

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2023

Bc. Jan Marek Procházka

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Karl Heinrich Seibt (1735–1806): Život a dílo

Diplomová práce

Autor: Bc. Jan Marek Procházka
Studijní program: N0222A120031 Pomocné vědy historické a archivnictví
Studijní obor: Pomocné vědy historické a archivnictví
Forma studia: prezenční
Vedoucí práce: doc. PhDr. Mgr. Jakub Zouhar, Ph.D.
Oponent práce: ThDr. Martin Dekarli, Th.D.

Hradec Králové, 2023

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Jan Marek Procházka

Studium: F21NP0042

Studijní program: N0222A120031 Pomocné vědy historické a archivnictví

Studijní obor: Pomocné vědy historické a archivnictví

Název diplomové práce: **Karl Heinrich Seibt (1735-1806): Život a dílo**
Název diplomové práce AJ: Life and Works of Karl Heinrich Seibt (1735-1806)

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato magisterská diplomová práce si klade za cíl vylíčit život a dílo německého pedagogického reformátora, filosofa, teologa, profesora a rektora pražské univerzity Karla Heinricha Seibta (1735-1806). Práce se zabývá rozbořem jeho děl, jeho životem a jeho vlivem na řadu myslitelů té doby.

Prameny:

Karl Heinrich SEIBT. *Katholisches Lehr und Gebetbuch*. Praha, 1779.

Karl Heinrich SEIBT. *Von dem Einfluss der schönen Wissenschaften auf die Ausbildung des Verstandes: eine Rede*. Praha, 1764.

Karl Heinrich SEIBT. *Klugheitslehre, practisch abgehandelt in academischen Vorlesungen*. Praha, 1799.

Literatura:

Karl WOTKE. *Karl Heinrich Ritter von Seibt als Direktor der Gymnasien Böhmens*. Selbstverlag, Wien, 1905.

Karl WOTKE. *Karl Heinrich Seibt – der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprach in Prag ein Schüler Gellerts und Gottscheds*. Selbstverlag, Wien, 1907.

Tomáš HLOBIL. *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem: počátky pražské univerzitní estetiky ve středoevropských souvislostech 1763-1805*. Praha: Togga ve spolupráci s Univerzitou Karlovou v Praze, Filozofickou fakultou, 2011.

Zadávací pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Mgr. Jakub Zouhar, Ph.D.

Oponent: ThDr. Martin Dekarli, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 21.12.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 7.12.2023

Poděkování

Rád bych zde poděkoval vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Mgr. Jakubu Zouharovi, Ph.D. za odborné vedení, ochotu, vstřícnost, čas, a poskytnutí některých titulů odborné literatury. Zároveň zde chci poděkovat mé rodině a blízkým za podporu v průběhu mého studia.

Anotace

PROCHÁZKA Jan Marek, *Karl Heinrich Seibt (1735–1806): Život a dílo*, Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023, 75 s., diplomová práce.

Tato diplomová práce si klade za cíl vylíčit život a dílo německého pedagogického reformátora, filosofa, teologa, profesora a rektora pražské univerzity Karla Heinricha Seibta (1735–1806). Rodák ze Saska, katolík, vzděláním v českých Kosmonosích a na univerzitách v Praze a v Lipsku se stal v Čechách průkopníkem osvícenských myšlenek, když se stal prvním profesorem krásných věd na univerzitě v Praze. I když byl za svého profesního života jednou z nejznámějších osobností, upadl později do zapomnění a byl objeven až na začátku 20. století. Dalším záměrem této práce je ukázat, jak byl Seibt znovu odbornou historiografií objevován. Všechna jeho díla diplomová práce představuje jako celek.

Klíčová slova: Karl Heinrich Seibt, osvícenství, krásné vědy, pedagogika, historiografie, morální filosofie

Abstract

PROCHÁZKA Jan Marek, *Life and Works of Karl Heinrich Seibt (1735–1806)*, Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2023, 75 pp., Diploma thesis.

This master's thesis aims to portray the life and works of the German-speaking educational reformer, philosopher, theologian, professor and rector of the University of Prague, Karl Heinrich Seibt (1735–1806). Born in Saxony a Catholic, educated in Kosmonosy, Bohemia, and at the universities of Prague and Leipzig, Seibt became a pioneer of the Enlightenment ideas in Bohemia when he became the first professor of fine arts at the University of Prague. Although he was one of the most famous figures during his professional life, he later fell into obscurity and was only discovered at the beginning of the 20th century. To show how Seibt was rediscovered by a historical writing is another purpose of this paper. In particular, it presents all of his works as a whole.

Key words: Karl Heinrich Seibt, enlightenment, fine arts, pedagogy, historiography, moral philosophy

Obsah

Úvod	10
1. Literatura o Karlu Heinrichovi Seibtovi.....	11
1.1. Karl Wotke.....	11
1.2. Vnímání Seibta dalšími autory.....	14
2. Život Karla Heinricha Seibta.....	19
2.1. Historické pozadí.....	19
2.2. Rodina a studium.....	20
2.3. Profesní činnost.....	22
2.3.1. Seibtova aféra.....	25
2.3.2. Profesní činnost po „aféře“.....	29
2.4. Seibtova pedagogika.....	30
2.5. „Seibtíáni a Borniáni“.....	36
3. Díla Karla Heinricha Seibta.....	42
3.1. Von dem Einflusse der schönen Wissenschaften auf die Ausbildung des Verstandes; und folglich von der Nothwendigkeit, sie mit den höhern und andern Wissenschaften zu verbinden (1764).....	43
3.2. Von dem Nutzen der Moral in der Beredsamkeit sowohl in Absehn auf die Fertigkeit und Richtigkeit im Denken, als Genauigkeit im Ausdrucke. Nebst der Einladung zu seinen Vorlesungen (1767).....	46
3.3. Von dem Unterschiede des zierlichen, des Hof- und Curialstyls (1768)	47
3.4. Akademische Vorübungen aus den von Karl Heinrich Seibt, Prof. der schönen Wissenschaften und der Moral zu Prag, gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart (Prag 1769).....	51
3.5. Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats. Eine Rede von Karl Heinrich Seibt, zum Eingange seiner Vorlesungen über die Erziehungskunst gehalten (Prag 1771)	53
3.6. Von den Hülfsmitteln einer guten deutschen Schreibart (Prag 1773) ...	55
3.7. Katholisches Lehr- und Gebetbuch (Prag 1779).....	57
3.8. Akademische Blumenlese (Prag 1784).....	58

3.9. Klugheitslehre, praktisch abgehandelt in akademischen Vorlesungen (Prag 1799)	59
Závěr	67
Seznam pramenů a literatury	70
Přílohy	76

Úvod

Osvícenství je mezníkem ve vývoji mnoha evropských zemí. Do habsburské říše přišly nové myšlenky hlavně ze severozápadu, z německých zemí. Jedním z předních zprostředkovatelů těchto myšlenek byl Karl Heinrich Seibt (1735–1806), rodák ze Saska, katolík, se vzděláním v českých Kosmonosích a na univerzitách v Praze a v Lipsku. V roce 1763 se stal prvním světským učitelem na pražské filozofické fakultě. Do Prahy přinesl nový životní styl, byl první, kdo na univerzitě v Praze přednášel německy. Jako učitel estetiky a krásných věd popularizoval tehdejší německou krásnou literaturu a podnítil zájem svých žáků o evropskou literaturu té doby. Jeho způsob výuky a přednášená témata přitahovaly zástupy mladých studentů i dospělých. V 70. letech 18. století byl Seibt nejznámější osobou Prahy. Z jeho studentů vzešla řada osobností, které dnes řadíme k tzv. národnímu obrození.

Jednalo se o dobu, kdy církev pod vlivem osvícenství ztrácela vliv na oblasti, za které dosud byla zodpovědná, a celý vzdělávací systém přecházel pod kontrolu státu. Po zrušení jezuitského řádu roku 1773 byl Seibtovi svěřen vrchní dozor nad gymnaziálním vzděláváním a měl tak zásadní vliv na vývoj vyššího školství v Čechách. Kombinace katolíka a v pokrokovém Lipsku vzdělaného, německy hovořícího učenice, udělala pro habsburskou panovnici Marii Terezii ze Seibta ideálního kandidáta pro zapojení do státem nařízených změn. Seibt se tak stal jedním z nejdůležitějších zástupců reformního katolicismu v monarchii. S panovnicí sdílel názor o důležitosti vzdělávání pro stát. Jeho filosofie vzdělávání je úzce spojena s jeho morální filosofií: obecné blaho státu se skládá z individuálního blaha všech občanů spojených v jeden celek. A k individuálnímu štěstí může prý zásadně přispět správné vzdělání.

Po své smrti upadl Seibt do zapomnění. Tato práce chce ukázat, jakým způsobem se zájem o Seibta začal vracet a jak jeho dílo můžeme dnes hodnotit. První kapitola se proto věnuje vědcům, kteří Seibta znovu objevili, nebo kteří mu věnovali prostor ve své badatelské činnosti.

Druhá kapitola pojednává o Seibtově životě, jeho profesní dráze a jeho společenskému postavení. Třetí kapitola se věnuje jeho dílům. Dosavadní práce sledovaly Seibta buď obecně, nebo jen jeho vybraná díla. Tato práce má za cíl představit Seibtovo dílo jako celek a ocenit jeho významnou roli v českých dějinách.

1. Literatura o Karlu Heinrichu Seibtovi

1.1. Karl Wotke

Karl Wotke se 27. února 1861 narodil v Brně a zemřel 13. listopadu 1929 ve Vídni.¹ Vystudoval klasickou filologii na univerzitě ve Vídni, získal doktorát a učitelské oprávnění pro výuku latiny a staré řečtiny. Od roku 1888 působil na vysokých školách ve Vídni, učil na gymnáziích, kde později zastával i funkci ředitele. Zároveň s výukou byl i vědecky činný, publikoval několik odborných prací k filologické a pedagogické činnosti na gymnáziích. Zabýval se rakouskou historií vzdělávání a dějinami školství. Podrobně zpracoval vývoj gymnázií v období Marie Terezie.² Zabýval se zejména pedagogikou a jejím historickým vývojem. V souvislosti s touto badatelskou činností Wotke objevil K. H. Seibta, který byl pro něho nesmírně zajímavý, neboť zastával funkci ředitele tří pražských gymnázií a publikoval texty o výchově a vzdělávání.

Ačkoliv je Seibt v průběhu 19. století několikrát zmiňován jako zástupce osvícených pedagogů v Čechách, byl to až Karl Wotke, který se důkladněji zabýval jeho dílem. Na základě svého profesního zaměření se především věnoval těm dílům, která se soustředila na jazyková a pedagogická témata. Wotke nakonec vydal dvě práce, které jsou věnována Seibtovi: první v roce 1905 s názvem *Karl Heinrich Ritter von Seibt als Direktor der Gymnasien Böhmens*, druhou v roce 1907 s názvem *Karl Heinrich Seibt – der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprache in Prag, ein Schüler Gellerts und Gottscheds*.

První kniha z roku 1905 je rozdělena do tří částí. V úvodu Wotke informuje, že Seibt byl členem školní komise, která byla zřízena v roce 1775.³ V této funkci Seibt zhotovil několik inspekčních zpráv pro centrální školské úřady ve Vídni. První část přináší pět zpráv Seibta o stavu gymnázií v Čechách: roční zprávy z roku 1777, 1778, 1783, a dvě půlroční zprávy z roku 1782. Před každou zprávou je Wotkův úvod a na závěr každé zprávy následuje odpověď z centrálních vídeňských úřadů. Podle Wotkeho tyto zprávy přinášejí ukázkou toho, jak Seibt svou funkci plnil, ale také jak se gymnázia v době Marie Terezie vyvíjela. Dále zprávy přináší informace o tom, jak česky a německy mluvící obyvatelé Čech bojovali o svá gymnázia. Marie Terezie totiž nařídila snížení počet gymnázií v Čechách a přeměnu řady z nich na městské a venkovské

¹ Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950, Bd. 16, s. 347-348.

² Karl WOTKE, *Das Oesterreichische Gymnasium im Zeitalter Maria Theresias*, Wien 1905.

³ Karl WOTKE, *Karl Heinrich Ritter von Seibt als Direktor der Gymnasien Böhmens*, 1905, s. 1.

školy.⁴ Druhou část uvádí Wotke vysvětlením, že před reformou gymnázií chtěla rakouská vláda podrobný popis stavu všech gymnázií od všech zemských gubernií. Wotke zde otiskuje nejpodrobnější zprávu z nich, která pochází ze Slezska z roku 1774. Ve třetí části se Wotke zabývá návrhy k vyškolení gymnaziálních učitelů z roku 1777. Před touto úlohou se rakouský stát ocitl po zrušení jezuitského řádu, který do té doby plnil všechny učitelské funkce. Druhá a třetí část této knihy z roku 1905 přináší informace k organizaci, chodu a vývoji gymnázií v Čechách. Jednalo se o oblast, která byla Wotkemu velmi blízká a o které bádál a publikoval. Seibta se ale tyto dvě části už přímo netýkají.

V úvodu knihy z roku 1907 prezentuje Wotke Seibta jako učitele němčiny, jako prvního vyučujícího na pražské univerzitě, který přednášel v němčině. Dozvíme se také, že dosud byla Seibtova díla skoro úplně zapomenutá a Wotke děkuje osobám, které mu obstarali opisy jeho děl. S touto publikací chce výslovně Seibtova díla znovu zpřístupnit. V prvním díle této knihy Wotke představuje Seibtova díla, která obsahují teoretické úvahy. Jedná se o následující tři díla, k jejichž obsahu a poznámkám od Wotkeho se vrátíme v kapitole 3:

- a) *Von dem Einflusse der schönen Wissenschaften auf die Ausbildung des Verstandes* (1764)
- b) *Von dem Nutzen der Moral in der Beredsamkeit* (1765)
- c) *Von dem Unterschiede des zierlichen, des Hof- und Curialstyls* (1768)

Druhý díl knihy vykresluje Seibta jako praktického učitele stylu. Wotke zdůrazňuje důležitou roli Seibta pro vývoj německého jazyka. Začátky výuky němčiny v Rakousku vidí v Praze. Současně ukazuje, že tyto začátky byly závislé na říši, konkrétně na Lipsku, protože Seibt byl ovlivněn Christianem Fürchtegottem Gellertem,⁵ od roku 1751 tamějším profesorem. Podle Wotkeho se dá říct, že Gellert byl prostřednictvím Seibta učitelem němčiny v Rakousku. V tomto druhém spise Wotke zpracoval následující Seibtova díla:

⁴ Tamtéž, s. 4.

⁵ Christian Fürchtegott Gellert (1715–1769), německý básník a osvícenský morální filosof. Průlomový úspěch se sbírkou bajek v roce 1746/48, stává se básnickou autoritou a velmi populární osobností, od 1751 byl profesorem filosofie na univerzitě v Lipsku. Známý byl jako rádce v praktických životních otázkách a učitel dobrého stylu.

- a) *Akademische Vorübungen aus den von Karl Heinrich Seibt, Prof. der schönen Wissenschaften und der Moral zu Prag, gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart* (1769)
- b) *Von den Hilfsmitteln einer guten deutschen Schreibart, eine Rede von Karl Heinrich Seibt, zum Eingange seiner öffentlichen Vorlesungen über die deutsche Schreibart, gehalten* (1773)
- c) *Akademische Blumenlese* (1784)

I k těmto dílům se podrobněji vrátíme v kapitole 3. Nyní se ale podívejme na Wotkův závěr knihy.⁶ V něm nejdříve shrnuje tehdejší poměry na rakouských gymnáziích. V jezuitských školách se skoro vůbec nebralo ohled na vernakulární jazyky, tedy ani na němčinu. Žáci měli jen omezené schopnosti jejího použití v jiném než hovorovém prostředí. Marie Terezie sice tlačila již v roce 1753 na výuku němčiny ve školách, ale až s gymnaziální reformou v roce 1764 našla výuka němčiny cestu do rozvrhu. Seibt se jako ředitel gymnázií v Čechách postaral o zlepšení úrovně německého jazyka mezi žáky. Mohl proto své nároky na studenty postupně zvyšovat.

V Rakousku bylo učení Johanna Christoha Gottscheda⁷ a Gellerta velmi rozšířené. Oba lipští profesori se těšili značného uznání. Když přišel Seibt se svými názory, jakým směrem by se měla vyvíjet výuka na univerzitách, mohl na oba lipské profesory navázat. Wotke upozorňuje na to, že Gottsched a Gellert nebyli ovšem v Praze moc známí. Proto nástup Seibta jako profesora na pražskou univerzitu v roce 1764 znamenal rozhodující okamžik pro německou tvorbu v Čechách. Ve šlechtických kruzích tehdy pozvolna němčina nahrazovala francouzštinu. „Co znamenal jeho uctívaný učitel Gellert pro Německo, to byl Seibt pro německé kruhy v Čechách“, píše doslova Wotke.⁸ Ten také vyzdvihuje Seibtův vliv na řadu osobností, například Kindermanna⁹ nebo Zippeho.¹⁰ Jeho dlouholeté působení jako učitele německého jazyka

⁶ Karl WOTKE, *K. H. Seibt – der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprache in Prag*, Wien 1907, s. 172.

⁷ Johann Christoph Gottsched (1700–1766), německý filosof, literární kritik, teoretik divadla a poezie, jazykový reformátor, představitel raného osvícenství. Od 30. let 18. století profesor poezie, logiky a metafyziky na univerzitě v Lipsku. Uznávaný akademický učitel. Vydavatel řady učebnic o básnictví, řečnictví a morální filosofii. Na vrcholu své kariéry byl kolem roku 1740.

⁸ K. WOTKE, *K. H. Seibt – der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprache in Prag*, s. 174.

⁹ Ferdinand Kindermann (1740–1801), katolický kněz, český pedagog, litoměřický biskup, pověřen školskou reformou, kterou zahájila Marie Terezie v roce 1775.

¹⁰ Augustin Zippe (1747–1816), katolický kněz, první ředitel pražského teologického generálního semináře, později rektor teologické fakulty ve Vídni.

a německého stylu i jako ředitele gymnázií v Čechách mělo zásadní vliv na vývoj němčiny nejen ve vlastních Čechách, ale v celé monarchii. Za to byl také Josefem II. v roce 1794 odměněn rytířským řádem „za zásluhy o šíření německého jazyka ve vzdělaných kruzích“.¹¹

1.2. Vnímání Seibta dalšími autory

Po úmrtí Seibta v roce 1806 následovalo zapomenutí než Karl Wotke, takřka po století, znovuobjevil jeho dílo a publikoval v letech 1905 a 1907 obě výše zmíněné práce. Dalším odborníkem v pořadí, který se o Seibtovo dílo zajímal, byl Jindřich Heller (1891–1957) se svojí knihou z roku 1928,¹² jež pojednávala o Seibtovi jako univerzitním učiteli a zvláště o jeho *Erziehungskunst*. Heller, sám pedagog, se zajímal hlavně o tuto stránku Seibta a hodnotil ho jako prvního univerzitního učitele pedagogiky v Čechách.

V roce 1929¹³ publikoval Jaroslav Prokeš (1895–1951), historik a archivář, článek s názvem *Aféra Seibta z roku 1779*. Popisuje cenzurní praktiky v Praze a obvinění K. H. Seibta. Aféru a její okolnosti podrobně zpracoval také historik Přemysl Veverka (1940–2016) ve svém článku z roku 2013.¹⁴

Následující publikace přichází od českých badatelů německého původu. Z roku 1932¹⁵ je to kniha Eugena Lemberga (1903–1976), sociologa a historika narozeného v Plzni. Byl německé národnosti, vystudoval univerzitu v Praze a pracoval jako pedagog až do odsunu po druhé světové válce.¹⁶ Kniha pojednává o základech národního obrození v Čechách. Celá kapitola je věnována projektu rozšíření lidového vzdělávání pod vlivem Kindermanna a Seibta. Lembergovi velice záleželo na vykreslení tehdejší doby bez zdůrazňování nepřátelství mezi Čechy a Němci, které znal ze současnosti. Upozorňuje na to, že na přelomu 18. a 19. století byly rozdíly mezi

¹¹ K. WOTKE, *K. H. Seibt – der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprache in Prag*, s. 174, vlastní překlad. Wotke chybně uvádí rok 1783 jako udělení rytířského řádu. Viz poznámku č. 122. Kapitola 2.3.2.

¹² Jindřich HELLER, *Karel Jindřich Seibt, náš první universitní učitel pedagogiky, a jeho filosofie výchovy*, *Pedagogické rozhledy* 38, 1928, s. 1–7, 57–61, 126–131, 182–188, 248–254, 306–310.

¹³ Jaroslav PROKEŠ, *Aféra Seibtova roku 1779*, *ČČH* 37, 1931, č. 1, s. 317–330. Původní zdroj: TÝŽ, *Aféra Seibtova roku 1779*, *Českou minulostí: sborník k šedesátinám prof. Václava Novotného*, Praha 1929, s. 317–330.

¹⁴ Přemysl VEVERKA, *Aféra profesora Seibta: střety a intriky v časech osvícenství. Přísně tajné!*: *Literatura faktu*, 2013, č. 2, s. 38–48.

¹⁵ Eugen LEMBERG, *Grundlagen des nationalen Erwachens in Böhmen*, Reichenberg 1932.

¹⁶ <https://www.deutsche-biographie.de/sfz50149.html#ndbcontent>.

obyčejnými lidmi obou národů velmi zřetelné: tvořil je rozdílný jazyk.¹⁷ Avšak v kulturních, šlechtických a učenecích kruzích Seibtovy a Kindermannovy doby takový rozdíl neexistoval. V době osvícenství se jednalo o okruh lidí, který se vyznačoval stejnými myšlenkami a byl veden stejnými učiteli. V době publikace knihy, začátkem třicátých let dvacátého století, vidí Lemberg Čechy a Němce jako dva cizí organizmy. Možná chtěl tímto důrazem poukázat na to, že ne všechno, co v minulosti vzešlo od německy hovořících obyvatel Čech, bylo zavrženíhodné a namířeno proti Čechům.

Do stejné kategorie jako Lemberg spadá i český historik německého původu Eduard Winter (1896–1983),¹⁸ který se věnoval období osvícenství a josefinismu. Ve své knize z roku 1940¹⁹ se zabývá Seibtem jako zástupcem osvícenství přicházejícím do Čech z německých zemí. Vyzdvihuje jeho význam pro katolické osvícenství, pro vývoj školství v Čechách a jeho vliv na studenty a vlivné osobnosti v rámci své pedagogické činnosti. V knize o josefinismu z roku 1943 Winter popisuje ve dvou kapitolách Seibtův okruh přátel a příznivců a Seibtův proces neboli „aféru“.²⁰

Gerald Grimm (* 1956), rakouský vědec působící na univerzitě v Klagenfurtu, shrnuje badatelskou činnost v německém jazyce na téma Seibt ve svém článku z roku 1998 a hodnotí především Seibtovu pedagogiku.²¹ V publikacích o historii pedagogiky v Rakousku je Seibt, podle Grimma, zcela ignorován.²² Chybí dokonce v souhrnné historii o pedagogických vědách v rakouské odborné literatuře z roku 1967. Seibt je zmíněn až v kapitole o zřízení první katedry pro vzdělávání na univerzitě ve Vídni v roce 1806. Jeho jméno prý chybí i v příručkách a lexikonech. Grimm uvádí Wotkeho, který jako první svými publikacemi z roku 1905 a 1907 na Seibta upozornil. V roce 1905 se zmiňuje první souhrnná prezentace historie rakouského školství o Seibtovi jako teoretikovi vzdělávání a školském reformátorovi.²³ Po první světové válce upadá jméno Seibt a jeho díla opět v zapomnění. Grimm se nezmiňuje o Eugenovi Lembergovi a jeho

¹⁷ E. LEMBERG, *Grundlagen*, s. 58.

¹⁸ https://cs.wikipedia.org/wiki/Eduard_Winter

¹⁹ Eduard WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, Praha 1940. Překlad německého originálu z roku 1938.

²⁰ Eduard WINTER, *Der Josefinismus und seine Geschichte, Beiträge zur geistesgeschichte Oesterreichs 1740-1848*, Brünn 1943.

²¹ Gerald GRIMM, *Von der (Bildungs-)Philosophie zur „Erziehungskunst“, Karl Heinrich Seibt und die Angänge der Pädagogik als akademischer Disziplin in Österreich im Zeitalter der Aufklärung*. In: *Retrospektiven in Sachen Bildung*, R. 2 (Studien) Nr. 23, Klagenfurt 1998, s. 1–29.

²² Tamtéž, s. 1.

²³ Tamtéž, s. 3.

publikaci z roku 1932, nýbrž další v pořadí je u něho až Franz Lorenz se svou publikací *Karl Heinrich Seibt* z roku 1934.²⁴

Franz Lorenz (1901–1983) byl Čech německého původu, který žil po odsunu se svou rodinou v západním Německu.²⁵ Lorenz odkazuje na publikace Wotkeho. Píše o Seibtově biografii, profesní dráze, o jeho hlavních dílech a pedagogickém významu.

Grimm dále přináší informaci o nepublikované disertační práci Hanse Altenhubera z roku 1949, která Seibta zmiňuje, a dále o publikacích Helmuta Engelbrechta z roku 1984 a Elmara Lechnera z roku 1989, kteří připomínají Seibtovu významnou pozici průkopníka v pedagogice a vzdělávání v Habsburské monarchii.²⁶ Jeho dílem se ale podrobněji nezabývají.

V publikacích Eduarda Wintera Grimm vidí Seibtův význam pro reformní katolicismus, ale postrádá podrobnou analýzu jeho díla.²⁷ Stejný nedostatek přisuzuje informacím o Seibтови v díle Wenera Sauera z roku 1982 na téma rakouské filosofie mezi osvícenstvím a restaurací, ve kterém je Seibt definován jako významný představitel osvícenské filosofie v Rakousku, s velkým okruhem studentů, z nichž vzešli významní reformátoři.²⁸ V roce 1998 Grimm tedy konstatuje, že souhrnná analýza a hodnocení Seibta stále chybí a jeho článek má přispět k dalšímu výzkumu.

K tématu v německém jazyce přispěl v roce 2002 též Ferdinand Seibt (1927–2003),²⁹ opět Čech německého původu, který po odsunu působil jako historik v západním Německu. Jeho článek věnuje zvláštní pozornost Seibtovým úvahám o morálním základu ve vztahu občan a stát, jak je rozvíjel K. H. Seibt ve svých dílech *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staates* a *Klugheitslehre*.³⁰

K. H. Seibt nechybí také v českojazyčných publikacích, které tematizují osvícenství a období tzv. národního obrození. Chtěl bych ale zvlášť jmenovat následující historiky, kteří se v nejnovější době a hlouběji zabývali Seibtem a jeho dílem. Tomáš Hlobil věnoval svou monografii z roku 2011 předmětu, který Seibt učil: *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem, počátky pražské univerzitní estetiky ve*

²⁴ Franz LORENZ, *Karl Heinrich Seibt*. In: Erich Gierach (ed.), *Sudetendeutsche Lebensbilder*, Bd. 3, Reichenberg 1934, s. 243–250.

²⁵ [https://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Lorenz_\(Schriftsteller\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Lorenz_(Schriftsteller)).

²⁶ G. GRIMM, *Von der (Bildungs-)Philosophie zur „Erziehungskunst“*, s. 3.

²⁷ Tamtéž, s. 2.

²⁸ Tamtéž: Werner Sauer, *Oesterreichische Philosophie zwischen Aufklärung und Restauration*, Würzburg/Amsterdam 1982.

²⁹ <https://www.deutsche-biographie.de/sfz120913.html#ndbcontent>.

³⁰ Ferdinand SEIBT, *Karl Heinrich Seibt (1735–1806)*, *Germanistica Pragensia* 16, 2002, s. 83–96.

středoevropských souvislostech 1763–1805.³¹ Hlobil dává estetiku a krásné vědy do historického kontextu a ukazuje vývoj univerzitního předmětu na německých univerzitách, na pražské i na vídeňské univerzitě. V článku z roku 2008 se spoluautorem Michaellem Wögerbauerem analyzuje nástupní proslov Seibta a jeho koncept krásných věd.³²

Ivo Cerman je dalším českojazyčným historikem, který se důkladně věnoval Seibtovi. Kromě článků z roku 2011,³³ v kterých se zabývá Seibtovou morální filosofií, předložil v roce 2020 rekonstrukci Seibtových přednášek o umění vzdělávání (*Erziehungskunst*).³⁴ Zpracoval dosud neprobádané archivní záznamy ze Seibtových přednášek.

Článek Václava Smyčky³⁵ z roku 2014 prezentuje výsledky analýzy tří děl Seibta, která pojednávají o způsobu jeho výuky německého písemného projevu na pražské univerzitě a důležitosti emoce a výrazu v předložených písemných pracích. Jedná se o díla *Academische Vorübungen* (1769), *Von den Hilfsmitteln einer guten deutschen Schreibart* (1773), a *Academische Blumenlese* (1784), o kterých bude řeč v pozdějších kapitolách.

Na závěr této kapitoly bych chtěl zmínit článek Karstena Rinase, který rozebírá Seibtovo dílo *Vom Unterschiede des zierlichen, des Hof- und Curialstyls* (1768) z pohledu jazykovědy.³⁶ Ukazuje, jak Seibt zavádí moderní psací styl, ale současně hájí tradiční styl ve formálním kontextu. Podle Rinase je tento ostrý kontrast důsledkem Seibtovy obtížné role učitele moderního jazyka v tradiční habsburské říši.³⁷

³¹ Tomáš HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem. Počátky pražské univerzitní estetiky ve středoevropských souvislostech 1763–1805*, Praha 2011.

³² Tomáš HLOBIL – Michael WÖGERBAUER, *Der Plan des ersten Lehrstuhls für schöne Wissenschaften in der Habsburger Monarchie, (Karl Heinrich Seibts Ansuchen um die prager Professur vom 24. Januar 1763)*, *Estetika: The Central European Journal of Aesthetics*, 2008, 45, č. 1, s. 65–96.

³³ Ivo CERMAN, *The Enlightenment universities*, s. 55–67, a *Secular moral philosophy: Karl Heinrich Seibt*, s. 147–168, in: Ivo Cerman – Rita Krueger – Susan Reynolds (eds.), *The Enlightenment in Bohemia: Religion, Morality and Multiculturalism* (= SVEC, 07, 2011), Oxford 2011.

³⁴ Ivo CERMAN, *Die Erziehungskunst nach Karl Heinrich Seibt: Zur Pädagogik der Aufklärung in Prag*, *Bildungspraktiken der Aufklärung: Journal für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa*, Oldenburg 2020, s. 135–156.

³⁵ Václav SMYČKA, *Veřejná nitra. Emoce a výraz v kolegiu Karla Heinricha Seibta*, Cornova: Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 4, č. 1, 2014, s. 61–81.

³⁶ Karten RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel in Prag: Karl Heinrich Seibts Abhandlung über die Unterschiede der „Schreibarten“ (1768)*, *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis, Studia Gemanistica*, č. 30, 2022, s. 25–51.

³⁷ Tamtéž, s. 25.

Dřívější práce se převážně věnují Seibtovi jako pedagogovi. První badatelé byli sami pedagogové, ať Karl Wotke, nebo Jindřich Heller. Pro autory s němčinou jako prvním jazykem byl Seibt především pedagog, zástupce osvícenství přicházející z německých zemí, který ovlivnil řadu osobností. Zdůrazňují tedy německou roli při pronikání osvícenských myšlenek do českého prostředí a její vliv na českou kulturu.³⁸ Zajímavé je, že z novodobějších historiků, kteří se Seibtem zabývali, byl jen jediný Rakušan, a sice Gerald Grimm. Postrádal totiž dostatečné uznání Seibta v rakouské odborné literatuře o historii pedagogiky.

Starší práce českých badatelů se soustřeďují na Seibtovu aféru, nebo zmiňují Seibtovu roli jako prvního učitele krásných věd na pražské univerzitě. Podrobnější práce o Seibtovi od českých autorů vznikly až v 21. století: patří k nim ty od Tomáše Hlobila, Ivo Cermana a Václava Smyčky. Do stejné kategorie bych zařadil germanisty německého původu, kteří působí na českých univerzitách: Michaela Wögerbauera (spoluautora Tomáše Hlobila) a Karstena Rinase. Všichni tito autoři pojednávají detailněji o Seibtovi v historickém kontextu, jeho morální filosofii, jeho roli při zavedení krásných věd jako univerzitního předmětu, jeho pedagogice. Důkladněji zkoumali vybraná díla. Přirazují mu důležité a zajímavé místo: byl německý katolík s osvícenskými postoji v převážně konzervativním prostředí rakouské monarchie. Cerman pak vidí jeho klíčovou roli v prosazování osvícenské morální filosofie v českých zemích.³⁹

³⁸ Ivo CERMAN, *Introduction: the Enlightenment in Bohemia*. In: Ivo CERMAN – Rita KRUEGER – Susan REYNOLDS (eds.): *The Enlightenment in Bohemia: Religion, Morality and Multiculturalism* (= SVEC, 07, 2011), Oxford 2011, s. 15.

³⁹ Tamtéž, s. 25.

2. Život Karla Heinricha Seibta

2.1. Historické pozadí

Život Karla Heinricha Seibta spadá do období osvícenství.⁴⁰ Do Habsburské monarchie přišly nové myšlenky tohoto duchovního proudu z německého prostředí, konkrétně ze Saska. Seibt totiž studoval až do roku 1762 v Lipsku a byl tedy německému osvícenskému myšlení velmi blízko.

Habsburská monarchie se v té době musela politicky vypořádat s válkami o rakouské dědictví (1740–1748) a válkou sedmiletou (1756–1763). Válkami se vyčerpana a přišla o mocenskou pozici ve Svaté říši římské národa německého. Habsburkové se o ni museli začít dělit s Pruskem, které si v konfliktech vydobylo a ponechalo Slezsko. Tyto konflikty přiměly monarchii k řadě reforem. Prusko již mělo za sebou několik velkých reforem, které vedly k centralizaci a efektivitě státu. Po válečných konfliktech s habsburskou monarchií se stalo jedním z nejdůležitějších evropských států. Naopak Marie Terezie přišla o průmyslové Slezsko a válka odhalila zanedbanost země.

V roce 1747 započaly reformy univerzitních studijních osnov vládními zástupci pod vlivem osvícenských myšlenek. Reformy neovlivnily jen právnickou fakultu, ale i další humanitní obory. Stát tedy zasáhl do systému univerzit, které byly dlouhou dobu doménou katolické církve, zejména jezuitů. Úspěch reforem závisel na tom, jestli učitelé budou ochotni učit podle nových předpisů a učebních textů, a také přispět k vývoji praktických disciplín (například matematiky).⁴¹ Proto byli v roce 1752 jmenováni ředitelé univerzitních studií, kteří měli mít dozor nad aktivitami na fakultách. Jedním z nich byl jezuita Joseph Stepling, ředitel filosofických studií. V roce 1763 změnil studium filosofie a curriculum bylo rozděleno na filosofii a matematiku-fyziku. Tento směr přitáhl k výuce na této fakultě mnoho talentovaných učitelů. Jezuitský řád byl zrušen v roce 1773, což byl jeden z důležitých faktorů v prosazení změn ve filosofických oborech. Další reformy se dotkly i studia práva a medicíny. Všichni profesori si museli nechat schválit své učebnice, pokud nepoužili státem předepsané. Všechny státem provedené reformy ale narušily zaběhlý systém vzdělávání na druhém a vyšším stupni. Došlo k úbytku studentů, který pokračoval až do první poloviny

⁴⁰ Největší myšlenkový a duchovní proud od reformace od konce 17. až do počátku 19. století. Vyznačuje se vírou v lidský rozum a společenský pokrok. Nejintenzivnější období spadá do druhé poloviny 18. století.

⁴¹ Jan HAVRÁNEK – Josef PETRÁŇ – Anna SKÝBOVÁ, *Universitas Carolina 1348–1984*, Praha 1986, s. 46–50.

devadesátých let 18. století. Studium už nadále nesloužilo k teologickému vzdělávání, ale k práci ve státní správě. Pro většinu budoucích úředníků bylo vzdělání na druhém stupni dostačující. Zájem o univerzitní vzdělání se začal zvyšovat až od druhé poloviny devadesátých let 18. století.

Osvícenství mělo v českých zemích jen krátkou dobu k svému rozvoji. Hlavní myšlenky se prosadily až v sedmdesátých letech 18. století, i když vlivné síly proti osvícenství tím nezmizely. Nicméně toto období zanechalo velké stopy, které v 19. století pozvedly tuto část habsburské říše na nejpokrokovější a nejrozvinutější region. Stalo se tak především díky změnám ve vzdělávání a v sociálním postavení širší části obyvatelstva.⁴² Osvícenství v českých zemích bylo spojeno s osvícenstvím uvnitř katolické církve, s jejími reformami.⁴³ Tyto reformy začaly ještě pod vládou Marie Terezie a vyústily do období tzv. josefinismu, rakouské formy osvícenského absolutismu pod vládou Josefa II. (1780–1790).

Karla Heinricha Seibta můžeme označit za předního představitele tohoto katolického osvícenství. Katolík, pocházející z německy hovořící části českých zemí, vzdělaný v protestantském Lipsku, se v roce 1763 stal prvním světským učitelem na pražské filosofické fakultě. Dosáhl značného úspěchu mezi svými studenty a ovlivnil mnoho lidí. Pod vlivem osvícenských myšlenek přednášel mnoho ze zakázané literatury, za což se musel poté obhajovat (viz „Seibtova aféra“).

2.2. Rodina a studium

Karl Heinrich Seibt získal už za svého života určité slávy a první informace o něm najdeme v kronikách nebo sbírkách důležitých osobností jeho doby. Tyto zdroje uvádějí ale především informace o jeho „aféře“,⁴⁴ seznam jeho publikací,⁴⁵ nebo základní body jeho profesního života.⁴⁶ Rozchází se hned v roce jeho narození: Doering⁴⁷ uvádí rok

⁴² Knut WALF, *Kirchliche Aufklärung*, in: *Bohemia Sacra: Das Christentum in Böhmen 973-1973*, Düsseldorf 1974, s. 161.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Johann RAUTENSTRAUCH, *Oesterreichische Biedermannskronik I.*, Freiheitsburg, Redlich 1784, s. 219–220.

⁴⁵ Georg Christoph HAMBERGER – Johann Georg MEUSEL, *Das gelehrte Teutschland, oder Lexikon der jetzt lebenden teutschen Schriftsteller*, Bd. 7, Lemgo 1789, s. 437–438.

⁴⁶ Ignaz de LUCA, *Das gelehrte Oesterreich, Ein Versuch I/2*, Wien 1778, s. 137–139.

⁴⁷ Heinrich DOERING, *Die gelehrten Theologen Deutschlands im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert*, Bd. 4, Neustadt an der Orla 1835, s. 171: jako datum narození uvádí 24. 3. 1733.

1733, von Wurzbach⁴⁸ rok 1735, da Luca⁴⁹ rok 1737, Hamberger/Meusel⁵⁰ rok 1738. Většina zdrojů se shoduje na datu narození dne 21. března 1735 v místě Marienthal v Horní Lužici. Podle matriky biskupství Dresden-Meissen pro oblast Ostritz byl Seibt pokřtěn dne 24. března 1735.⁵¹

Otec Seibta byl nájemníkem a správcem klášterních statků v Marienthalu⁵² a později se stal sekretářem budyšínské katedrální kapituly. Seibt byl desáté dítě a první školu navštěvoval v blízkém městečku Ostřic (Ostritz), kde ho učily jeptišky z kláštera Marienthal.⁵³ První formální vzdělání získal Seibt u piaristů v letech 1745 až 1750 v českých Kosmonosích. Dobře se učil a otec chtěl, aby se stal knězem. Piaristé učili latinu, ale také němčinu. Zde se probudil Seibtův zájem o literaturu a naučil se dobře psát. V roce 1751 odešel do Prahy za univerzitním studiem filosofie a práv, kde zůstal až do roku 1755. Studium teologie ho nelákalo, ale také práva ho nenadchla. Právnícké přednášky mu připadaly bez duše a odstrašovaly prý od studia. Nelíbil se mu zastaralý systém vyučování, který označoval za otravnou dřinu („Plackerei“).⁵⁴ Rozhodl se proto pro další studium v tehdy progresivním Lipsku.

V roce 1758 tedy pokračuje ve svém studiu na univerzitě v Lipsku.⁵⁵ Navštěvuje přednášky z historie, filosofie a krásných věd, učí se francouzsky a anglicky. Osvícenské prostředí v Lipsku, které bylo pro Němce z Čech velkou inspirací, mělo na Seibta rozhodující vliv. Tehdy to bylo město ekonomického, politického a kulturního rozkvětu, které přitahovalo řadu zajímavých osobností. „Malá Paříž“, jak bylo tou dobou Lipsko často označováno, se stala kolébkou německého osvícenství. Seibt se zde setkal s úplně novým životním stylem, kde se chytrí a inspirující lidé s dobrým

⁴⁸ Constantin von WURZBACH, *Seibt, Karl Heinrich Ritter von*, In: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Bd. 33, Wien 1877, s. 326: jako datum narození uvádí 21. 3. 1735.

⁴⁹ I. de LUCA, *Das gelehrte Oesterreich*, s. 138: jako rok narození uvádí 1737.

⁵⁰ G. Ch. HAMBERGER – J. G. MEUSEL, *Das gelehrte Teutschland*, s. 437: jako rok narození uvádí 1738.

⁵¹ <https://data.matricula-online.eu/en/deutschland/dresden/ostritz/05/?pg=118>

⁵² Klášter byl poprvé zmíněn v roce 1234 v souvislosti s darem usedlosti Kunhutou Štaufskou, manželkou Václava I., a stal se domovem pro cisterciáčky. Abatyše často pocházely z českých zemí a Slezska, protože se kláštery v okolním území v důsledku reformace přiklonily k protestantské víře. Klášter spadal pod správu českých zemí. Michael SCHLITT, *Die Zisterzienserinnenabtei Klosterstift St. Marienthal*, Zittau 2021.

⁵³ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 3.

⁵⁴ Tamtéž, s. 57.

⁵⁵ Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity Filozofická a teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986, s. 412. Karsten RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel in Prag*, s. 31: pro odchod do Lipska uvádí rok 1756.

chováním setkávali v salonech, aby diskutovali zajímavá díla ve vytríbené němčině.⁵⁶ Tento jazyk tam nahradil ve vzdělané společnosti francouzštinu a latinu.

Na univerzitě přednášeli Johann Christoph Gottsched (1700–1766) a o patnáct let mladší Christian Fürchtegott Gellert (1715–1769), oba představitelé německého osvícenství, o kterých jsem se už zmínil. Přednášeli v němčině a snažili se o očistu německého jazyka.⁵⁷ Seibt se s oběma profesory osobně seznámil. U Gottscheda studoval „estetiku a praktickou filosofii a u Gellerta dějiny německé literatury“.⁵⁸ Hlavně ho ovlivnil Gellert, básník a osvícenský morální filosof. Od něj převzal mnoho myšlenek, které pak dále rozvinul jako profesor krásných věd v Praze. Lipsko v té době bylo ale vtaženo do válečných nepokojů, které pramenily ze sedmileté války. Proto se Seibt rozhodl v roce 1762 pro návrat do Prahy.

O Seibtově rodinném životě není mnoho známo a autorovi této práce se nepodařilo v matrikách vypátrat více informací. Byl ženatý a měl dvě dcery, které po jeho smrti žádaly císařský dvůr v dopise z 22. srpna 1815 o přiznání penze.⁵⁹ Vyzdvihovaly otcův přínos a zásluhy pro stát, jeho věrnost poddaného a jeho zbožnost.⁶⁰

2.3. Profesní činnost

Když se Seibt ocitl roku 1762 opět v Praze, začal nejdříve učit na Lužickém semináři – zadarmo, motivován svou láskou k vlasti.⁶¹ Lužický seminář vychovával katolické kněze pocházející z Horní Lužice.⁶² Zde se v něm zrodí touha po výuce na univerzitě. Dne 24. ledna 1763 napsal tedy panovnici Marii Terezii a poprosil ji o místo docenta krásných věd na univerzitě v Praze.⁶³ Ve své žádosti se snažil panovnici přesvědčit, že takový obor je velmi potřebný a pro státní administrativu užitečný.

⁵⁶ Helena LORENZOVÁ, *Salon a společenská hra. Salony v české kultuře 19. století : sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998*, Praha 1999, s. 12.

⁵⁷ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 198.

⁵⁸ H. LORENZOVÁ, *Salon a společenská hra*, s. 13.

⁵⁹ O dopise se zmiňuje Marie Pavlíková ve své knize *Bolzanovo působení na pražské univerzitě*, s. 26. Dopis je archivován v NA, ČG Publ 1806-1815, 98/1831.

⁶⁰ Seibt zavedl zvláštní nedělní a sváteční vzdělávací hodiny pro akademiky, aby povzbudil náboženské cítění studentů.

⁶¹ H. DOERING, *Die gelehrten Theologen Deutschlands im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert*, s. 171.

⁶² Srov. např. Antonín MORÁVEK – Vladimír ZMEŠKAL, *Lužický dům v Praze: (1728-1948)*, Praha 1948.

⁶³ T. HLOBIL – M. WÖGERBAUER, *Der Plan des ersten Lehrstuhls für schöne Wissenschaften in der Habsburger Monarchie*, s. 67.

V krásných vědách školení úředníci by prý šířili slávu vlasti. Navíc Seibt nabídl svou výuku bezplatně. Díky přimluvě mocných přátel, především barona Jana Kotze,⁶⁴ mu panovnice vyhověla.⁶⁵ Dne 29. října 1763 Marie Terezie vystavila Seibtovi jmenovací dekret.⁶⁶ K jeho povolání na univerzitu jako neplaceného extraordinaria (mimořádného profesora) krásných věd došlo 19. listopadu 1763. K pozitivnímu rozhodnutí přispělo Seibtovo vzdělání v Čechách a v Lipsku, a hlavně jeho katolická víra. Panovnice ho považovala za vhodného zprostředkovatele k prosazení změn ve vzdělávání. Zavedení předmětu krásných věd na univerzitě bylo součástí tereziánských reforem univerzit, které se měly přeměnit „ze středověkých korporativních institucí ve státem řízené vysoké školy s výukou zohledňující více praxi a úspěšněji soupeřící s vyspělejšími protestantskými protějšky“.⁶⁷ Na vídeňské univerzitě se například podařilo obsadit katedru krásných věd až v roce 1771. Nicméně tamní vyučující nebyli tak výrazní pedagogové jako Seibt a došlo k několika obměnám.

Koncem roku 1763 nastoupil tedy Seibt na filosofickou fakultu v Praze „jako první nejesuita a laik“.⁶⁸ V roce 1763 byly zřízeny dvě další nové stolice, které obsadili taky laici: montanista Johann Thaddäus Anton Peithner (1727–1792) a kameralista Joseph Ignaz Butschek (1741–1821).⁶⁹ Obě stolice byly ale až dekretem z 9. července 1768 formálně zařazeny pod filosofickou fakultu.⁷⁰ Seibt zahájil své přednášky o krásných vědách s velkým elánem. Dosud se na univerzitě v Praze učilo latinsky. Seibt byl prvním, který přednášel v němčině, což bylo velmi neobvyklé. „Seibtův nástup lze v jistém smyslu považovat za novou epochu v českých kulturních dějinách.“⁷¹ Byl vzdělaný, znal moderní jazyky a jejich literaturu. „Přednášel plynně, ohnivě a nadšeně a uměl do přednášek svých вплétati myšlenky filosofů francouzských i anglických.“⁷² Byl zapáleným pedagogem a dobrým organizátorem. K četbě německé literatury vedl nejen své studenty, ale i vyšší společnost. V kruzích šlechty a měšťanstva patřilo k dobrému tónu poznat současnou německou literaturu.⁷³ Nadchl mnoho vzdělců. Přál si, aby

⁶⁴ C. M. WIELAND, *Denkstein auf Karl Heinrich von Seibt. Der neue teutsche Merkur*, Bd. 1, Weimar 1807, s. 179; Baron Jan von Kotz, císařský komoří a guberní rada.

⁶⁵ Vincenc BRANDL, *Život Josefa Dobrovského*, Brno 1883, s. 4.

⁶⁶ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 19.

⁶⁷ Tamtéž, s. 11.

⁶⁸ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 198.

⁶⁹ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 19.

⁷⁰ Tamtéž, s. 216.

⁷¹ C. von WURZBACH, *Seibt, Karl Heinrich Ritter von*, s. 326 (vlastní překlad citace).

⁷² V. BRANDL, *Život Josefa Dobrovského*, s. 4.

⁷³ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 199.

Čechy dosáhly úrovně vzdělání Saska. Ve Vídni Seibt poznal Gerharda van Swietena⁷⁴ (1700–1772), který byl od roku 1749 reformátorem rakouského školství.⁷⁵ Stal se jeho nejnadanějším spolupracovníkem.

V roce 1766 se Seibt stal sekretářem pražské arcibiskupské konzistoře a učitelem církevních dějin v arcibiskupském semináři. Obě funkce zastával až do roku 1775.⁷⁶ V duchu osvícenství vychoval mnoho nadaných mladých kněží.⁷⁷ Se svými studenty zůstal v kontaktu i po studiu. Cítil se především jako vychovatel a o výchově začal v roce 1771 přednášet na univerzitě. Od 16. února 1771 byl řádným profesorem na filosofické fakultě pražské univerzity.⁷⁸ Od té doby mu byl přiznán poměrně vysoký plat ve výši 1200 zlatých.⁷⁹

Zapojil se také do vzniku časopisů a psal do nich příspěvky. Jeden z nich byl časopis *Neue Litteratur*, který vycházel v letech 1771 až 1772.⁸⁰ Byl členem Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften (Učené společnosti hornolužické). Patřil k předním členům hlavní zednářské lóže *U tři korunovaných hvězd*. Protože získal pověst výborného pedagoga, byl v roce 1774 dočasně pověřen výchovou v zednářském sirotčinci sv. Jana Křtitele v Praze, než se místo obsadilo trvale.

Tereziánské reformy, započaté v padesátých letech osmnáctého století, dostaly, jak bylo řečeno, po zrušení jezuitského řádu (1773) silný impuls k reformám filosofických studií. Vzorem tu byly německé protestantské univerzity. Dvorská studijní komise pod vedením Franze Karla Kressla z Qualtenberka (1731–1804) schválila v říjnu 1774 obsah reformy pro vídeňskou filosofickou fakultu, která měla zahrnout čtyři oblasti: filosofii, matematiku, historii a filologii.⁸¹ Estetika a krásné vědy byly začleněny do oblasti filologie. Reformy filosofické fakulty proběhly i v Praze, ale vzhledem k menší důležitosti instituce v omezenějším rozsahu. Seibt byl potvrzen ve své funkci „řádného profesora krásných věd a etiky“ (*Professor der schönen Wissenschaften und der Moral*).⁸² V roce 1775 byl jmenován ředitelem humanitní větve

⁷⁴ Gerhard van Swieten (1700–1772), nizozemský lékař a osvícenský reformátor, vlivný poradce rakouského dvora, reformátor rakouských univerzit a zdravotnictví.

⁷⁵ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 199.

⁷⁶ C. von WURZBACH, *Seibt, Karl Heinrich Ritter von*, s. 326. J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 4.

⁷⁷ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 200 a 205.

⁷⁸ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 19.

⁷⁹ Tamtéž. Záznamy ze státní rady ve Vídni uvádí výši platu 800 zlatých. Asi se o tom vedly spory. Možná byl plat navýšen proto, že Seibt v uplynulých sedmi letech přednášel zadarmo a navíc v té době se už těšil velkého veřejného úspěchu.

⁸⁰ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 4.

⁸¹ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 24.

⁸² Tamtéž, s. 27.

pražské filosofické fakulty.⁸³ Eduard Winter popisuje jeho pozici ve své knize o josefinismu takto: „Lze tedy říci, že Seibt získal nejvýznamnější pozice v intelektuálních Čechách kolem roku 1775. Poskytl katolickému osvícenství monopolní postavení, které jezuitský řád získal až po urputných bojích a nikdy ne v takové dokonalosti.“⁸⁴

Řízení všech dvanácti českých gymnázií jezuity skončilo po zrušení jejich řádu. Seibt proto převzal v roce 1775 nad nimi vrchní dozor jako ředitel gymnaziálního školství.⁸⁵ Seibtovy inspekční zprávy, které ve své publikaci z roku 1905 zpracoval Karl Wotke, ukazují jeho vášeň pro kvalitní vzdělání a usilování o stejnou úroveň na venkovských gymnáziích jako na těch pražských.⁸⁶ Staré latinské školy chtěl předělat na moderní gymnázia. Pro nové školství získal Seibt podporu několika exjezuitů jako učitelů.⁸⁷ Zestátněním škol stoupla důležitost němčiny coby úředního jazyka monarchie. Seibt svou univerzitní činností vzdělával nové učitele a „řídil tak vzdělání v zemi“.⁸⁸ V letech 1777 až 1791 zůstal ředitelem jen tří pražských gymnázií.

Seibtův strmý profesní vzestup vyvolal závist. Jeho vstřícný přístup v cenzurní komisi k žádostem o zveřejnění sporných děl a jeho vedení studentů k četbě současných vlivných textů plných myšlenek bez ohledu na náboženské postoje vyvolaly odpor zastánců konzervativního proudu. A tak došlo k události, která se zapsala do veřejného prostoru jako „Seibtova aféra“.

2.3.1. Seibtova aféra

Seibtova aféra, dnes již důkladně osvětlená několika historiky, souvisí s další aférou, která se týkala cenzurních praktik v Praze. V obou případech byl hlavním zdrojem obvinění prezident apelačního soudu, hrabě František Xaver Věžník. Seibt byl v roce 1772 povolán do pražské cenzurní komise a stal se členem nově zřízené studijní komise, která řídila univerzitu.⁸⁹ Pověřil ho tím tehdejší nejvyšší purkrabí Karel Egon I. z Fürstenberka (1729–1787). V pražské cenzurní komisi Seibt mimo jiné dohlížel na vydávání publikací. V roce 1776 se ujal i dozoru nad školskou knihtiskárnou.

⁸³ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 24.

⁸⁴ E. WINTER, *Der Josefinismus und seine Geschichte*, s. 89, vlastní překlad.

⁸⁵ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 24.

⁸⁶ K. WOTKE, *K. H. Seibt als Direktor der Gymnasien Böhmens*, s. 6.

⁸⁷ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 208.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž, s. 19. Hlobil upozorňuje na chybějící důkaz o přesném datu jmenování do obou komisí. Pravděpodobně se jednalo o rok 1771 nebo 1772.

František Xaver Věžník (1711–1789), královský komoří, tajný rada a zemský sudí, nebyl spokojen s prací cenzurní komise, kterou považoval za příliš benevolentní. Například František Martin Pelcl Věžníka označil za „tyrana a potlačovatele lidského rozumu v Čechách“.⁹⁰ Věžník nicméně opakovaně upozorňoval na ledabylost pražské cenzury. Zvláště Seibt mu byl trnem v oku. Při své návštěvě Prahy na podzim 1778 přesvědčil vicekancléře české dvorské kanceláře a předsedu dvorní cenzurní komise, hraběte Leopolda Claryho, aby se na tuto situaci blíže podíval.⁹¹ Clary zjistil, že se v Praze bez problému dají koupit zakázané knihy. Na základě dvorského dekretu z 19. ledna 1779 vytvořil zvláštní komisi a jmenoval Věžníka jejím předsedou.

Pro vzdělané kruhy pražského obyvatelstva bylo překvapením, když v lednu 1779 proběhla neočekávaná razie skladů všech pražských knihkupectví a antikvariátů. Cílem bylo vyhledání knih, které neodpovídaly představám cenzurních orgánů nebo byly přímo zakázané. Cenzurní komise v důsledku akcí zabavila několik osvícenských titulů z Francie a říše. Zjistilo se, že studenti estetiky, kteří navštěvovali Seibtovy přednášky, četli na jeho doporučení zakázané knihy. V únoru 1779 Věžník podal zprávu do Vídně, že Seibt svým studentům doporučuje zakázané osvícenské knihy a jako člen cenzurní komise dopustil vydávání zakázané osvícenské literatury.

Pro Fürstenberka se tato situace stala nepříjemnou. Jeho protestní rozčilená korespondence s kabinetní kanceláří Marie Terezie zůstala bez jakéhokoliv účinku.⁹² Kniže Fürstenberg byl tehdy na straně osvícenců. Dostával zahraniční díla z Francie i říše, byl v kontaktu se svobodnými zednáři a prosazoval národohospodářské fyziokratické teorie.⁹³ Věžník stál na opačné názorové straně a prosazoval protiosvícenské názory. Neúnavně hledal cesty, jak Fürstenberka oslabit a zamezit benevolentní přístup pražské cenzurní komise k novým myšlenkovým proudům. Po obvinění Seibta Fürstenberg v květnu téhož roku rezignoval na funkci předsedy komise. Novým předsedou se stal, málo překvapivě, Věžník. Ovšem nejen Věžník stál proti Seibtovi; i Věžníkův pomocník Samuel Mende byl proti němu. Byl to bibliotekář pražské univerzitní knihovny a měl Seibtovi za zlé, že mu nebyla svěřena stolice řeckého jazyka na univerzitě, kterou na čas suploval.

⁹⁰ Daniela TINKOVÁ, *Osvícenství v českých zemích I.: Formování moderního státu (1740–1792)*, Praha 2022, s. 216.

⁹¹ J. PROKEŠ, *Aféra Seibtova roku 1779*, s. 320.

⁹² Tamtéž, s. 321.

⁹³ Bedřich SLAVÍK, *Od Dobnera k Dobrovskému*, Praha 1975, s. 45.

Tato „aféra“ značně poškodila Seibtovo renomé. Nesměl dále přednášet a musel přerušit kontakty se svými studenty. Obžaloba označila Seibta za „svůdce mládeže, jenž zneužil svého úřadu censora a porušil pravou křesťansko-katolickou víru“.⁹⁴ Dvorská cenzurní komise pod vedením Claryho navrhovala rezignaci Seibta „na místo direktora gymnasií a filosofické fakulty, jakož i na místo censora“⁹⁵. Profesuru krásných věd bez přednášek o morálce a pedagogice by si mohl ponechat.

Celá aféra způsobila rozruch i za hranicemi Čech a podporovatelé Seibta psali Kresslovi,⁹⁶ poradci Marie Terezie a předsedovi dvorské studijní komise, aby Seibta zprostilí obvinění. Seibta podporoval především jeho bývalý žák a dobrý přítel Franz Stephan Rautenstrauch (1734–1785),⁹⁷ v té době benediktinský opat a uznávaný teologický spisovatel.⁹⁸ Jeho církevně-právní práce vzbudily zájem ve Vídni a v roce 1774 tam byl povolán, aby zde sepsal reformu teologického studia.⁹⁹ Až do roku 1749 byla cenzura všech knih v rukou jezuitů. S cílem reformovat univerzity a s pronikáním osvícenských myšlenek v šlechtických kruzích vznikla snaha vytlačit tento řád z předních univerzitních pozic a zbavit je výhradního práva cenzury.¹⁰⁰ Po zakázání jezuitského řádu v roce 1773 přešla kontrola nad cenzurou do rukou příznivců osvícenství a univerzitních reforem. Jeden z hlavních pracovních úkolů Rautenstraucha ve funkci ředitele teologických fakult v Praze a ve Vídni a člena dvorské studijní komise byla cenzura teologických knih.¹⁰¹ Seibt si svému příteli často stěžoval na obstrukce Věžníka při své práci člena pražské cenzurní a studijní komise. Rautenstrauch zastával názor, že by všechny vědecké a odborné knihy neměly podléhat cenzuře.¹⁰²

Kressel přesvědčil císařovnu, že Seibt je nevinný a byl napaden bezdůvodně. Navrhl i úplnou likvidaci aféry, která by Seibta zcela rehabilitovala.¹⁰³ Státní rada se postavila proti návrhu Claryho a chtěla dát Seibtovi možnost osobní obhajoby. Marie Terezie Seibtovi přikázala, aby se 8. září tohoto roku dostavil za tímto účelem do Vídně. Seibt musel odpovědět na 91 otázek a obhajovat své postoje. I Rautenstrauch dostal seznam otázek, které měl zodpovědět a v kterých se měl k obviněním proti Seibtovi

⁹⁴ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 209.

⁹⁵ J. PROKEŠ, *Aféra Seibtova roku 1779*, s. 327.

⁹⁶ Franz Karl Kressel (1720–1801).

⁹⁷ Beda Franz MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau. Herkunft, Umwelt und Wirkungskreis*, Königstein/Ts 1969.

⁹⁸ F. SEIBT, *Karl Heinrich Seibt (1735–1806)*, s. 93.

⁹⁹ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 213.

¹⁰⁰ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau*, s. 239.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž, s. 242.

¹⁰³ J. PROKEŠ, *Aféra Seibtova roku 1779*, s. 329.

vyjádřit. Jeho odpovědi jsou důkazem Rautenstrauchovi náklonnosti vůči osvícenským myšlenkám obecně a vůči Seibtovi zvláště. Nesouhlasil s argumentem, že Seibt zpochybňuje existenci Boha. Seibt prý pouze tvrdil, že se nedá vědecky dokázat.¹⁰⁴ I s obviněním Seibta jako zprostředkovatele knih nebezpečných autorů Rautenstrauch nesouhlasil. Naopak si stěžoval, že cenzurní orgány se staly nástrojem pro soukromé zájmy různých osob. Rautenstrauch kritizoval stávající výuku teologie a chválil Seibta za schopnost vysvětlit věci jasně a systematicky.¹⁰⁵ Společný přítel baron von Kotz¹⁰⁶ se rovněž postavil za Seibta, když císařovně předložil manuskript Seibtovy knihy modliteb (viz kapitolu 3.7).

Kromě Kressla a Rautenstraucha pomáhal Seibtovi u dvora také Franz Karl Hägelin (1735–1809), zemský rada a člen dvorní cenzurní komise.¹⁰⁷ Byl také zapojený do reformy vzdělávacího systému. Hägelin upozornil na podobný proces z roku 1723 s německým filosofem Christianem Wolffem (1679–1754), když učil na německé univerzitě v Halle. Wolff musel sice univerzitní město opustit, ale jeho další práce na univerzitě v Marburgu jeho reputaci ve světě jen zvýšily a později se úspěšně vrátil do Halle. Hägelin se obával, že proces se Seibtem poškodí pověst rakouské říše v zahraničí.

Nakonec komise došla k závěru, že Seibt se nedopustil ničeho protináboženského a mohl si proto ponechat všechny své funkce. V prosinci 1779 po svém návratu z Vídně opět zahájil svou univerzitní činnost a zasedl znovu v cenzurní komisi pod předsednictvím Věžníka.¹⁰⁸ Věžník zvítězil v cenzurní aféře: velmi liberální pražská cenzura byla v květnu 1779 zpřísněna. Navíc, dříve oddělené cenzurní a studijní komise byly sloučeny, opět pod vedením Věžníka. Osobní spor nad Fürstenberkem Věžník vyhrál, ale Seibt své jméno očistil. Osvícenské myšlenkové proudy přetrvaly. V době vyšetřování Seibt vydal knihu modliteb, *Katholisches Lehr- und Gebetbuch*, za kterou ho panovnice vyznamenala briliantovým prstenem. Celá aféra vzbudila i značnou mezinárodní pozornost a Marie Terezie se obávala negativního obrazu habsburské

¹⁰⁴ Ivo CERMAN, *Secular moral philosophy: Karl Heinrich Seibt*, In: Ivo CERMAN – Rita KRUEGER – Susan REYNOLDS (eds.): *The Enlightenment in Bohemia: Religion, Morality and Multiculturalism* (= SVEC, 07, 2011), Oxford 2011, s. 166.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 167.

¹⁰⁶ Srov. Beda Franz MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau. Herkunft, Umwelt und Wirkungskreis*, s. 166 o přátelství mezi Rautenstrauchem a baronem von Kotz.

¹⁰⁷ Gerald GRIMM, *Von der (Bildungs-)Philosophie zur „Erziehungskunst“*, *Karl Heinrich Seibt und die Angänge der Pädagogik als akademischer Disziplin in Österreich im Zeitalter der Aufklärung*, In: *Retrospektiven in Sachen Bildung*, R. 2 (Studien) Nr. 23, Klagenfurt 1998, s. 13.

¹⁰⁸ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau*, s. 330.

monarchie v případě Seibtova odsouzení.¹⁰⁹ Celý proces tedy pozastavila, a tím „Seibtova aféra“ skončila.

2.3.2. Profesní činnost po „aféře“

Po jeho rehabilitaci se Seibt koncem roku 1779 vrátil k pedagogické činnosti na univerzitě. Musel se ale držet předepsaných knih. Jako církevní tajemník byl sesazen. Josef II. pokračoval v univerzitních reformách (1783–1789).¹¹⁰ Upřesnily se vyučované předměty, vnitřní uspořádání filosofických studií a jejich prodloužení ze dvou na tři roky. Potvrdilo se postavení filosofických studií jako příprava na další, vyšší vzdělání. Němčina byla stanovena za hlavní vyučovací jazyk. V akademickém roce 1783/84 se Seibt stal rektorem pražské univerzity.¹¹¹ Byl na vrcholu své profesní dráhy.

V roce 1784 byl na pražskou univerzitu povolán protestant August Gottlieb Meissner¹¹² (1753–1807) jako učitel německého jazyka.¹¹³ Převzal po Seibtovi katedru krásných věd, neboť ten dal patrně přednost profesuře teoretické a praktické filosofie a Meissnera požádal, aby si s ním stolice vyměnil.¹¹⁴ Ze seznamu přednášek víme, že Meissner první rok po svém nástupu učil studenty prvního a druhého ročníku o klasických antických autorech. Seibt učil „krásné vědy, estetiku a morální filosofii“¹¹⁵ v nově vytvořeném třetím ročníku. Až v následujícím roce převzal Meissner výuku i třetího ročníku. Jeho předmět se nyní nazýval „*Die schönen Wissenschaften, mit Aesthetik*“.¹¹⁶ Seibtovi zůstalo navíc ředitelství nad třemi pražskými gymnázii.

Své přednášky v morální filosofii Seibt stavěl na předepsaném díle *Lehrbuch der praktischen Philosophie* od Johanna Geорга Heinricha Federa z Göttingenu, Kantova

¹⁰⁹ I. CERMÁN, *Die Erziehungskunst nach Karl Heinrich Seibt*, s. 150.

¹¹⁰ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 29.

¹¹¹ T. HLOBIL – M. WÖGERBAUER, *Der Plan des ersten Lehrstuhls für schöne Wissenschaften in der Habsburger Monarchie*, s. 69.

¹¹² August Gottlieb Meissner byl německý univerzitní profesor a osvícenský spisovatel. Zakladatel německy psaného kriminálního příběhu. Studoval práva na univerzitě ve Wittenbergu a v Lipsku. Objevil lásku k divadlu a poezii. Po studiích se stal úředníkem v Drážďanech. Člen svobodných zednářů. Od roku 1785 Seibtův nástupce na postu profesora estetiky a klasické literatury na univerzitě v Praze. Propagoval německý jazyk na univerzitách a zájmy osvícenství. Srov. k němu Sarah SEIDEL, „*Erfunden von mir selbst ist keine einzige dieser Geschichten*“. *August Gottliebe Meissners Fallgeschichten zwischen Exempel und Novelle*, Hannover 2018.

¹¹³ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 209.

¹¹⁴ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 33 a 145. Meissner mohl jen těžko něco proti tomu namítnout, Seibtovo postavení bylo příliš silné.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 63.

¹¹⁶ Tamtéž.

protivníka.¹¹⁷ Tato publikace byla nedávno schválena pro univerzitní výuku morální filosofie na všech univerzitách habsburské říše. Kromě předepsaných kurzů Seibt pořádal mimořádné přednášky o morálce a filosofii života podle vlastních textů (například v akademickém roce 1784/85).¹¹⁸ V akademickém roce 1792/93 to byly přednášky pro studenty třetího ročníku na téma chytrosti/moudrost.¹¹⁹ Tyto přednášky shrnul ve své publikaci *Klugheitslehre* (Nauka o moudrosti) v roce 1799. Mezi roky 1793 a 1799 učil studenty prvního ročníku praktická cvičení v myšlení. V akademickém roce 1800/01 Seibta zastupoval Michael Wenzel Voigt.¹²⁰

V roce 1801 odešel Seibt do důchodu. Bydlel v pražské Celetné ulici v domě „*Zum goldenen Wenzel*“, č. p. 594.¹²¹ Vrcholem uznání ze strany státní moci bylo udělení rytířského řádu 1. března 1794 za zásluhy v oblasti veřejného vzdělávání.¹²² Seibt zemřel v Praze dne 2. dubna 1806.

Současníci Seibtovo úmrtí sotva zaznamenali. Po smrti Marie Terezie se začali ve vědě prosazovat radikálnější, proticírkevní zastánci osvícenství, ke kterým patřil například Born. Tím, že Seibt přitahoval lidi hlavně svým vystupováním a řečnickým talentem, nebyl po odchodu do důchodu už tak vidět a pomalu se vytrácel z veřejné paměti.

2.4. Seibtova pedagogika

Seibt byl na univerzitu povolán, aby kromě krásné vědy a etiky naučil budoucí zaměstnance státu dobře německy, v ústním i písemném projevu. Tato jeho činnost byla hlavním předmětem zájmu badatelů. Podstatná stránka Seibtova vlivu se nicméně týká rovněž jeho pedagogiky. Karl Wotke byl první, který na Seibta jako pedagoga a průkopníka výuky německého jazyka a literatury na gymnáziích a univerzitách v monarchii upozornil. Dokonce učebnice pro učitele povinného vzdělávání v předlitavské polovině říše informovala o Seibtově díle.¹²³

¹¹⁷ I. CERMAN, *The Enlightenment universities*, s 62.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž, s 63.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 6.

¹²² K. WOTKE, *K. H. Seibt – der erste Universitätsprofessor*, s. 174, uvádí rok udělení řádu 1783. Heinrich Doering uvádí v *Die gelehrten Theologen Deutschlands im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert* na s. 171 pro udělení rytířského řádu rok 1794. Archivní pramen uvádí datum 1. 3. 1794: Národní archiv, Salbuchy – Seibt Karel Jindřich, profesor pražské univerzity – rytířský stav (Sal, kn. 259, fol. 392-397).

¹²³ G. GRIMM, *Von der (Bildungs-)Philosophie zur „Erziehungskunst“*, s. 3.

Ve svých mimořádných přednáškách, které byly veřejné, se Seibt věnoval umění vzdělávání (*Erziehungskunst*). Vyjadřoval se v nich k současným otázkám ohledně pedagogiky a její reformě. Tyto přednášky nebyly nikdy publikovány a jsou dochované v archivech jen v prepisech Seibtových žáků. Jako první se tomuto zdroji věnoval zmíněný český pedagog Jindřich Heller ve svých článcích v časopise *Pedagogické rozhledy* z roku 1928.¹²⁴ Ivo Cerman zpracoval (2020) další, dosud neznámé prepisy přednášek, které dřívějším badatelům nebyly známy.¹²⁵

Po zkušenostech s hladomorem v českých zemích v roce 1770 a ve snaze vybudovat státní dohled nad občanskými mravy, vznikl nápad na veřejné, státem řízené, školství. Mělo sloužit k výchově občanů podle představ státu a zajistit lepší životní podmínky, které by zabránily budoucím hladomorům. Proto se již před zrušením jezuitského řádu v roce 1773 objevily na univerzitách první přednášky o pedagogice.¹²⁶ Seibtův proslov z roku 1771 *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staates* (O vlivu vzdělání na blaho státu) zapadá do tohoto kontextu. Seibt považoval krásné vědy jako nástroj k řízení morálního chování lidí. Vzdělání by tak mělo sloužit státu k výchově ctnostných poddaných a zaručit jejich blaho a blaho státu.

Podrobněji k výchově se ale Seibt vyjadřuje až ve zmíněných mimořádných přednáškách, které pravděpodobně začaly v roce 1775, když už tereziánská školní reforma započala.¹²⁷ Nicméně z dochovaného protokolu Seibtova výsledku v souvislosti s procesem (Seibtova aféra) vyplývá, že podklady k těmto přednáškám Seibt vypracoval už v roce 1771.¹²⁸ Ivo Cerman dělí Seibtovu výuku o výchově do dvou úseků: první se týká období od 1771/1775 až 1778, které přerušil proces a výsledky v roce 1779 (Seibtova aféra). Následuje další období mezi lety 1784 až 1799.

Seibt byl od začátku přesvědčen, že pomocí výchovy lze ovlivnit mravní charakter člověka a tímto dosáhnout dodržování zákonů a veřejného pořádku.¹²⁹ Cerman vykresluje Seibtovy argumenty podle zmíněných rukopisů z přednášek.¹³⁰ Na rozdíl od francouzského filosofa Montesquieuho,¹³¹ nepovažoval klima jako hlavní tvůrce lidského charakteru. Naopak, směr vzdělání je prý ovlivněn vůlí člověka a schopností

¹²⁴ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt, náš první universitní učitel pedagogiky, a jeho filosofie výchovy*, *Pedagogické rozhledy* 38, č. 1-6, 1928, s. 1-7, 57-61, 126-131, 182-188, 248-254, 306-310.

¹²⁵ I. CERMAN, *Die Erziehungskunst nach Karl Heinrich Seibt*, s. 136.

¹²⁶ Tamtéž, s. 138.

¹²⁷ Tamtéž, s. 139.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž, s. 141.

¹³⁰ Tamtéž, s. 141-147.

¹³¹ Charles Louis Montesquieu (1689–1755).

sám sebe i ostatní vzdělávat. Charakter národa je daleko víc ovlivněn formou vlády. Na argument, že lidské schopnosti jsou rozdílné, odpověděl, že se lidé liší jen v tělesných schopnostech. Mají ale stejné předpoklady pro vzdělávání. Proč tedy přesto nedosáhnou všichni stejného vzdělání a stejných schopností? Podle Seibta jsou to „náhody“,¹³² vnější podmínky, které ovlivňují a narušují průběh vzdělání. Připouští ale, že příroda přece jen může omezit možnosti člověka na cestě sebevzdělávání a výchovy tím, že vše z vnějšího světa přijímáme přes naše smysly. Tělo je nástroj duše. Když chceme rozvinout duši, musíme vzdělávat tělo. S tímto názorem se Seibt rozchází s Platonem a Descartem. Důležitá je motivace, která člověka vede k tomu, aby se vzdělával. Musí být ušlechtilá a nezištná.

Seibt byl přesvědčen, že s výchovou se musí začít co nejdříve. Za prvé je člověk jako strom, který se snadněji dá tvarovat, dokud je mladý a za druhé se tak může předejít zmíněným náhodám, které mohou negativně ovlivnit další průběh vzdělávání. Jako Jean Jacques Rousseau považoval Seibt vzdělávání těla za vhodný začátek celého vzdělávacího procesu. Odolnost těla je klíč k dalšímu prospěšnému vývoji. Přesto odmítal závislost Rousseauovy pedagogiky na přírodě a preferoval aktivní přístup vychovatele k morální výchově. Příroda poskytuje materiál, který je pak utvářen pedagogem a náhodami.¹³³ Autoritu vychovatele staví Seibt nad dítě. Vychovatel by ale neměl použít násilí, nýbrž trpělivost. Nedostatek viděl také u starých filosofů-vzdělávatelů, například u starých Římanů nebo Atéňanů, kterým prý chyběla znalost křesťanství a pravého Boha k tomu, aby vedli člověka nejen k tělesné a mentální zdatnosti, ale také k morálnímu životu.¹³⁴

Jak už bylo zmíněno, zlom v Seibtově pedagogické činnosti tvoří proces, ve kterém byl obviněn z nemravného ovlivňování mládeže. Hlavním bodem obžaloby byly jeho výroky o existenci Boha, které pronesl v přednáškách o morální filosofii.¹³⁵ Ale také jeho přednášky o „Erziehungskunst“ byly terčem pozornosti v otázkách 72 až 91, které byly součástí katalogu otázek obžaloby a ke kterým měl Seibt podat vysvětlení. Hájil se tím, že v případě zakázaných nebo problematických knih zmíněných v přednáškách chtěl vždy prezentovat způsoby, jak čelit názorům jejich autorů a hledat protiargumenty. Seibt argumentoval, že otázky, jestli dítě může jednat morálně špatně,

¹³² I. CERMAN, *Die Erziehungskunst nach Karl Heinrich Seibt*, s. 143: „Zufälle“.

¹³³ Tamtéž, s. 145.

¹³⁴ I. CERMAN, *Die Erziehungskunst nach Karl Heinrich Seibt*, s. 146.

¹³⁵ I. CERMAN, *Secular moral philosophy: Karl Heinrich Seibt*, s. 162-167.

nebo jestli jsou lidé stvořeni se stejnými schopnostmi, myslel vždy filosoficky a ne teologicky.¹³⁶

Seibtovu činnost po „aféře“ Ivo Cerman označuje jako druhé tvůrčí období, od roku 1784 do roku 1799. Ve svých přednáškách o výchově se zaměřuje víc na názory dvou skupin: první skupina zastupovala názor, že výchova musí napravit to, co od přírody bylo nedokonalé a vést žáka k nějakému ideálu člověka (*Naturverbesserer*);¹³⁷ druhá skupina byla naopak přesvědčena, že vývoj přenechán přírodě odhalí všechny schopnosti v nás již založené a není třeba zasahovat (*Entwickler*). Seibt oba názory odmítal jako extrémní, a naopak hledal střední cestu. V podstatě se držel svých dřívějších názorů. Výchova by dle něj měla mít nějaký ideální cíl, ale vychovatel by žáka neměl nutit proti jeho přirozeným vlohám. Seibt přebírá mnoho od Rousseaua, ale přesto ho ostře kritizuje v tom, že Rousseau chce po dítěti, aby se vychovalo samo.¹³⁸

Z tohoto druhého tvůrčího období jsou některé přednášky neúplné nebo částečně ztracené. Cerman se opírá o přepis přednášky z roku 1796, kterou zhotovil Seibtův student Josef Jungmann.¹³⁹ Ukazuje se, že Seibt svoje praktické úvahy a rady k výchově a zdravotní péči ještě prohloubil. Vyjadřuje se k očkovaní, stravování, a důležitosti pohybu a hry pro děti. Nabízí konkrétní hry pro jednotlivce nebo skupinové hry. Z těchto přepisů z jeho přednášek je zřejmé, že se Seibt opět obracel na budoucí soukromé učitele, kteří budou vzdělávat děti šlechtických nebo měšťanských rodin. Josef Jungmann je ale příkladem toho, že i učitelé veřejných škol patřili k jeho posluchačům. Dalším příkladem je Josef Miloslav Rautenkranc.¹⁴⁰

Seibtova metoda vyučování byla každopádně v Praze nová. Uváděl „nejprve pravidla německého jazyka, objasnil podmínky dobrého stylu, uvedl dobré příklady; žádal i posudky a opravy samostatných pokusů žakovských.“¹⁴¹ Způsob byl velmi oblíbený a i veřejnost si toho všimla. Pelcl se například obával poněmčování školství.¹⁴² Nicméně tím, že Seibtova vyučovací metoda byla tak úspěšná, vzbudila touhu u českých obrozenců zlepšit si osobní němčinu.¹⁴³ Například Josef Dobrovský si u Seibta

¹³⁶ I. CERMAN, *Die Erziehungskunst nach Karl Heinrich Seibt*, s. 151.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž, s. 152.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 154. Josef Miloslav Rautenkranc (1776–1817) byl český římskokatolický kněz, pedagog, novinář, obrozenecký básník.

¹⁴¹ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 126.

¹⁴² Tamtéž, s. 127.

¹⁴³ Tamtéž.

zdokonalil svůj styl v německém jazyce a ovládal němčinu lépe než češtinu.¹⁴⁴ Jeho znalost německého jazyka, literatury a vědeckých prací ovlivnila i jeho práci na poli slavistiky.¹⁴⁵

V Seibtových přednáškách o řečnictví a německém psaní, z kterých vydal celkem tři sbírky (1769, 1773, 1784),¹⁴⁶ se ukazuje jeho radikální odmítnutí tradičního výkladu rétorických pravidel a jejich výuky.¹⁴⁷ Považoval je za nepřirozené. Místo antických a kanonických textů pracoval se žánrem dopisu a později s dalšími žánry jako jsou dialog, povídka, líčení a podrobná charakterizace (popis povahy). Zcela netradiční byl způsob, jakým s těmito texty zacházel. Nechával svým studentům čím dál tím více volnosti při vyhotovení písemných prací. Chtěl jim dát co největší prostor pro vlastní imaginaci.¹⁴⁸ Vyžadoval od nich kritické komentáře chybných textů, které jim předkládal a postupně se učili okomentovat práce svých spolustudentů a vlastní práce. Studenty vedl nejen k posuzování formální stránky textu, ale i obsahu. Vytvořil tak pro své studenty bezpečné prostředí, ve které si navzájem a společně se svým učitelem hodnotili své písemné práce. „To, co se může jevit jako benevolence vůči studentům, se zde stává dobře promyšlenou metodou.“¹⁴⁹ Seibt tímto upozadil význam „rétorických pomůcek, vzorových autorit a kánonu.“¹⁵⁰ Uvolněním pevných pravidel a norem chtěl u svých studentů vyvolat přirozený vkus a autentický cit.¹⁵¹ Jeho studenti byli Seibtovým stylem výuky nadšeni a postupem času se z nich stal čím dál tím větší kruh příznivců a přátel.

Jak už bylo zmíněno, když Seibt přednášel o výchově, měl na mysli výchovu domácí. Nicméně měl i vliv na školní výchovu. Od začátku svého profesního života se nadchl pro pedagogickou činnost. Vzpomeňme si na jeho první působení po ukončení studia jako učitele církevních dějin v arcibiskupském semináři v roce 1766 a na jeho touhu po vyučování na univerzitě. Postupně si získal pověst dobrého pedagoga, a proto byl společně s Ferdinandem Kindermannem v roce 1775 povolán jako referent do komise pro obecné školy v Praze, která byla sestavena po rozhodnutí o provedení školní reformy v roce 1775. Seibt měl na starosti gymnázia a Kindermann základní školy.¹⁵²

¹⁴⁴ Walter SCHAMSCHULA, *Die Anfänge der tschechischen Erneuerung und das deutsche Geistesleben (1740–1800)*, München 1973, s. 205.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 214.

¹⁴⁶ *Academische Vorübungen, Von den Hilfsmitteln, Academische Blumenlese*

¹⁴⁷ V. SMYČKA, *Veřejná nitra. Emoce a výraz v kolegiu Karla Heinricha Seibta*, s. 62.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 67.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 72.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 72.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 73.

¹⁵² J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 139.

Sepsal několik zpráv o stavu gymnázií, kterými se – jak víme – podrobně zabýval Karl Wotke.¹⁵³ Jeho zprávy vykreslují nízkou úroveň těchto institucí. Chtěl gymnázia modernizovat a protlačit vzdělávací obsahy podle německého osvícenství.¹⁵⁴ Venkovní gymnázia měla mít stejnou úroveň jako ta městská. Protože mu tento dozor zabíral hodně času, žádal o ustanovení zástupce ředitele, ale nebylo mu vyhověno. Tuto funkci zastával až do roku 1801, kdy ho vystřídal František Faustin Procházka.¹⁵⁵

Spolupráce mezi Seibtem a Kindermannem byla intenzivní a mimořádně plodná. Kolem Seibta se vytvořil kroužek nadšenců, z velké části jeho bývalých studentů, kteří chtěli vzdělávání v českých zemích reformovat a pozvednout na moderní úroveň. Vzájemně sdíleli své nápady a zkušenosti, podporovali se a motivovali. Seibt fungoval jako teoretický stimulátor a Kindermann jako praktický organizátor.¹⁵⁶ Cíl vytvořit školství pro širokou populaci se odrážel v Kindermannově školské reformě a počítal se zřízením průmyslových a zemědělských tříd.¹⁵⁷

Od začátku se Seibt snažil pozvednout úroveň škol pomocí větší píle a kázně. V duchu své doby považoval výchovu postavenou na pocitech cti a hanby za nejprínosnější. Zrušil tělesné tresty a pyšně zaznamenává, že tím v celku dosahuje dobré mravy. Zavedl systém dvou knih: do knihy cti se mohlo zapsat společně deset žáků.¹⁵⁸ Když jeden žák něco provedl, musel se sám zapsat do knihy hanby. O velikonočních a závěrečných zkouškách byla jména z obou knih předčítána a žákům udělena pochvala nebo napomenutí. Seibt v tomto systému viděl velký pokrok a jeho výchovné metody převzaly i vídeňské školy. Byly začleněny do nových disciplinárních předpisů vydaných v roce 1781 a platily až do 19. století. Prvním řádným profesorem pedagogiky v Rakousku se až v roce 1806 stal Vincenc Eduard Milde (1777–1853).¹⁵⁹ Vlastně jim byl ale již Karl Heinrich Seibt, který o pedagogice přednášel už v roce 1771.

Seibtovi můžeme vyčítat chybějící koncept pro vzdělávání učitelů a dívek. Ve vzdělávání a výuce se zaměřoval především na potřeby státu a občanské společnosti.¹⁶⁰ Heller na něm kritizuje „nedostatečné a nehluboké odůvodnění základních zásad, rozvláčnost a častá odbočení, jimiž udržoval zájem masy posluchačů.“¹⁶¹

¹⁵³ K. WOTKE, *Karl Heinrich Ritter von Seibt als Direktor der Gymnasien Böhmens*, Wien 1905.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 193-240.

¹⁵⁵ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 129.

¹⁵⁶ E. LEMBERG, *Grundlagen des nationalen erwachens in Böhmen*, s. 102.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 128.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 309.

¹⁶⁰ G. GRIMM, *Von der (Bildungs-)Philosophie zur „Erziehungskunst“*, s. 24.

¹⁶¹ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 254.

Seibtův pedagogický ideál byl vychovat co nejvíce lidí na co nejvyšší možný stupeň vzdělání. Jeho hlavní pedagogické principy odrážely duch osvícenských filosofů. Okouznil hlavně svým stylem jako řečník a svojí osobností. Byl především praktik a učitel, méně již vědec. Své pedagogické postupy vypracoval samostatně a potvrzuje tím svůj význam „vynikající[ho] didaktik[a]“.¹⁶²

2.5. „Seibtiáni a Borniáni“

V lednu 1784 navštívil württemberský kníže pražskou univerzitu a poslechl si Seibtovu přednášku. Nikde prý nespátřil tak naplněné auditorium, 400 až 500 posluchačů, jako u tohoto profesora.¹⁶³ To ukazuje Seibtovu tehdejší popularitu. Především jeho přednášky o vlivu výchovy na blaho státu, o souvislosti mezi morálním chováním jednotlivce a výchovou, udělaly na řadu posluchačů hluboký dojem. „Jeho přednášky znamenaly úplný převrat v akademické výuce. Hrnuly se na ně zástupy mládeže i dospělých.“¹⁶⁴ Dokázal své posluchače nadchnout, přednášel poutavě a s přesvědčením, že vědomosti, které svým studentům předává, jsou vysoce praktické a užitečné. Podařilo se mu ve svých studentech a posluchačích vzbudit nadšení pro německý jazyk a literaturu. Podnítil je k vlastním básnickým pokusům.¹⁶⁵ Byl nesmírně pracovitý, sečtělý a společensky zdatný. Se svými studenty udržoval i po jejich odchodu přátelské vztahy. Získal velký vliv na studenty univerzity i měšťanské kruhy.

Není tedy překvapující, že si Seibt svým zapáleným přístupem k osvícenským myšlenkám a svojí osobností získal i řadu vlivných přátel a mentorů. Patřil k nim například nám již známý kníže Karl Egon I. z Fürstenbergu; dále Franz Karl Kressel z Qualtenbergu (1720–1801), rektor právnické fakulty pražské univerzity a později tajný dvorní rada ve Vídni nebo císařský komoří baron von Kotz. Kressel se stal mentorem mladého Seibta již po jeho návratu z Lipska do Prahy.¹⁶⁶ K okruhu kolem Seibta patřil také dvorní rada a katolický kněz Augustin Zippe.

O jednom důležitém žákovi, který Seibta aktivně podporoval v době „aféry“, již byla řeč – byl jím Franz Stephan Rautenstrauch, profesor kanonického práva, filosofie a

¹⁶² J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 127.

¹⁶³ Tamtéž, s. 6.

¹⁶⁴ B. SLAVÍK, *Od Dobnera k Dobrovskému*, s. 43.

¹⁶⁵ Gabriela VESELÁ, *Česko-německá literární křížovatka. Kapitoly k dějinám literatury a překladu [Tschechisch-deutsche literarische Kreuzwege. Kapitel zur Geschichte der Literatur und Übersetzung]*, Praha 2020, s. 67.

¹⁶⁶ G. GRIMM, *Von der (Bildungs-)Philosophie zur „Erziehungskunst“*, s. 7.

teologie, opat benediktinského břevnovsko-broumovského kláštera, ředitel teologické fakulty v Praze, a především ve Vídni. Po studiu teologie se věnoval studiu práv na pražské univerzitě, kde se připojil ke skupině právníků, kteří zastávali moderní osvícenské názory a publikovali v časopise *Neue Literatur*.¹⁶⁷ Setkal se také s tehdejšími rektorem právnické fakulty Franzem Karlem Kresslem z Qualtenbergu. Rautenstrauch odmítal barokní zbožnost, zajímal se o nové myšlenky na poli teologie a během svých studií získal základy pro svoje postoje v oblasti církevního práva. Kromě Seibta nedostal od svých učitelů mnoho inspirací pro získání znalostí o pokrokových a moderních poznacích. Byl to především Seibt, přes kterého získal přístup k nejnovějším publikacím.¹⁶⁸ Rautenstrauch vydal svá první díla k církevnímu právu v roce 1769. Když dostal za úkol učit církevní právo, rozhodl se k vydání nové učebnice, protože žádnou vhodnou nenašel. S velkou pravděpodobností došlo k těmto publikacím na doporučení Seibta a jeho přátel.¹⁶⁹ Důsledkem toho se Rautenstrauch stal známým jak v Praze, tak ve Vídni. Pro řadu církevních hodnostářů byly ale Rautenstrauchovy názory moc radikální a žádali cenzuru nebo dokonce zákaz jeho knih. Rautenstrauch si stěžoval u Seibta, který se ho přes své kontakty ve Vídni silně zastal. To mělo úspěch a císařovna Rautenstraucha za jeho publikace pochválila a přála si pokračování v jeho činnosti. Tento příběh připomíná pozdější události okolo Seibtova vlastního konfliktu s cenzurními orgány, kdy Rautenstrauch na oplátku bojoval za Seibta.

Možná jsou Seibt a jeho kontakty ve Vídni zodpovědní za zvolení Rautenstraucha opatem břevnovsko-broumovského kláštera po smrti předchozího opata. Každopádně se císařovna vyslovila pro jeho zvolení právě v roce 1773.¹⁷⁰ Rautenstrauch vnesl osvícenské myšlenky do klášterů a přeměnil je na vzdělávací instituce. Císařským dvorem byl požádán o provedení reorganizace studijního řádu univerzit a vzdělávání kněží. Během celé jeho profesní dráhy mu byl Seibt vždy dobrým rádcem a přítelem.

Jeden z nejvýznamnějších Seibtových žáků byl i Ferdinand Kindermann, pedagog a později litoměřický biskup. Společně se Seibtem působil v komisi pro obecné školy v Praze, která měla provést školní reformy z roku 1775. Kindermann se stal dobrým přítelem Seibta a jeho nástupnický proslov při otevření pražské normální školy se velmi podobal Seibtově proslovu *Von dem Einflusse der Erziehung*. Pocházel z rumburského

¹⁶⁷ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau*, s. 97.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 101.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 104.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 111.

výběžku, oblasti blízké Seibtovu domovu. Inspiraci ze Seibtových přednášek si bral při organizaci obecných škol v Čechách. Školy na venkově byly přitom na velmi špatné úrovni. Když se Kindermann stal farářem v Kaplici v jižních Čechách, ihned zřídil tzv. vzornou školu.¹⁷¹

Díky němu vznikla rozsáhlá síť škol a vzdělávání patřilo k nejlepším v celé habsburské říši. Jednalo se o ucelený systém základních škol, gymnázií a univerzity, který měl umožnit každému co možná nejvyšší vzdělání, což plně odpovídalo osvícenské představě. Díky tomu české země patřily k nejpokrokovějším a průmyslově nejrozvinutějším částem císařství. Velkou zásluhu měl Kindermann v tom, že zřídil tzv. průmyslové školy, které měly předávat kromě teoretických, také praktické znalosti pro konkrétní pracovní obory.¹⁷²

Další velkou osobností, kterou Seibt ovlivnil, byl Josef Dobrovský (1753–1829), kněz, filolog, historik a zakladatel vědecké bohemistiky a slavistiky. Jako student filosofické fakulty chodil Dobrovský na jeho přednášky a od začátku se nadchnul pro Seibtův styl výuky a vybroušené použití německého jazyka. Probudilo se v něm kritické myšlení a smysl pro ironii a naučil se výborně německý sloh.¹⁷³ Seibt i další z jeho profesorů, exjezuita Josef Stepling, ho motivovali k vědecké práci a aby měl zajištěný příjem, doporučili ho jako učitele do rodiny hraběte Nostice, kde působil od roku 1776 až do roku 1787. Ve svém časopise *Böhmische Literatur auf das Jahr 1779* upozornil Dobrovský na nové knihy, nabídl přehledy vědeckých prací a dal prostor badatelům z českých zemí. Také prezentoval díla svého oblíbeného učitele Seibta *O vlivu krásných věd na výchovu rozumu* a *O vlivu výchovy na blaho státu*.¹⁷⁴ U Nosticů pracoval po boku historika a filologa Františka Martina Pelcla (1734–1801), který působil jako hlavní vychovatel a měl na starost rozsáhlou knihovnu šlechtické rodiny.

Na Seibtovy přednášky docházel – jak už víme – také Josef Jungmann, který se stal předním zástupcem českého národního obrození. Jako Jungmann chodil na Seibta i další gymnaziální učitel, již vzpomenuť Josef Miloslav Rautenkranc.¹⁷⁵ Dalšími žáky byli například Václav Matěj Kramerius (1753–1808),¹⁷⁶ Antonín Jaroslav Puchmajer

¹⁷¹ E. WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*, s. 209.

¹⁷² K. WALF, *Kirchliche Aufklärung*, s. 160.

¹⁷³ V. BRANDL, *Život Josefa Dobrovského*, s. 10.

¹⁷⁴ Julius DOLANSKÝ – Bohuslav HAVRÁNEK, *Josef Dobrovský 1753-1953: Sborník studií k 200. výročí narození*, Praha 1953, s. 35.

¹⁷⁵ Josef Miloslav Rautenkranc, katolický kněz, obrozenecký básník, pedagog, novinář.

¹⁷⁶ Václav Matěj Kramerius, český spisovatel, nakladatel, dramatik, novinář.

(1769–1820),¹⁷⁷ Václav Stach (1754–1831),¹⁷⁸ Karel Sudimír Šnajdr (1766–1835)¹⁷⁹ a mnozí další.¹⁸⁰

Okruhu lidí, kteří byli podporovatelé Seibta, ať už to byli jeho žáci, přátelé, učitelé, šlechtici, nebo vlivné osobnosti, se říkalo Seibtiáni. K nejužšímu kruhu patřil Kressel, Rautenstrauch, Zippe a Kindermann, všichni ve vedoucím postavení ve vzdělávací a církevní politice v pozdním tereziánském a josefínském období (1773–1790) a zároveň nejdůležitější zástupci rakouského reformního katolicismu.¹⁸¹ Tito Seibtiáni roznášeli učení Seibta v českých zemích a umožnili široký dopad jeho děl.

O Seibtových odpůrcích už byla řeč v souvislosti s jeho „aférou“. Kromě tohoto okruhu lidí, jejichž motivace pramenila hlavně z odlišných politických názorů, existovala ještě další skupina, která k Seibtovi zaujala kritický postoj. Vyčítala mu akademické nedostatky a orientovala se na přírodovědu. Na prvním místě této skupiny stál Ignác Antonín Born (1742–1791), osvícenec, velký mineralog a geolog, iniciátor týdeníku *Prager Gelehrte Nachrichten* a zakladatel Soukromé společnosti nauk v roce 1769, z které se později stala Královská česká společnost nauk.

Ke skupině Borna se hlásili například Gelasius Dobner,¹⁸² Mikuláš Adaukt Voigt,¹⁸³ ale i František Martin Pelcl. Mezi takzvanými Borniány a Seibtiány vzniklo duchovní soupeření. Borniáni zesměšňovali Seibta a jeho žáky. Předhazovali jim, že touží jen po slávě krasovědců, kdyžto Borniáni usilují o slávu důkladných vědců, kteří se opírají o poznatky z knih.¹⁸⁴ Franz Lorenz dokonce tvrdí, že jim upírali vědeckost, protože nemohli nebo nechtěli pochopit, že jazyk by mohl být vědou.¹⁸⁵ Toto tvrzení je ovšem více než sporné. V Bornově časopise *Prager Gelehrte Nachrichten* se publikovali vědecké práce jen z oblasti přírodovědy, historie a matematiky. Borniáni se považovali za skutečné vědce, Seibtiány měli za pouhé krasovědce. Vystupovali i proti konzervativním katolickým kruhům. Na útoky Borniánů odpovídali Seibtiáni v časopise *Neue Litteratur*. Polemický souboj obou táborů vrcholil v sedmdesátých letech 18. století. Často byly zdrojem sporů obou táborů osobní antipatie, poháněné iracionálními

¹⁷⁷ Antonín Jaroslav Puchmajer, český spisovatel, básník, překladatel. Přátelil se s Dobrovským.

¹⁷⁸ Václav Stach, český básník a překladatel.

¹⁷⁹ Karel Sudimír Šnajdr, obrozenecký básník, který psal česky i německy. Studoval a přátelil se s J. Dobrovským.

¹⁸⁰ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 306.

¹⁸¹ G. GRIMM, *Von der (Bildungs-)Philosophie zur „Erziehungskunst“*, s. 11.

¹⁸² Gelasius Dobner (1719–1790), katolický kněz-piarista, osvícenský historik.

¹⁸³ Mikuláš Adaukt Voigt (1733–1787), pedagog, katolický kněz, historik, osvícenský vědec, zakladatel české kritické numismatiky.

¹⁸⁴ J. DOLANSKÝ – B. HAVRÁNEK, *Josef Dobrovský 1753–1953*, s. 312.

¹⁸⁵ F. LORENZ, *Karl Heinrich Seibt*, s. 245.

emocemi a domnělými urážkami. Jen tak se dá vysvětlit, že Seibt, ačkoliv i za hranicemi českých zemí známý vědec, nebyl nikdy přijat do české společnosti nauk. Zato se stal členem lužické společnosti nauk.¹⁸⁶

Konfliktem mezi Seibtiány a Borniány se důkladně zabýval Jiří Beran ve svém článku *Ze zápasů mezi borniány a seibtiány* z roku 1970.¹⁸⁷ Došel k závěru, že Seibtova výuka sice obsahovala mnoho vědeckých okruhů a hrála významnou roli v nastolení nového způsobu předávání vědomostí (nahrazující jezuitský styl), svým obsahem a metodikou se ale dostala do konfliktu s rozvíjejícími se vědami, jejichž zástupci na ní kritizovali povrchnost a nedostatečnou vědeckost.¹⁸⁸ Beran upozorňuje na velmi odlišné osobnosti Seibta a Borna. Born byl navíc hmotně zajištěný a ve svých názorech a činech neomezený.¹⁸⁹ Seibt byl naopak závislý na svém zaměstnavateli a musel vždy dbát na důsledky svého postupu. Po analýze útočných článků proti Seibtovi vidí Beran Ignáce Borna jako hlavního strůjce konfliktu mezi těmito dvěma skupinami. Born byl velmi ostrý a jedovatý k osobám, s kterými nesouhlasil a těžko snášel vedle sebe úspěšné konkurenty.¹⁹⁰ Beran přisuzuje Bornovi anonymní satirické články z roku 1773, zesměšňující Seibta.¹⁹¹ Po odchodu Borna do Vídně v roce 1776 konflikt mezi oběma skupinami trval dál, ale už nedošlo k otevřeným útokům.¹⁹²

Na sklonku své univerzitní dráhy učil Seibt také Bernarda Bolzana (1781–1848), a to logiku, metafyziku a etiku.¹⁹³ Bolzano zaujal vůči Seibtovi negativní postoj. Když jako patnáctiletý přišel v roce 1796 na univerzitu, patřil pro něho Seibt ke staré generaci.¹⁹⁴ Působil na něho trochu pyšně, hrál si na vědce a často ve svém výkladu odbočoval a bavil posluchače historikami.¹⁹⁵

Oba tábory, Seibtiáni i Borniáni, prosazovaly osvícenské myšlenky na území českých zemí. Seibt reprezentoval linii německé kultury a nerakouské směry myšlenkových proudů. Born prosazoval rozvoj přírodních věd v těsném kontaktu s rakouskými vzdělaneckými kruhy.¹⁹⁶ Patřil k radikálním odpůrcům konzervativních

¹⁸⁶ K. WALF, *Kirchliche Aufklärung*, s. 160.

¹⁸⁷ Jiří BERAN, *Ze zápasů mezi borniány a seibtiány*, Literární archiv 5, č. 1, 1970, s. 26–51.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 50.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 37.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 34–35.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 31.

¹⁹² Tamtéž, s. 32.

¹⁹³ Marie PAVLÍKOVÁ, *Bolzanovo působení na pražské univerzitě*, Praha 1985, s. 34.

¹⁹⁴ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 307.

¹⁹⁵ T. HLOBIL – M. WÖGERBAUER, *Der Plan des ersten Lehrstuhls für schöne Wissenschaften in der Habsburger Monarchie*, s. 83.

¹⁹⁶ Petr VÍT, *Estetické myšlení o hudbě (České země 1760–1860)*, Praha 1987, s. 8.

katolických kruhů. Mnohem nebezpečnějším protivníkem byli příznivci konzervativně-klerikálního katolicismu, podle kterých Seibt a jeho okruh ohrožovali náboženství a stát. Jejich zástupcem byl například kníže Věžník, který byl hlavním nepřítelem v celé Seibtově „aféře“, popsané výše. Po úmrtí panovnice Marie Terezie v roce 1780 došlo k postupnému oslabení Seibtovy pozice ve veřejném a intelektuálním prostředí. V následujícím období se prosazoval radikálnější a protiklerikální směr osvícenství, který reprezentoval právě Born, Sonnenfels a jejich zastánci.¹⁹⁷ Přesto dosáhl vrcholu své kariéry v roce 1783/84 a jako rektor pražské univerzity stál v čele nejvýznamnější vzdělávací instituce v Čechách.

¹⁹⁷ G. GRIMM, *Von der (Bildungs-)Philosophie zur „Erziehungskunst“*, s. 14.

3. Díla Karla Heinricha Seibta

Seznam Seibtových děl najdeme již v roce 1835 ve sbírce německých učených teologů, vydané Heinrichem Doeringem.¹⁹⁸ Další autoři se drželi této předlohy. Následující tabulka odráží Doeringův seznam a uvádí informace o roku vydání a dostupnosti. Čtyři díla nejsou k dnešnímu datu dostupná. Všem ostatním dílům, kromě Seibtově činohře, se věnuje tato práce. Umožní vhled do Seibtovi činnosti na univerzitě, jeho postojích a důvodech pro vydání textů. Jeho díla jsou tedy svědectvím pro osvícenské prostředí v českých zemích.

	název publikace	rok, místo vydání	počet stran	poznámka, dostupnost
1	Von dem Einflusse der schönen Wissenschaften auf die Ausbildung des Verstandes; und folglich von der Nothwendigkeit, sie mit höhern und andern Wissenschaften zu verbinden	1764, Praha	38	Národní knihovna, Google books online
2	Trauerrede, dem höchstseligen Hintritt Franz I., Römischen Kaisers geweiht	1765, Wien		Nedostupné
3	Von dem Nutzen der Moral in der Beredsamkeit sowohl in Absehn auf die Fertigkeit und Richtigkeit im Denken, als Genauigkeit im Ausdrücke	1767, Praha	30	Google books online
4	Vom dem Unterschiede des zierlichen, des Hof- und Curialstyls	1768, Praha	45	Google books online
5	Akademische Vorübungen aus den von K. H. Seibt gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart	1769, Praha	176	Google books online
6	Schreiben an den unbekanntem Übersetzer der Abhandlungen von Tugenden und Belohnungen	1769, Praha		Nedostupné ¹⁹⁹
7	Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats	1771, Praha	63	Městská knihovna Praha, Google books online
8	Academische Reden und Abhandlungen	1771, Praha		„neexistuje“ ²⁰⁰

¹⁹⁸ H. DOERING, *Die gelehrten Theologen Deutschlands im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert*, s. 172-173.

¹⁹⁹ Heller se zmiňuje o těchto dílech jako nedostupných (J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt, náš první univerzitní učitel pedagogiky, a jeho filozofie výchovy*, s. 61).

²⁰⁰ Heller označuje dílo jako „neexistující“, protože se zakládá na referátě v časopise *Neue Litteratur* z roku 1771 o Seibtových dosud vyšlých proslovech a pojednáních (J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt, náš první univerzitní učitel pedagogiky, a jeho filozofie výchovy*, s. 61).

9	Von den Hilfsmitteln einer guten deutschen Schreibart	1773, Praha	342	Městská knihovna Praha
10	Über die Vortheile eines empfindsamen Herzens, eine Rede	1773, Praha		Nedostupné ²⁰¹
11	Gabriele Montalto, ein Trauerspiel in einem Act	1776, Dresden	63	Činohra-tragédie. Google books online
12	Katholisches Lehr- und Gebetbuch	1779, Praha	400	Městská knihovna Praha, Google books online
13	Akademische Blumenlese	1784, Praha	408	Google books online
14	Lehr- und Gebetbuch für die katholische Jugend	1792		Google books online
15	Klugheitslehre, praktisch abgehandelt, in akademischen Vorlesungen	1799, Praha	369	Městská knihovna Praha, Google books online

3.1. Von dem Einflusse der schönen Wissenschaften auf die Ausbildung des Verstandes; und folglich von der Nothwendigkeit, sie mit den höhern und andern Wissenschaften zu verbinden (1764)

Dílo *Von dem Einflusse der schönen Wissenschaften auf die Ausbildung des Verstandes* (O vlivu krásných věd na výchovu rozumu) je Seibtův nástupní proslov při jeho jmenování profesorem krásných věd v Praze dne 19. listopadu 1763, ke kterému došlo krátce poté. Proslov byl publikován v Praze v roce 1764. Seibt chtěl svůj předmět, který byl v Praze něco úplně nového, vysvětlit. Podle Wotkeho²⁰² Seibt následuje ve svých myšlenkách teoretické úvahy, které již publikoval Charles Rollins v roce 1726 a později Gellert, jeho učitel v Lipsku. I když Seibt ve svém vzdělávacím programu krásných věd navazuje na Rollinse, tak se o něm výslovně nezmiňuje. Jedná se o význam a důležitost krásných věd pro budování schopnosti uvažování a přemýšlení, která pak má vliv i na přírodní vědy. Navíc studium krásných věd prý zlepší mravy a srdce, což má pozitivní dopad na blahobyt státu. Podle Wotkeho se jedná o stejný program, který uváděl Gellert ve svém nástupním proslovu.

²⁰¹ Viz poznámka č. 192.

²⁰² K. WOTKE, *Karl Heinrich Seibt – der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprache*, s. 8.

Wotke popisuje, o které osobnosti se Seibt opírá, když mluví o důležitosti krásných věd. Jedná se především o Francouze Batteux nebo o J. E. Schlegla. Seibt převzal podstatné body z Batteuxovy²⁰³ teorie krásných věd („les belles lettres“); bylo to především napodobování krásné přírody.²⁰⁴ Pro krásné vědy bylo stěžejné dobro a krásno, pro ostatní vědy to byla pravda. Krásno se musí obracet k rozumu, dobro k srdci. Tuto myšlenku Seibt převzal od Batteuxa.²⁰⁵

Seibt byl toho názoru, že například poezie by měla především bavit. Ale navíc může být i užitečná. V mnoha věcech se Seibt a Gellert shodují. Rozdíl je v jazyku, kterým oba své úvahy napsali. Gellert používá jednoduchý, srozumitelný jazyk. Seibt se od Gellerta liší v tom, že jeho sloh působí vědecky a používá spoustu odborných výrazů. Další rozdíl spočívá v tom, že Seibt nabádal ke studiu historie a kritických knih, neboť jeho hlavním cílem bylo vypěstovat u svých studentů dobrý vkus. Wotke vidí Seibta jako součást tehdejšího světového literárního proudu, a proto začal hrát významnou roli v rakouském literárním světě. Dělal to přitom z regionální Prahy, protože Vídeň neměla nikoho, kdo by zaujal podobné místo jako Seibt v Praze. Podle Wotkeho začalo se Seibtem nové období kulturní historie Čech.²⁰⁶

Tomáš Hlobil zasazuje Seibtův inaugurační projev do kontextu tehdejšího učení o krásných vědách.²⁰⁷ Upozorňuje nejdřív na chybějící definici pojmu krásných věd v tehdejší době.²⁰⁸ Původní francouzský výraz *belles-lettres* byl překládán do němčiny jako *schöne Wissenschaften*, nebo *schöne Literatur*. Nebylo vždy jasné, co všechno tyto pojmy zahrnovaly. Studium krásných věd vedlo časem k vývoji německých literárních věd v posledních dvou třetinách 18. století.

Seibt ve svém proslavu popisuje obsah svých budoucích přednášek na univerzitě.²⁰⁹ Uvádí čtyři okruhy: 1. krásné vědy (zahrnující poezii, historii, svobodná umění); 2. rétoriku, hlavně německou; 3. nejvýznamnější vědecké knihy a dějiny učenosti; 4. praktickou nauku mravů. Seibtův nový univerzitní předmět krásných věd může být označen jako předchůdce germanistiky.²¹⁰ Předměty, které chtěl Seibt přednášet na univerzitě v Praze, byly do té doby vyučovány duchovními v latinském

²⁰³ Charles Batteux (1713–1780), francouzský filosof, dílo o teorii krásných věd *Cours de belles lettres ou principes de la littérature* vyšlo v Paříži 1747-1750 (překlad do němčiny v letech 1756-1758).

²⁰⁴ P. VÍT, *Estetické myšlení o hudbě (České země 1760–1860)*, s. 10.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 17.

²⁰⁷ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 97–116.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 82.

²⁰⁹ C. H. SEIBT, *Von dem Einflusse der schönen Wissenschaften*, s. 31–38.

²¹⁰ F. SEIBT, *Karl Heinrich Seibt (1735–1806)*, s. 84

jazyce, nebo se neučily vůbec. Naopak, estetika patřila na protestantských univerzitách v severních německých zemích už řadu let k standardnímu kurikulu.²¹¹ Jako německý katolík, vzdělaný v Čechách a v pokrokovém Lipsku, se dobře hodil k plánům císařského dvora, který usiloval o vyvážené vztahy mezi tradičními a pokrokovými myšlenkovými proudy v říši. Seibt se prezentoval jako loajální poddaný monarchie, zdůrazňující nutnost a výhody studia krásných věd pro stát. Ten tím totiž prý získá racionálně, moderně smýšlející a patriotické úředníky.²¹²

Hlobil podrobně srovnává Seibtův nástupní proslov s podobnými úvahami třech osobností, které hrály důležitou roli v utváření tohoto směru univerzitního vzdělávání: s Georgem Friedrichem Meierem (1718–1777), profesorem filosofie v německém Halle, Christianem Fürchtegottem Gellertem, profesorem krásných věd a filosofie, a Johannem Christophem Gottschedem, profesorem poezie a později filosofie.²¹³ Gellert i Gottsched působili na univerzitě v Lipsku. Meier zvolil velmi odbornou prezentaci svých argumentů a zdůraznil vědeckým způsobem „kognitivní přínos krásných věd pro vyšší a vážné vědy“,²¹⁴ k nimž patřila teologie, práva a medicína. Gottschedovi a Gellertovi šlo především o obhajobu krásných věd uvnitř univerzitního vzdělávání, které čím dál tím více mělo splňovat praktický přínos. Gellert zdůrazňoval společensko-mravní výhody. Gottsched se soustředil na zpopularizování výuky krásných věd a jejich teorie. Pro Seibta krásné vědy byly vstupní branou pro studium dalších, vyšších věd. Jednalo se o první vědy, kterými si student vypěstoval nejen intelektuální, ale i mravní základ. Studium vyšších věd potřebuje znalosti krásných věd, znalosti dobra a krásna, protože snadněji povede k poznání pravdy.²¹⁵ Podle Seibta by měla být každá věda užitečná. A od krásných věd se vyšší vědy mohly naučit, jak zaujmout pozornost, zalíbit se a být dobře vyučovány.²¹⁶ Krásné vědy pěstují intelekt (*Verstand*), důmyslnost (*Scharfsinn*) a další dovednosti, bez kterých se ostatní vědy neobejdou. Dále Seibt vyzdvihuje obrazotvornost (*Einbildungskraft*), která nám umožňuje poznatky lépe pochopit a také procítit.²¹⁷ Dokáže vzbudit vášně a nadšení. O to víc se zapojí a tvaruje náš rozum, který se stane plodnější.²¹⁸

²¹¹ T. HLOBIL – M. WÖGERBAUER, *Der Plan des ersten Lehrstuhls für schöne Wissenschaften in der Habsburger Monarchie*, s. 69.

²¹² Tamtéž, s. 70.

²¹³ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 97–116.

²¹⁴ Tamtéž, s. 108.

²¹⁵ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 110.

²¹⁶ C. H. SEIBT, *Von dem Einflusse der schönen Wissenschaften*, s. 11.

²¹⁷ Tamtéž, s. 15–17.

²¹⁸ Tamtéž, s. 17.

Hlobil poukazuje na to, že Seibt, stejně jako jeho profesori v Lipsku, Gottsched a Gellert, se snažil odůvodnit nutnost předmětu krásných věd na univerzitě. V Praze se navíc jednalo o zcela nový předmět, o to víc chtěl tedy Seibt odbornou veřejnost přesvědčit o jeho přínosu. Podle Hlobila se u Seibta nejedná jen o kopírování úvah svých lipských učitelů.²¹⁹ Šlo spíše o doplnění společensko-etického přínosu a rozšíření o kognitivní přínos krásných věd. S důrazem na kognitivní užitek krásných věd se oddálil od lipských profesorů a přiblížil hallskému profesorovi Meierovi. Na rozdíl od něj, který se ve svých úvahách snažil o vědecký postup, Seibt se ovšem neopíral o žádné propracované filosofické ukotvení. Meier nesdílel Seibtův názor o nutnosti krásných věd pro dosažení vynikajících výkonů ve vyšších vědách. Seibt byl „přesvědčen, že bez krásných věd nelze dosáhnout v učenosti důkladnosti (*Gründlichkeit*) ani dokonalosti (*Vollkommenheit*)“.²²⁰

3.2. *Von dem Nutzen der Moral in der Beredsamkeit sowohl in Absehn auf die Fertigkeit und Richtigkeit im Denken, als Genauigkeit im Ausdrücke. Nebst der Einladung zu seinen Vorlesungen (1767)*

Seibt nejdříve uvádí důvod k vyhotovení díla *Von dem Nutzen der Moral in der Beredsamkeit*, které dokončil 20. října 1767. Ve své pedagogické činnosti, konkrétně ve svých praktických seminářích o rétorice, po nějaké době zjistil z písemných prací svých studentů, že jim chybí všeobecné vzdělání a že se velmi trápí s vyhotovením písemných textů. Protože mu záleželo na tom, aby jeho studenti měli co největší užitek z jeho přednášek, hledal způsob, jak jim pomoci.²²¹

Nejdříve doporučil návštěvu jeho přednášek krásných věd, které pomůžou „formovat vkus, dají srdci pocítit krásné a dobré, obohatí představivost o estetické myšlenky a obrazy“.²²² Především však nabádal studenty „pilně studovat mravy, aby nashromáždili dobrou zásobu pravd a vědomostí; zkrátka aby tak získali podstatu a schopnost písemného projevu“.²²³ Seibt popisuje výhody studia morální filosofie, tedy etiky (*Moralphilosophie*), pro vypěstování rétorických schopností. Bez důkladné znalosti etiky nemůže prý člověk dosáhnout dovednosti (*Fertigkeit*) přemýšlení,

²¹⁹ T. HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, s. 115.

²²⁰ Tamtéž, s. 116.

²²¹ C. H. SEIBT, *Von dem Nutzen der Moral in der Beredsamkeit*, úvodní strany, nečíslované.

²²² Tamtéž, vlastní překlad.

²²³ Tamtéž, vlastní překlad.

správného myšlení nebo přesného vyjadřování.²²⁴ Seibt dále popisuje, co pro něho tyto výrazy znamenají. Odkazuje na různé filosofy. Podle Wotkeho byl Seibt velmi sečtělý a jeho literární vzdělání bylo velmi obsáhlé.²²⁵ Seibt věřil, že se mladí lidé mohou naučit dobře psát, až když se naučí správně myslet.²²⁶ K tomuto cíli se mohou dopracovat právě pomocí studia etiky.

Seibt přináší další a další argumenty pro přínos studia etiky a povzbudivým stylem láka své čtenáře na své přednášky. Rozšiřuje přínosy etiky na osobní růst člověka. Kdo ji důkladně studuje a pozná, tomu se otevrou široká pole poznání, jak směrem dovnitř, k sebepoznání, tak směrem ven, ve vztahu k okolnímu světu.²²⁷ Přináší také příklad špatného písemného projevu a rozebírá nevhodné použití výrazů a srovnání.

Seibt uzavírá všechny své úvahy s pozvánkou na svou přednášku a s oznámením, že v prvním pololetí bude přednášet o etice a v druhém nabídne praktický seminář o rétorice. Přitom ujišťuje své potenciální studenty, že udělá vše pro to, aby se necítili ošizeni, když se budou věnovat rétorice jen jeden semestr.

3.3. *Von dem Unterschiede des zierlichen, des Hof- und Curialstyls (1768)*

Text o rozdílech písemných stylů je určen Seibtovým studentům a potenciálním posluchačům. Navazuje přitom na jeho prohlášení, které učinil v textu o přínosu etiky na rétoriku, kde se zmínil, že se v prvním semestru bude věnovat etice a ve druhém praktickým cvičením v písemném projevu. Nyní tedy přiznává, že přednášky o etice prodloužil na celý rok, protože nechtěl ubrat na důkladnosti projednání předmětu, a na rétoriku přijde řada v novém akademickém roce.²²⁸ Předmluvu k textu o rozdílných stylech napsal Seibt v Praze dne 16. října 1768. V něm zdůrazňuje svůj záměr neučit ve svých přednáškách jen vědomosti, ale vést studenty také k tomu stát se dobrými poddanými, užitečnými i pro stát.²²⁹ Proto se v prvním roce svých přednášek věnoval etice (*Sittenlehre*). Jako úvod do tohoto předmětu přináší Seibt úvahy o různých stylech písemného projevu.

²²⁴ Tamtéž, s. 4.

²²⁵ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seibt: der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprache in Prag*, s. 49.

²²⁶ C. H. SEIBT, *Von dem Nutzen der Moral in der Beredsamkeit*, s. 7.

²²⁷ Tamtéž, s. 12.

²²⁸ C. H. SEIBT, *Vom Unterschiede des zierlichen, des Hof- und Curialstyls*, druhá strana úvodu, strany nečíslované.

²²⁹ Tamtéž, první strana úvodu, strany nečíslované.

V době osvícenství procházel jazykový styl zásadními změnami. Do té doby se evropská jazyková kultura orientovala podle řecko-latinských antických vzorů. Hlavní zdroj napodobení a předlohou byl Cicero a jeho propracované a důmyslně sestavené texty.²³⁰ Tento styl se stal typickým pro dvorní styl. Jednalo se o standardizovaný styl, který často působil těžkopádně. Tento složitý styl byl ale v celé Evropě postupně nahrazen stylem jednodušším. V německé jazykové oblasti k tomuto vývoji došlo v průběhu 18. století, především mezi roky 1730 a 1760. Gottsched pro tento vývoj hrál tak ústřední roli, že se toto období označovalo jako „Gottschedovo období“.²³¹ Byl první, který se zasloužil o zlepšení stylu německého jazyka. Silně kritizoval styl písemných vyjádření dvorské kanceláře a vydal příklady, které měly sloužit ostatním k napodobení a zlepšení písemného stylu. Psaní se stalo pružnější ve snaze podchytit proces myšlení, spíš než dodržovat předepsaný formát. Gottsched nabádal, aby se hovořilo a psalo tak, jak spolu mluví dobře vychovaní lidé v běžném životě.²³² Pod jeho vlivem se používání němčiny v populaci rozšířilo. Gellert na této cestě pokračoval a ještě překonal vliv svého předchůdce. Psaný text měl podle něho napodobovat dobrý rozhovor. K používání němčiny se mu podařilo přesvědčit i dvorské a šlechtické kruhy. Vytvořil pravidla a cvičení pro německý jazyk a stal se tak „učitelem Německa“.²³³ Především ovlivnil styl dopisové korespondence a měl za cíl, jako ostatně Gottsched, zlepšit nenáviděný písemný styl dvorských úředníků.

Tento vývoj odráží dobový myšlenkový proud, který odmítal vše, co je umělé, aby jej nahradil přírodním, jak například hlásal Rousseau. Nicméně Gottsched a Gellert pro písemný projev nechtěli opustit určitý rámec, kterým byl „kultivovaný dialog“.²³⁴ Až ke konci tohoto vývoje přešli autoři k úplně volnému stylu psaní, který charakterizuje dobu *Sturm und Drang*.²³⁵

Na tradici Gottscheda a Gellerta ale nejdříve navázal Seibt se svým akademickým pojednáním různých stylů. Důvodem, proč si Seibt vybral dvorský a kuriální styl, vidí Wotke v tom, jak se vyvíjela výuka němčiny v monarchii. V německy mluvících zemích se vedly spory o tom, jaká z variant němčiny se má stát tou standardizovanou. Gottsched, působící na univerzitě v Lipsku, propagoval saskou němčinu. To se samozřejmě nelíbilo zástupcům z jižní části německy mluvícího světa. Navíc do toho

²³⁰ K. RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel in Prag*, s. 26.

²³¹ Tamtéž, s. 27.

²³² Tamtéž, s. 28.

²³³ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seibt*, 1907, s. 74.

²³⁴ K. RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel in Prag*, s. 29 (vlastní překlad).

²³⁵ „Bouře a vzdor“, německé preromantické literární hnutí druhé poloviny 18. století.

ještě vstoupil náboženský rozdíl. Katolický „jih“ se nechtěl podříditi protestantskému „severu“.²³⁶ K těmto odpůrcům patřil i první učitel německého jazyka na vídeňské univerzitě Johann Sigmund Popowitsch (1705–1774),²³⁷ který byl 3. ledna 1753 povolán za prvního profesora pro elokvenci. Nejdřív chtěl rakouskou mládež naučit dobře hovořit německy a až poté měla následovat výuka dobrého písemného stylu. Popowitsch také kritizoval dvorský styl písemného projevu. Pro písemnou formu jazyka použil výraz „*zierliche Schreibart*“,²³⁸ který převzal i Seibt. Před svým nástupem do nové funkce popsal, jak by chtěl vylepšit výuku němčiny na rakouských gymnáziích, neboť rakouskou němčinu považoval za dialekt.²³⁹ Na rozdíl od Gottscheda usiloval o standardizaci němčiny, která by obsahovala více prvků z rakousko-jihoněmecké němčiny. Marie Terezie ale byla snahám Gottscheda o standardizaci němčiny otevřená a podporovala je. Jeho spisovný jazyk se tedy nakonec v monarchii prosadil, s konečnou platností po zavedení povinné školní docházky v roce 1774.

Popowitsch byl ve své funkci čtrnáct let až do roku 1766, ale Wotke poukazuje na historické zdroje, z kterých vyplývá, že jeho přednášky neměly u studentů moc velký ohlas. Po jeho odchodu z profesorské pozice Marie Terezie povolila po roce 1766 zřízení vlastních mimouniverzitních učitelských míst k výuce němčiny (například na gymnáziích). Dále rovněž pokračovaly snahy o povolání vhodného kandidáta na vídeňskou univerzitu, který by se zabýval výukou němčiny. Funkce byla ale obsazena jen krátce, nebo vůbec.

Když se vrátíme k Seibtovu článku o rozdílu stylů, vidíme, že si zde vypůjčil od vídeňských kruhů výraz „*zierliche Schreibart*“.²⁴⁰ Jednalo se o styl, kterým jsou psány soukromé dopisy nebo narativní texty. Seibt chtěl své posluchače naučit psát tímto stylem, který ale předpokládal, že se student napřed naučil uspořádaného a jasného přemýšlení. V tom se Seibt shodl s Gottschedem. Pokud člověk ovládá tento „jemný psací způsob“,²⁴¹ nespadne do hrubého a nevkusného dvorského stylu. Podle Seibta se dopouští dvorskí písaři chyb a používají zastaralé výrazy. Tyto chyby rozkrýt a zamezit tak špatnému vlivu na stát tudíž považuje za patriotický čin. Ostatně Seibt ve své

²³⁶ Tamtéž, s. 30.

²³⁷ Popowitsch byl jazykovědec a přírodovědec. Prosazoval rakouskou a jihoněmeckou němčinu jako standard. Vydal učebnici německého jazyka pro gymnázia. <https://www.deutsche-biographie.de/sfzP4754.html>.

²³⁸ Tamtéž, s. 81, vlastní překlad: „jemný/vkusný“ styl.

²³⁹ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seibt*, 1907, s. 79.

²⁴⁰ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seibt*, 1907, s. 85. K. RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel*, s. 45 dodává, že výraz „*zierliche Schreibart*“ byl používán i mimo habsburské území.

²⁴¹ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seibt*, 1907, s. 87 (vlastní překlad).

pedagogické činnosti vždy usiloval o přínos svých přednášek nejen v akademické rovině, ale i ve vztahu k státu a vlasti.²⁴²

Dvorský styl se používal v písemnostech vydaných dvorní administrativou. Jednalo se o nařízení, dekrety, úřední dopisy atd. Kuriální styl byl používán zvláště advokáty v právnických dokumentech. Seibt ve svém článku uvádí, že se ve svých přednáškách nechce tak obsáhle věnovat tomuto stylu, protože se jeho studenti nepřipravují na toto povolání. Podle Seibta ovšem obsahuje tento styl v podstatě stejné prvky jako dvorský styl.

I když Seibt kritizoval dvorský styl, souhlasil pro úřední korespondenci s použitím nějakého odlišného stylu. Byl ale toho názoru, že se tento styl dá vylepšit. Wotke si myslí, že důvodem, proč se Seibt tímto stylem vůbec zabýval, bylo nařízení z Vídně, čemu se má ve své výuce věnovat.²⁴³ Je ale jasné, že Seibt tomuto stylu nebyl moc nakloněn.

Seibt uvádí příklady textů, které jsou psané buď jedním, nebo druhým stylem. Na základě těchto příkladů upřesňuje rozdíly mezi nimi. Zmiňuje se o vlastnostech textů ve francouzštině a latině a jejich překladech do němčiny a jak se tyto překlady dají vylepšit. Dále se zabývá dvorními texty, které jsou podle něho napsány špatně. Tento styl i lhostejnost jeho uživatelů, kteří se nestarají o srozumitelnost a estetiku svých textů, velmi kritizuje.²⁴⁴

Seibt uzavírá celý svůj článek prohlášením, že aby člověk mohl dobře psát, je nutné, aby se v této dovednosti školil. Ve svých přednáškách chce prezentovat příklady různých textů, na kterých se studenti mohou naučit správnému používání jazyka. Přednášky mají obsahovat i praktická cvičení v obou stylech.

Karsten Rinas ve svém článku z roku 2022 prezentuje podrobnou analýzu tohoto Seibtova díla, přičemž se soustředí na lingvistické poznatky.²⁴⁵ Upozorňuje na to, že zájem o toto dílo je v moderní odborné literatuře zatím spíše malý. Na rozdíl od toho našly teoretické úvahy o stylu Gottscheda a Gellerta v odborné literatuře opakovanou pozornost. Výjimkou je práce Wotkeho z roku 1907. Rinas poukazuje například na použití pomlčky v textech, která umožňovala znázornit autorům doby osvícenství myšlenkový proces co nejpřirozenějším způsobem. Seibt v ukázkových textech velmi

²⁴² C. H. SEIBT, *Von dem Unterschiede des zierlichen, des Hof- und Curialstyls*, první strana úvodu, strany nečíslované.

²⁴³ K. RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel in Prag*, s. 44-45.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 113.

²⁴⁵ K. RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel in Prag: Karl Heinrich Seibts Abhandlung über die Unterschiede der „Schreibarten“ (1768)*, 2022.

často používal nejen pomlčky, ale i vykřičníky, nebo vykřičníkové věty, které zdůraznily emocionální zabarvení textu. Jako příklad uvádí Rinas Seibtův ukázkový dopis s titulem „*Liebste Cäcilie*“.²⁴⁶ Je toho názoru, že Seibtovo použití pomlček a vykřičníků předznamenává texty z období *Sturm und Drang*. Tím je Seibt radikálnější a progresivnější než jeho učitelé Gottsched a Gellert.²⁴⁷ Rinas přitom upozorňuje na to, že se u Seibta vyskytují jak příklady nového stylu, který se odklání od striktně formálního ciceronského stylu, tak i věty psané ve starém stylu. Rinas to připisuje dobovému procesu změn.

Rinas dále analyzoval Seibtovy příklady dvorského stylu, přičemž se opět soustředil na lingvistické prvky: Seibt kritizuje použití cizích a zastaralých slov, příliš dlouhé věty, nebo velké množství vedlejších vět, a dále některé ceremoniální obraty.²⁴⁸

Rinas zpracoval několik dobových recenzí na Seibtovo pojednání o různých psacích stylech. V roce 1769 vyšla recenze v časopise *Deutsche Bibliothek der schönen Wissenschaften*²⁴⁹ v Halle, nebo ve stejném roce v časopise *Neue Zeitungen von Gelehrten-Sachen*²⁵⁰ v Lipsku. Recenze jsou převážně pozitivní. Nicméně najde se i kritika: vymezení stylů je prý příliš nepřesné, dvornímu stylu je věnováno příliš hodně pozornosti, protestantští spisovatelé nejsou dostatečně oceněni při současném použití jejich vzoru atp. Seibt na tyto recenze reagoval v předmluvě k svému dalšímu dílu o německém pravopisu, *Academische Vorübungen aus den gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart*, z roku 1769.

3.4. *Akademische Vorübungen aus den von Karl Heinrich Seibt, Prof. der schönen Wissenschaften und der Moral zu Prag, gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart (Prag 1769)*

Seibt věnuje své dílo *Akademische Vorübungen aus den gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart*²⁵¹ svému podporovateli Franzovi Karlovi Kresslovi z Qualtenberka. Následuje předmluva, ve které z velké části reaguje na recenzi svého díla z předchozího roku o rozdílných písemných stylech. Ke kritice o nepřesném popisu různých stylů, odpovídá Seibt, že to byl jen přehled celého tématu a v daném formátu

²⁴⁶ C. H. SEIBT, *Von dem Unterschiede des zierlichen, des Hof- und Curialstyls*, s. 13–14.

²⁴⁷ K. RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel in Prag*, s. 37.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 38.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 39.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 40.

²⁵¹ Toto dílo zpracoval Karl Wotke v druhé části své knihy *K. H. Seibt – der erste Universitätsprofessor z roku 1907*. Vlastní překlad titulu: *Přípravná akademická cvičení z přednášek o německém psaní*.

nebyl dostatečný prostor pro důkladnou prezentaci. Zato se Seibt podrobně věnuje obvinění, že nejmenuje protestantské spisovatele, které si bere za příklad.²⁵² Proti kritice se brání a nerozumí ji: nemá prý nejmenší problém uznat dobrá díla protestantských autorů, i když sám je katolík.

Na první straně hlavní části Seibt vysvětluje, že své přednášky o různých psacích stylech zahájil výukou gramatiky.²⁵³ Podkladem byla Gottschedova učebnice o německé gramatice, která vyšla v roce 1753. Co přesně bylo předmětem výuky a jak jí vyučoval, se nedozvíme. Víme jen, že se tomuto tématu věnoval dva měsíce. Zjistil totiž, že jeho studenti, kteří přicházeli převážně z jezuitských a piaristických gymnázií, měli základní gramatické mezery. Zažili totiž dosud výuku hlavně v latině. Neměli tedy „buď žádné (především ti z jezuitských gymnázií), nebo jen malé (ti z piaristických gymnázií) znalosti spisovné formy němčiny, jak ji [...] kodifikoval Johann Christoph Gottsched na základě míšeňského dialektu.“²⁵⁴

Poté chtěl Seibt zjistit praktické dovednosti svých studentů pomocí příkladových textů. Popisuje způsob vyučování neboli pedagogický postup ve svých přednáškách na pražské univerzitě. Opět zdůrazňuje, jak důležité je pro člověka nedříve umět správně přemýšlet a vyjadřovat emoce, než dokáže dobře psát. Proto chtěl své posluchače napřed naučit myšlení a cítění.²⁵⁵ Wotke uvádí, že si Seibt bere za příklad opět Gottscheda a Gellerta. Dokázal své myšlenky ale daleko lépe a přesněji vyjádřit než Gottsched. Podle Wotkeho byl Seibt především lepší didaktik a pedagog.²⁵⁶ V díle prezentuje různé dopisy v latině, které studenti překládali do němčiny. Na studentských překladech pak ukázal jazykové zlepšení. Nebo studentům předložil dopisy, na které měli zhotovit vhodnou odpověď. Seibt studentům prezentuje textové příklady klasických i novějších autorů. Nařizuje jim, aby psali texty zbarvené různými emocemi. Studentské práce představují většinu díla.

Podle Václava Smyčky Seibt opouští tradiční výklad rétorických pravidel, která považoval za nepřirozená.²⁵⁷ Jako hlavním útvarem pro procvičování rétorických dovedností si zvolil formu dopisu. Zde opět navazuje na svého lipského učitele Gellerta.

²⁵² K. H. SEIBT, *Akademische Vorübungen aus den gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart*, s. VIII-IX.

²⁵³ K. H. SEIBT, *Akademische Vorübungen aus den gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart*, s. 1.

²⁵⁴ V. SMYČKA, *Veřejná nitra. Emoce a výraz v kolegiu Karla Heinricha Seibta*, s. 64.

²⁵⁵ K. H. SEIBT, *Akademische Vorübungen aus den gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart*, s. 16.

²⁵⁶ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seib – der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprache*, s. 129.

²⁵⁷ V. SMYČKA, *Veřejná nitra. Emoce a výraz v kolegiu Karla Heinricha Seibta*, s. 62.

Wotke vidí v díle *Vorübungen* inspiraci z Gottschedových *Vorübungen der Beredsamkeit*, ale Seibt změnil pořadí témat a tím demonstroval lepší pedagogické vlastnosti: „Měl tedy tu nejdůležitější vlastnost učitele: schopnost individualizovat a přizpůsobit se konkrétním podmínkám svých žáků.“²⁵⁸

Hlavní část knihy *Vorübungen* zaberou příklady „vkusného“ stylu a v menší míře se Seibt věnuje i textům ve dvorním stylu. Na konci autor děkuje svým studentům, kteří jeho přednášky z německého pravopisu absolvovali. Ujišťuje je, že bude i nadále jejich přítelem na jejich další cestě a končí s nadějí, že si i oni vzpomenou na svého učitele, až budou sklízet plody své práce.²⁵⁹

3.5. Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats. Eine Rede von Karl Heinrich Seibt, zum Eingange seiner Vorlesungen über die Erziehungskunst gehalten (Prag 1771)

V roce 1771 se Seibt stal řádným profesorem na filosofické fakultě. Marie Terezie ho požádala, aby do svých přednášek zařadil rovněž pedagogiku. Výchovu a školství směřovala panovnice pod kontrolu státu. Seibtův nástupní proslov *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats* (O vlivu výchovy na blaho státu) ukazuje jeho hlavní představy na téma vzdělávání. K písemnému vydání přednášky ho přemluvil sekretář zemského gubernia, von Koranda,²⁶⁰ který byl jeden z posluchačů projevu. V rakouské monarchii se jednalo „o první univerzitní přednášku, jejímž obsahem byl předmět pedagogiky“.²⁶¹

Seibt mluví o umění vzdělávání (*Erziehungskunst*²⁶²) a chce své posluchače a čtenáře přesvědčit, proč „má výchova největší vliv na blaho státu“.²⁶³ Uvádí, že asi nikdo nezpochybní důležitost výchovy dětí, ale nikdo se nezajímá o nejvhodnější a nejpřínosnější způsob. Rodiče se řídí tradicemi a zvyklostmi. Seibt kritizuje domácí výchovu přenechanou ženám. Nabádá otce, aby pěstovali respekt k hlavě rodiny a hlavě

²⁵⁸ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seib – der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprache*, s. 139, vlastní překlad.

²⁵⁹ K. H. SEIBT, *Akademische Vorübungen*, s. 175–176.

²⁶⁰ Seibt na úvod svého díla oslovuje sekretáře zemského gubernia von Korandu a vysvětluje, že ho přiměl k publikaci přednášky, které se von Koranda sám zúčastnil. Další informace o této osobě se mi nepodařilo získat.

²⁶¹ Tomáš KASPER, *Profesionalizace učitelského vzdělávání v českých zemích v pozdním osvícenství*, In: Tomáš KASPER – Markéta PÁNKOVÁ, *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě: profesionalizace vzdělávání: historické a systematické aspekty*. Praha 2015, s. 78.

²⁶² K. H. SEIBT, *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats*, s. 4.

²⁶³ Tamtéž, s. 8 (vlastní překlad).

státu. Napomíná, že státu nemůže být jedno, podle kterých kritérií jsou vychováváni jeho občané, a proto by měl hlavní část výchovy převzít. Důležitost vzdělávání pro vlast chce Seibt dokázat pomocí příkladů.²⁶⁴

Nejdřív se zabývá otázkou, co je blaho, nebo zabezpečení (*Wohlfart*)? Co je nejlepší pro stát? Podle názoru soudobých národohospodářů blaho státu zabezpečují dobré zákony, ekonomický a demografický růst.²⁶⁵ Seibt byl přesvědčen, že to nestačí. Na otázku, čeho chce stát pro svou občanskou společnost dosáhnout, odpovídá obecně uznanými cíli: vnitřní a vnější bezpečnost a pohodlí občanů.²⁶⁶ Bez smyslu pro správnost zákonů, bez pojmu o ctnosti, se žádný občan nebude zákony řídit sám od sebe. Dále se Seibt ptá, proč jsou v jedné zemi občané pracovití a v druhé ne? Nejsou to zákony, které v tom hrají roli, ale morální cítění poddaných.²⁶⁷

Není to ani národní majetek, který zaručí blaho státu, protože občan bez vnitřních morálních pravidel může tento majetek zneužít. Je tedy nutné, aby každý člen společnosti byl veden k morální dokonalosti, každý do té míry, jak je mu to možné, pak je možné dosáhnout blaha.²⁶⁸ „Obecné blaho státu není nic jiného než individuální blaho jeho občanů.“²⁶⁹ Individuální blaho občana závisí na jeho mravnosti, která opět závisí na výchově. Z toho důvodu vede dobrá výchova občanů k blahu státu.²⁷⁰ Správný vlastenec a ctnostný občan, řídící se podle svého svědomí, se bude automaticky chovat ctnostně v soukromém životě i při plnění svých povinností vůči státu. Úloha každého občana je být užitečným pro své okolí a pro stát.

Na závěr svého proslovu Seibt vyzdvihuje příkladnou roli své panovnice, která je ctnostná, moudrá a chytrá. Zakončuje svůj proslov s pozvánkou na své přednášky o vzdělávání. Vidí v nich velký přínos pro studenty, až budou sami v roli otců: vychovat generaci ctnostných občanů je to nejlepší, co můžou udělat pro sebe, pro své stáří a pro vlast.²⁷¹

Již u představitelů pedagogiky raného novověku se setkáváme s výchovou jako cílem k dosažení zbožnosti a ctnosti, vedoucími k blaženosti lidstva.²⁷² Myšlenka mravnosti se ale u Seibta netýká společenství křesťanů, ale jednotlivých občanů státu.

²⁶⁴ K. H. SEIBT, *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats*, s. 10.

²⁶⁵ D. TINKOVÁ, *Osvícenství v českých zemích I.*, s. 233.

²⁶⁶ K. H. SEIBT, *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats*, s. 13–14.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 19.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 27.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 35 (vlastní překlad). Viz příloha č. 3.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 36.

²⁷¹ Tamtéž, s. 61.

²⁷² T. KASPER, *Profesionalizace učitelského vzdělávání v českých zemích v pozdním osvícenství*, s. 78.

Nejedná se jen o spásu člověka, ale o blaho státu. Jak jsme viděli výše, blaho státu je dosažitelné přes morální poddané. „Jako cíl výchovy tak u Seibta hlasitěji zaznívá člověk mravní, méně zbožný.“ Náboženství nadále pomáhá lidem stát se ctnostnými a Seibt z toho důvodu také vydal později svoji modlitební knihu. Nicméně, důležitějším se stává osvětlený člověk a správná výchova.²⁷³ „Stát, kde výchovou je každý občan poučen ve všeobecných i specifických úkolech svého povolání, a navíc je veden, aby je vykonával ctnostně, je státem správným a nezávislým na náhodách, je státem blahodárným.“²⁷⁴

3.6. *Von den Hilfsmitteln einer guten deutschen Schreibart, eine Rede von Karl Heinrich Seibt, zum Eingange seiner öffentlichen Vorlesungen über die deutsche Schreibart, gehalten. Nebst einigen dahingehörigen Ausarbeitungen (Prag 1773)*

Toto dílo²⁷⁵ je ukázkou Seibtova postupu při výuce německého pravopisu a písemného projevu. Seibt v tomto textu rozvádí, co může v jeho přednáškách student očekávat a současně ho má motivovat k jejich návštěvě. Wotke považuje tento text za shrnutí Seibtova vědeckého působení:²⁷⁶ důležitost schopnosti dobrého písemného projevu, který předpokládá schopnost dobrého myšlení. Dobré myšlení charakterizuje estetický a krásný duch. Dalšími předpoklady jsou vědecké znalosti a studium mravnosti (*Studium der Moral*).

Seibt začíná v předmluvě trochu ironicky, že titul knížky je jasný: pokud se někdo nechce naučit něco o zlepšení psaného stylu, tak se vůbec nemusí pouštět do četby. Když před třemi lety vydal *Akademische Vorübungen*, tak mu prý několik lidí řeklo, že to bylo užitečné naučit mladé lidi lépe psát.²⁷⁷ Proto se rozhodl, že opět vydá dílo k tomuto tématu, které má povzbudit k zdokonalení němčiny a dát další užitečné příklady jako zdroj k poučení. Knížka je také adresovaná na vyučující, aby se zdokonalovali. „*Wer nicht lernen will, soll auch nicht lehren, ist einer meiner Amts-Grundsätze.*“²⁷⁸ (Pokud se nechcete učit, neučte se, to je jedna z mých oficiálních

²⁷³ T. KASPER, *Profesionalizace učitelského vzdělávání v českých zemích v pozdním osvícenství*, s. 78.

²⁷⁴ K. H. SEIBT, *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats*, s. 29 (překlad Tomáš KASPER, *Profesionalizace učitelského vzdělávání v českých zemích*, s. 79).

²⁷⁵ Vlastní překlad: *Nástroje dobrého psaní, projev K. H. Seibta u příležitosti jeho veřejných přednášek o německém psaní. Včetně některých souvisejících elaborátů.*

²⁷⁶ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seibt*, 1907, s. 147–149.

²⁷⁷ K. H. SEIBT, *Von den Hilfsmitteln einer guten deutschen Schreibart*, s. II.

²⁷⁸ K. H. SEIBT, *Von den Hilfsmitteln einer guten deutschen Schreibart*, s. V.

zásad.) Seibt vysvětluje, že cyklus přednášek na téma německý pravopis začíná každé tři roky. Text *Akademische Vorübungen* byl předchůdcem tohoto textu a předchozího cyklu přednášek. Takže teď opět po třech letech prezentuje nový učební materiál.

Seibt vysvětluje svůj postup výuky: studentům předkládá texty, které obsahují chyby. Studenti musí chyby nejprve identifikovat a pak opravit.²⁷⁹ Přičemž předem neví, o jaké chyby se jedná. Dále musí zhotovit texty dle určitých specifikací. Studenti vypracovali dialogy, dopisy, povídky, líčení, charakterizace (podrobný popis povahy) a překlady. Dále je uveden jeden text v „elegantním dvorním stylu“.²⁸⁰ Poslední text, o biblickém prikázání lásky k bližnímu, je napsán kazatelským stylem.

V díle přináší Seibt práce svých nejlepších studentů a zároveň chce motivovat ty, kteří pochybují, že by se dobrému psaní mohli naučit.²⁸¹ Seibt chce mladé lidi získat pro své přednášky a přesvědčit o jejich přínosu, jak už to udělal v jiných svých dílech:

*„Erwägen Sie demnach M.M.H.H. – ich sage dies alles bloss, um Sie in Ihrem Vorhaben zu bestärken – die Wichtigkeit der Beweggründe, mit andern nützlichen Kenntnissen, die Fähigkeit, sich mündlich und schriftlich wohl auszudrücken, zu verbinden. Der Staat, Ihr eigenes Wohl, und die Ehre der Gelehrsamkeit fordern es von Ihnen.“*²⁸²

[Zvažte tedy, pánové – to vše říkám jen proto, abych vás povzbudil ve vašem záměru – jak důležité je spojit schopnost dobře se vyjadřovat ústně i písemně s dalšími užitečnými znalostmi. Vyžaduje to od vás stát, vaše vlastní blaho a čest vzdělanosti.]

Důraz na užitečnost jedince pro stát kladl už ve svém díle o různých psacích stylech, jak bylo zmíněno výše.

Již Wotke upozorňuje na to, že v průběhu jeho pedagogické činnosti Seibt věnoval čím dál tím méně času gramatice a dvorskému stylu. V díle *Von den Hilfsmitteln* Seibt přiznává, že vynechal výuku gramatiky²⁸³ a též práce studentů ve dvorském stylu, protože je považoval za méně zajímavé.²⁸⁴ Je přesvědčený, že kdo dobře ovládá „jemný styl“, je také schopen vyhotovit písemnost ve dvorském stylu.²⁸⁵ Považuje za dostatečné přiložit jen jeden příklad v „elegantním dvorském stylu“, který

²⁷⁹ Tamtéž, s. VII.

²⁸⁰ Tamtéž, s. VIII.

²⁸¹ Tamtéž, s. 50.

²⁸² Tamtéž, s. 46.

²⁸³ Tamtéž, s. VI.

²⁸⁴ Tamtéž, s. XII.

²⁸⁵ Tamtéž.

považuje za dobrou předlohu pro napodobení.²⁸⁶ Vyhýbá se podrobné jazykové analýze různých stylů a tím se podobá svým lipským učitelům, kteří rovněž spíše pracovali s konkrétními texty. Gottsched sice zhotovil velmi kladně přijatou gramatiku německého jazyka, ale, jak uvádí Rinas, nejednalo se o důkladné gramatické ani analytické dílo.²⁸⁷

Seibtovo odůvodnění spíš potvrzuje, že jeho hlavní zájem patřil vkusnému stylu a s dvorským stylem se musel jako zaměstnanec habsburské státní správy vypořádat jak ve svých přednáškách, tak i ve své profesní komunikaci. Zajímavé je, že některé pozůstatky dvorního stylu se najdou v rakouské odborné němčině ještě dnes.²⁸⁸

3.7. *Katholisches Lehr- und Gebetbuch (Prag 1779)*

Katolická modlitebna a naučná kniha je Seibtovo nejúspěšnější dílo, vydané poprvé v Praze roku 1779. Další vydání následovala: například v roce 1781 (Praha), 1786 (Bamberg/Würzburg), 1788 (Praha), 1794 (Augsburg), 1816 (Mnichov), 1829, 1839 a 1846 (všechny tři v Augsburgu). Podle von Wurzbacha se kniha dočkala více než dvaceti vydání.²⁸⁹ V roce 1780 vyšel český překlad modlitební knihy a později také upravená verze pro mládež.²⁹⁰

Někteří autoři dávají sepsání modlitební knihy do přímé souvislosti se Seibtovou aférou v roce 1779.²⁹¹ Seibt měl pomocí této knihy dokázat své katolické myšlení v době, kdy byl obviněn z protináboženských činů, propagace zakázaných knih a šíření nebezpečných a podvrtných myšlenek mezi univerzitní mládeží. Pravděpodobnější je ovšem příběh, ve kterém jeden z věrných a nadšených posluchačů, císařský komoří baron von Kotz, přemluvil Seibta, aby vyhotovil novou knihu modliteb.²⁹² Seibt se dal do práce již v roce 1778, ale kvůli svým různým povinnostem tomu nemohl věnovat tolik času. Navíc si dal záležet na překladu a stylu, a tak práce na díle postupovala pomalu. Vždy, když měl jednu stranu hotovou, tak ji dal Kotzovi k přečtení.²⁹³

²⁸⁶ K. H. SEIBT, *Von den Hilfsmitteln einer guten deutschen Schreibart*, s. XII.

²⁸⁷ K. RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel in Prag*, s. 45.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 46.

²⁸⁹ C. von WURZBACH, *Seibt, Karl Heinrich Ritter von*, s. 328.

²⁹⁰ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt, náš první univerzitní učitel pedagogiky, a jeho filosofie výchovy*, s. 59.

²⁹¹ D. TINKOVÁ, *Osvícenství v českých zemích I.*, s. 221.

²⁹² C. M. WIELAND, *Denkstein auf Karl Heinrich von Seibt. Der neue teutsche Merkur*, s. 179–181, a C. von WURZBACH, *Seibt, Karl Heinrich Ritter von*, s. 327.

²⁹³ C. M. WIELAND, *Denkstein auf Karl Heinrich von Seibt*, s. 180.

Když se na hlavu Seibta snášela obvinění, von Kotz spěchal do Vídně, aby panovníci ukázal tyto stránky z plánované knihy modliteb. Měl argumentovat slovy, že kdo takto píše, nemůže být zločincem.²⁹⁴ Marie Terezie se nechala přesvědčit a vyžádala si denní informace o výsledcích vyšetřování. Po zproštění obvinění nařídila Seibtovi, aby poslal padesát výtisků své knihy modliteb do Vídně. Každopádně vyšla kniha v pravý čas a představovala zbraň proti Seibtovým odpůrcům, kteří patřili ke katolickému konzervativnímu myšlenkovému proudu.

Seibt si přál, aby tato kniha pomohla šířit pravého ducha křesťanství mezi německými spoluvěřícími. Ukazuje se jeho vzdělávací poslání v tom, že uvedl vhodnou modlitbu pro všechny stavy, životní situace a povolání: například pro manžele, služebné, bohaté, chudé, kněze, soudce, zemědělce, obchodníky atd. Dále uvádí modlitby, které tematizují předpisy křesťanského životního stylu, jako například: o oslavě neděl a svátků, o pracovních povinnostech, o výběru přátel, o dobročinnosti, o důvěře v Boha, o poslušnosti, o víře, o chování vůči nepřátelům a tak dále. Kniha obsahuje přes sto modliteb, ke kterým Seibt ještě v dalších vydáních přidával nové. Kniha ho ukazuje na vrcholu jeho slohového umění, ale také jako hluboce věřícího. V duchu osvícenství ustoupily ryze liturgické modlitby a do popředí se dostaly morální úvahy a zbožnost.²⁹⁵

Později, v roce 1782, vydal Seibt upravenou knihu modliteb, která byla určena zvláště mládeži. I tato kniha se dočkala několika vydání. V předmluvě sdílel svoji představu, že by kniha měla být užitečná pro děti mezi osmým a čtrnáctým rokem.²⁹⁶ Chtěl rodiče vybavit modlitbami vhodnými pro děti. Nabádal je, aby je nenutili k modlitbám, ale aby jim šli příkladem v tom, jak upřímně, s otevřeným srdcem a soucitem přistupují k modlitbě.

3.8. Akademische Blumenlese, Herausgegeben von Karl Heinrich Seibt, öffentl. und ordentl. Lehrer der schönen Wissenschaften und der Moral (Prag 1784)

Až po jedenácti letech Seibt opět zveřejňuje sbírku studentských slohových prací, které vznikly v jeho hodinách o německém pravopisu a písemném stylu.²⁹⁷ Na základě reformy, které proběhly na gymnáziích, nasbíral bohatší materiál žakovských prací,

²⁹⁴ Tamtéž, s. 182.

²⁹⁵ F. LORENZ, *Karl Heinrich Seibt*, s. 250.

²⁹⁶ K. H. SEIBT, *Katholisches Lehr- und Gebetbuch für die Jugend*, s. XI.

²⁹⁷ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seibt*, 1907, s. 158.

který mohl použít ve své výuce na univerzitě. Seibt chtěl touto sbírkou poukázat na působení učitelů, konkrétně na to, co se jim podařilo své žáky naučit. Myslel si, že to žáky a jejich učitele povzbudí, když budou vědět, že nejlepší práce můžou být takto zveřejněny.

Seibt v této studii popisuje, jak s těmito texty pracoval v přednáškách a jak hodnotil slohové práce svých studentů. Byl toho názoru, že přes slohové práce dokáže ohodnotit své studenty daleko individuálněji a spravedlivěji než například při ústních zkouškách.²⁹⁸ A tak v tomto textu opět uvádí podrobný popis svého pedagogického postupu. Byl zastáncem praktického procvičování, nikoli planého teoretizování.

Nejedná se o akademické texty, ale spíš o průřez literárních pokusů mladé generace: eseje, básně, dialogy, popisy a cvičení. Seibt dává svým studentům ještě větší volnost ve zpracování svých zadání, než tomu bylo v předchozích přednáškách o písemném stylu. Chce je vtáhnout do tvůrčího procesu. Je přesvědčený, jakmile student musí sám přemýšlet a vynalézat, nebo prakticky zpracovávat zadané téma, stane se jeho tvorba obrazem jeho duše.²⁹⁹

Smyčka staví Seibtův progresivní styl výuky řečnictví proti tomu, co se v té době učilo na vídeňském Theresianu.³⁰⁰ Zdejší učitel Johann Nepomuk Cosmas Denis³⁰¹ publikoval práce svých studentů, které se vyznačují tradičním stylem řečnictví. Nikdo z mladých spisovatelů Seibtovy sbírky se později neobjevil mezi výraznými osobnostmi společnosti. Sbírká prací neměla velký ohlas.³⁰²

3.9. *Klugheitslehre, praktisch abgehandelt in akademischen Vorlesungen (Prag 1799)*

V roce 1799, na sklonku svého profesního života, vydal Seibt své poslední a nejobsáhlejší dílo *Klugheitslehre* ve dvou svazcích, z kterých každý čítá necelých 400 stran. I toto dílo se dočkalo několika dalších vydání. V roce 1824 byl titul rozšířen a shrnoval téma knihy: *Klugheitslehre oder die Kunst aus dem Umgange mit Menschen*

²⁹⁸ K. WOTKE, *Karl Heinrich Seibt*, 1907, s. 163.

²⁹⁹ K. H. SEIBT, *Akademische Blumenlese*, s. VII.

³⁰⁰ V. SMYČKA, *Veřejná nitra. Emoce a výraz v kolegiu Karla Heinricha Seibta*, s. 66.

³⁰¹ Johann Nepomuk Cosmas Michael Denis (1729–1800), rakouský katolický kněz, spisovatel, překladatel, knihovník.

³⁰² F. SEIBT, *Karl Heinrich Seibt*, s. 93.

*die möglich grössten Vortheile zu ziehen.*³⁰³ Jedná se o rádce pro mladé muže, jak dosáhnout úspěchu ve společnosti prostřednictvím vybraného chování.

V předmluvě Seibt popisuje příběh tohoto díla. Zdrojem obsahu této knihy se mu staly jeho přednášky na univerzitě. Neměl sice v úmyslu je publikovat, ale svým studentům chtěl dát do ruky a do života něco praktického. Jak uvádí na první stránce, mladí lidé mají podle jeho zkušeností hlavu plnou vědomostí, ale život samotný je jim úplně cizí.³⁰⁴ Opustí univerzitu a musí se úplně sami poprat s denním životem. Jsou odkázáni na vlastní zkušenosti. Proto se Seibt rozhodl, že proti tomuto nedostatku něco udělá a začal v roce 1779, dodatečně ke svým řádným přednáškám, kde učil o logice, metafyzice a etice, pořádat také veřejně přístupné přednášky o nauce o chytrosti. Píše dále, že tyto přednášky se setkaly s neočekávaně velkým úspěchem: za prvé přitáhly hodně posluchačů a za druhé mu bývalí studenti podali pozitivní zprávy o tom, jaký vliv tyto přednášky na ně měly a jak moc byly užitečné pro jejich další životy. Několik z nich proto Seibta tlačilo k tomu, aby své poznámky z přednášek otiskl.

Druhý důvod, který vedl Seibta k publikaci jeho přednášek, byl ten, že někteří z jeho studentů žádali jeho svolení k otištění svých vlastních poznámek z přednášek. Seibt svůj souhlas nedal, a naopak se rozhodl o vlastním vydání, aby předešel nějakému neoprávněnému tisku.

Na začátku prvního dílu Seibt definuje pojem chytrost³⁰⁵ (*Klugheit*). Chytrost je podle něj dovednost mysli vybírat vhodné prostředky pro dosažení konečných cílů a používat je účelně.³⁰⁶ Dále rozlišuje mezi státní moudrostí a soukromou chytrostí. Státní moudrost má za cíl blaho celého společenského systému, soukromá chytrost blaho jednotlivých lidí. Toto dílo se zaměřuje na soukromou chytrost, která může sledovat vnitřní nebo vnější konečný cíl. V prvním případě se pak jedná o morální moudrost, v druhém o měšťanskou chytrost. Naše soukromé štěstí závisí jak od vnitřního bohatství, tak od vnějšího. Morální moudrost usiluje právě o vnitřní bohatství, o lidskou důstojnost a štěstí. Seibt chce ukázat, jak dosáhnout vnějšího bohatství pomocí měšťanské chytrosti. Nazývá tuto měšťanskou chytrost také společenskou, protože se dá dosáhnout jen v rámci společenského života. Seibtova *Klugheitslehre* tedy pojednává o umění získat z jednání s lidmi co největší užitek.³⁰⁷

³⁰³ Vlastní překlad: *Nauka o chytrosti a umění získat z jednání s lidmi co největší užitek*.

³⁰⁴ K. H. SEIBT, *Klugheitslehre*, 1. díl, 1. strana předmluvy (strany nečíslované).

³⁰⁵ Pro německé slovo „Klugheit“, používám v překladu jak výraz chytrost, tak výraz moudrost.

³⁰⁶ K. H. SEIBT, *Klugheitslehre*, 1. díl, s. 4.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 11.

Opakovaně ujišťuje, že nemá na mysli žádný „Machiavellismus“, žádné nezákonné prostředky, falešnost, zlou vůli, ale že mu jde o chytrost, která si pomáhá ctnostným chováním a sleduje trvalé blaho.³⁰⁸ Pravá, nefalšovaná chytrost je prý ctností. Jde mu o návod, jak získat poctivou schopnost rozpoznat silné a slabé stránky svých partnerů a najít tak cestu k přesvědčování.³⁰⁹

Seibt často uvádí příklady nebo příběhy, které na praktické úrovni přibližují, jak své návody chápe. Dialogy s otázkami a odpověďmi si může čtenář nacvičit pro „ostrou“ realitu. Příklady ctnostného a neřestného chování by měly naznačit správnou cestu. Popisuje též charaktery lidí a možnosti, jak s nimi zacházet, aby člověk dosáhl svých cílů. Uvádí různá pravidla chování v určitých situacích. Rozebírá i fyziognomii člověka a co se z ní dá vyčíst o charakteru.

Druhý díl se zaměřuje na prostředky a dovednosti, které by člověk měl získat, aby dosáhl svých konečných cílů. Při tom se jedná jednak o osobní dovednosti, osobní síly, které si člověk může svou pílí vypěstovat, ale také o vnější síly, to znamená na kontaktech s přáteli nebo mentory, kteří člověka můžou posunout dál.³¹⁰

Aby si člověk zlepšil svou společenskou a ekonomickou situaci, která je pro každého rozdílná, musí pilovat osobní dovednosti, ke kterým patří cizí jazyky, znalost světa, znalost lidské povahy, výmluvnost, laskavost, zdvořilost, rozvaha, vtip, zkratka všechny ty vlastnosti, které z nás dělají dobrou společnost.³¹¹ Opět zde Seibt znázorňuje svá doporučení a pravidla chování pomocí dialogů a příběhů. Všechny vědecké znalosti jsou k ničemu, pokud nejsou spojeny s praktickým rozumem, dobrým tónem a vkusem.³¹²

Seibt je ve svých návodech velmi praktický. Radí například, jak zachovat svou čest, když někdo výše postavený, nebo náš mecenáš po nás vyžaduje ponižující činy.³¹³ Jak se bránit pomluvě, nenávisti, nebo nepřátelům. Zde určitě čerpal z vlastních zkušeností během „aféry“. Také jeho návody, jak dobře hospodařit s penězi, jak nakládat s hypotékou nebo půjčkou, se orientují na denní život svých spoluobčanů.³¹⁴

³⁰⁸ Tamtéž, s. 30.

³⁰⁹ F. SEIBT, *Karl Heinrich Seibt (1735–1806)*, s. 94.

³¹⁰ K. H. SEIBT, *Klugheitslehre*, 2. díl, s. 5–6.

³¹¹ Tamtéž, s. 9,

³¹² Tamtéž, s. 36.

³¹³ Tamtéž, s. 70.

³¹⁴ Tamtéž, s. 152.

V kapitole o chytrosti, hlavním tématem celého díla, nabízí návod k tomu, jak ji získat.³¹⁵ Samozřejmě se člověk může dopracovat k chytrosti pomocí reflexe a přemýšlení nad důležitými tématy a otázkami života. Ale naštěstí, a zde se ukazuje Seibt-profesor, tuto práci za nás odvedli už jiní a my můžeme studovat jejich díla, tzn. díla učenců, filosofů, učitelů chytrosti neboli moudrosti (*Lehrer der Klugheit*).³¹⁶ Seibt motivuje své posluchače neboli čtenáře k pilnému studiu jejich knih a doporučuje seznam konkrétních děl v němčině, angličtině, francouzštině a latině. Nachází se mezi nimi například i kniha Adolpha Kniggeho,³¹⁷ který je dnes spojován s pravidly etikety. Nicméně jeho dílo *Jak zacházet s lidmi*, které vyšlo v roce 1788, je spíš studie o společenských dovednostech lidí. Zde je celý seznam knih, které slouží k vypěstování teoretické moudrosti:³¹⁸

1. Müllers Einleitung in die philosophischen Wissenschaften³¹⁹
2. Crusius Anweisung, vernünftig zu leben³²⁰
3. Thomasius kurzer Entwurf der politischen Klugheit³²¹
4. Rohrs Einleitung in die Klugheit zu leben³²²
5. Heumanns politischer Philosoph³²³
6. Campes Theophron³²⁴
7. Engels Philosoph für die Welt³²⁵
8. Basedows Philosophie für alle Stände³²⁶

³¹⁵ Tamtéž, s. 180–181.

³¹⁶ Tamtéž, s. 182.

³¹⁷ Adolph Franz Friedrich von Knigge (1752–1796), německý spisovatel, zastánce osvícenství a zednář.

³¹⁸ Karl Heinrich SEIBT, *Klugheitslehre*, 2. díl, s. 182.

³¹⁹ August Friedrich Müller (1684–1761), německý právník a filosof, univerzitní profesor v Lipsku. Jeho dílo *Einleitung in die philosophischen Wissenschaften* vyšlo v roce 1728 v Lipsku. ([biografie](#))

³²⁰ Christian August Crusius (1715–1775), německý filosof a protestantský teolog, profesor teologie na univerzitě v Lipsku. Jeho dílo *Anweisung, vernünftig zu leben* vyšlo v roce 1744 v Lipsku. ([biografie](#))

³²¹ Christian Thomasius (1655–1728), německý právník a profesor na univerzitě v Lipsku. Dílo *Kurzer Entwurf der politischen Klugheit* vyšlo v roce 1707 ve Frankfurtu. ([biografie](#))

³²² Julius Bernhard von Rohr (1688–1742), německý kameřalista, vystudoval práva v Lipsku, dále se zabýval matematikou, fyzikou, chemií a ekonomikou. Jeho dílo *Einleitung zu der Klugheit zu leben* vyšlo v roce 1715 v Lipsku. ([biografie](#))

³²³ Christoph August Heumann (1681–1764), německý teolog a filosof. Učil na univerzitě v Göttingenu. Jeho dílo *Politischer Philosoph* vyšlo v roce 1714 v Halle. ([biografie](#))

³²⁴ Joachim Heinrich Campe (1746–1818), německý protestantský teolog, pedagog a vydavatel. Jeho dílo *Theophron oder erfahrener Ratgeber für die unerfahrene Jugend* vyšlo v roce 1783 v Tübingen. ([biografie](#))

³²⁵ Johann Jakob Engel (1741–1802), německý básník, dramatik a literární kritik, zástupce berlínského osvícenství. Učil krásné vědy a morální filosofii na gymnáziu v Berlíně. Jeho dílo *Der Philosoph für die Welt* vyšlo v roce 1777 v Lipsku.

³²⁶ Johann Bernhard Basedow (1724–1790), německý pedagog, spisovatel, protestantský teolog a filosof. Zástupce německé osvícenské pedagogiky. Jeho dílo *Practische Philosophie für alle Stände* vyšlo v roce 1758 v Lipsku. ([biografie](#))

9. Handbuch für praktische Welt- und Menschenkenntnisse, vom Verfasser des Weltmanns³²⁷
10. Knigge über den Umgang mit Menschen³²⁸
11. La véritable politique de personnes de qualité³²⁹
12. Le Politique vertueux par Aubert³³⁰
13. Cardani arcana politica³³¹
14. Breviarium politicorum, seu arcana politica Cardinalis Julii Mazarini³³²

Jedná se hlavně o díla německých osvícenských autorů, ale doplňují je také autoři z Francie a Itálie. Důkaz, že byl Seibt velmi sečtělý. K posledním dvěma dílům přidává výhrady, že by se měly číst s obezřetností. Přináší prý některé „nebezpečné a pseudopolitické zásady“,³³³ které by si člověk neměl osvojit, ale jež je dobré znát.

K teoretické chytrosti je ale potřeba i praktické chytrosti (*praktische Klugheit*), kdy svůj praktický rozum a svoje teoretické znalosti aplikujeme na praktickou, individuální situaci. I k tomu nám pomůže studium filosofie, historie a člověka.³³⁴ K různým pravidlům vyjmenovává životní principy, které by si každý měl zapamatovat. Zdrojem je bible, antičtí filosofové, francouzští a angličtí filosofové. Dále doporučuje díla, která se zabývají charakterem člověka, ať už jsou to satirické nebo dramatické příběhy. Zde velmi vřele doporučuje Shakespeara.³³⁵

Když si člověk nevystačí s osobními dovednostmi a musí se obrátit na vnější síly, na přátele, mecenáše, mocné a vlivné osobnosti, měl by se chovat podle Seibtova návodu, aby dosáhl svých konečných cílů. K tomu patří, jak si získat náklonnost lidí,

³²⁷ Johann Christian Siede (1765–1806), německý spisovatel a vydavatel. Jeho dílo *Handbuch für praktische Welt- und Menschenkenntnisse* vyšlo v roce 1793 v Berlíně. ([zdroj](#))

³²⁸ Adolph Franz Friedrich Freiherr Knigge (1752–1796), německý osvícenský spisovatel, výmarský komoří. Jeho dílo *Über den Umgang mit Menschen* vyšlo v roce 1788 v Hannoveru a mělo v celé Evropě velký úspěch. ([biografie](#))

³²⁹ Autor díla je Nicolas Rémond des Cours (1639–1716), francouzský historik, spisovatel, sběratel a vydavatel, ([biografie](#)). Dílo *La véritable politique des personnes de qualité* bylo vydáno pravděpodobně v roce 1692 ([zdroj](#)), další výtisk vyšel roku 1722 v Paříži ([zdroj](#)).

³³⁰ François-Hubert Aubert, advokát u francouzského královského dvora a na konferencích v Lunéville. Dílo: *Le politique vertueux*, Nancy 1762, ([Zdroj online](#)). Překlad celého názvu díla: *Ctnostný politik. Upřímnost a dobrá víra jsou pro státníka potřebnější než lstivost a rozptýlenost*.

³³¹ Girolamo Cardano (Hieronymus Cardanus, 1501–1576), italský renesanční matematik, lékař, astrolog a filosof. Představitel rozvoje přírodních věd. Psal také o etice. Celý název díla: *Arcana politica, sive De prudentia civili liber singularis*. ([biografie](#))

³³² Kardinál Jules Mazarin (1602–1661), diplomat a poradce francouzských králů Ludvíka XIII. a XIV. ([biografie](#)). První vydání díla *Breviarium politicorum*, které dává rady a zásady k ovládnutí svého sociálního a politického prostředí, bylo realizováno pravděpodobně v roce 1684 ([zdroj](#)).

³³³ K. H. SEIBT, *Klugheitslehre*, 2. díl, s. 183.

³³⁴ Tamtéž, s. 185 (vlastní překlad).

³³⁵ Tamtéž, s. 201.

jejich podporu a důvěru.³³⁶ Jak se chovat ve společnosti, jak se starat o svůj vzhled. Podrobně se dozvíme, jak se chovat ve vznešené společnosti. Občas vidíme citáty nebo odstavec ve francouzštině nebo latině.³³⁷ Jedna kapitola se věnuje zvláště šlechtickým mecenášům a jak si získat jejich náklonnost.³³⁸

Seibt zdůrazňuje nutnost praktické chytrosti neboli moudrosti. Předpokladem je prý praktický rozum (*Verstand*), který můžeme získat studiem filosofie a historie člověka. I za tímto účelem nabízí Seibt řadu knih v němčině, angličtině, francouzštině a latině.³³⁹

Zajímavé jsou Seibtovy poznámky o přátelství a manželství, kterému věnuje poslední kapitolu své knihy. Důvodem, proč do své přednášky zavádí téma manželství, je důležitost harmonického manželského vztahu pro osobní štěstí.³⁴⁰ Je to tedy jen další z prvků, jak dosáhnout tohoto cíle. Proto by posluchač-čtenář měl výběru manželky věnovat pozornost s ohledem, nakolik mu budoucí partnerka přispěje k jeho štěstí. Manželé by měli být spolu v přátelském dialogu. Dozvíme se o žádaných vlastnostech manželky a o jejím postavení v partnerství. Například: „Učená žena je něco nepřirozeného, protože je něčím, k čemu ji příroda neurčila.“³⁴¹ Podle Seibta bude vzdělaná manželka pro svého muže spíš odstrašujícím příkladem. Bude se věnovat vědě namísto domácnosti. Odtud i Seibtova definice role ženy: „Osudem, pohlavním povoláním dívek je stát se příjemnými společnicemi svých pracovitých manželů, pečlivými, pilnými a chytrými hospodyněmi, rozumnými, něžnými a trpělivými matkami a moudrými vychovatelkami svých dětí.“³⁴² Celé téma považoval na tolik důležité, že mu věnoval dvacet stran.

Seibtovy návody na osobní chování se zvláště hodily pro společenské setkávání. Helena Lorenzová ve svém článku věnujícím se salonní kultuře v Čechách vyzdvihuje roli Seibta jako zprostředkovatele německé osvícenské salonní kultury, přicházející z Lipska.³⁴³ Podle Gottscheda bylo cílem společnosti „usilovat o zvýšení vzdělanosti a všeobecné kulturnosti německého měšťanstva“.³⁴⁴ Zde v Lipsku se Seibt setkal se vzdělanými lidmi, kteří hovořili vybranou němčinou, ovládali cizí jazyky, bavili se o

³³⁶ Tamtéž, s. 204.

³³⁷ Tamtéž, s. 231: například odstavec francouzského spisovatele a dramaturga Jeana Racina.

³³⁸ Tamtéž, s. 246–257.

³³⁹ Tamtéž, s. 198–201.

³⁴⁰ K. H. SEIBT, *Klugheitslehre*, 2. díl, s. 273.

³⁴¹ Tamtéž, s. 341.

³⁴² Tamtéž, s. 342 (vlastní překlad).

³⁴³ H. LORENZOVA, *Salon a společenská hra*, s. 12.

³⁴⁴ Tamtéž.

divadle a literatuře, měli perfektní chování a usilovali o osvícenské ideály. Seibt se zde naučil toto „velkosvětské“ (*weltmännisch*) vystupování a oslnil tím po svém návratu do Prahy. Byl proto velmi vítaným hostem v pražských salonech, především v tom svého žáka knížete Fürstenberka.³⁴⁵ Své návody, pravidla a praktické rady pro chování ve společnosti, prezentované ve své *Klugheitslehre*, měl tedy osobně nastudované a vyzkoušené.

Lorenzová ukazuje pomocí *Klugheitslehre*, že Seibt chápal význam salonu koncem 18. století méně vznešeně a vzdělanecky, než tomu bylo o čtyřicet let dříve v Lipsku. „Pro něho společenská funkce salonu není již jen výchovná a osvětová, ale spočívá především v tom, že je vhodným místem k setkávání s lidmi vlivnými a bohatými, kteří mohou pomoci ke společenskému postupu, k výhodným obchodním smlouvám a zakázkám, zajímavým informacím a v neposlední míře je zde možné se seznámit s bohatou nevěstou z dobré, vlivné a zámožné rodiny.“³⁴⁶ Seibt neopustil osvícenský cíl sebezdokonalování pomocí inspirujících společenských setkávání, ale viděl spíš jejich pragmatickou funkci. Lorenzová upozorňuje na to, že hlavní roli pražských salonů koncem 18. století převzal muž, „lev salonu“, neboli „Schönggeist“ (krasoduch).³⁴⁷ V čele francouzského salonu stála naopak žena, „královna salonu“.

Seibtova *Klugheitslehre* měla každopádně velký úspěch. Po svém prvním vydání v roce 1799, následovala další vydání v letech 1815 a 1824. Inspirací mu byla jistě velmi úspěšná kniha Adolpha Kniggeho *Über den Umgang mit Menschen* (Hannover 1788).³⁴⁸ Uvádí jí ostatně mezi doporučenou četbou (viz výše). Na rozdíl od Kniggeho, se Seibtovy úvahy točí více kolem problémů měšťanského byrokratického státního aparátu než jak se chovat vůči reprezentantům jednotlivých společenských vrstev.³⁴⁹ Jak čelit pomluvám a neoprávněným obviněním, jak si zachovat důstojnost a ctnost, jak čelit nástrahám života a jak je co nejmoudřeji zvládat. Tak jako Knigge, Seibt se svou *Klugheitslehre* řešil aktuální problémy společnosti. Stavovská privilegia byla nahrazována osobními schopnostmi a průbojné chování, umění diskutovat a přesvědčovat hrály čím dál tím důležitější roli při formování vedoucích pozic ve

³⁴⁵ Tamtéž, s. 14.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 15.

³⁴⁷ Tamtéž.

³⁴⁸ Adolph Knigge, *Über den Umgang mit Menschen* (O jednání s lidmi).

³⁴⁹ F. SEIBT, *Karl Heinrich Seibt (1735–1806)*, s. 94.

společnosti.³⁵⁰ Svoje dílo napsal Seibt na sklonku svého profesního života a odráží se v něm tudíž jeho bohatá životní zkušenost.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 95.

Závěr

Zásadní vliv na Seibta mělo jeho studium v Lipsku, které od první poloviny 18. století zažívalo ekonomický, politický a kulturní rozkvět. Stalo se tak centrem německého osvícenství. Seibt se zde seznámil s jeho představiteli Johannem Gottfriedem Gottschedem a Christianem Fürchtegottem Gellertem. K oběma chodil na přednášky, ale byl to hlavně Gellert, který na něho zapůsobil. V Lipsku se Seibt ponořil do „krásných věd“ neboli estetiky. Pronikl do společnosti, v které se usilovalo o vznešeného ducha a hovořilo se vybranou němčinou. V Lipsku si Seibt osvojil vybrané chování a „velkosvětské“ vystupování, kterým později tolik zapůsobil na pražskou, ale i vídeňskou společnost. Oba jeho profesori, Gottsched i Gellert, přednášeli v němčině namísto v latině, jak tomu byl Seibt zvyklý. Kontrast k jeho studiím na pražské univerzitě asi nemohl být větší. V Lipsku našel to, co na pražské univerzitě postrádal.

Zpátky v Praze se Seibt ocitl ve správný okamžik a na správném místě. Prohrané konflikty na politickém poli přiměly habsburský stát ke snaze nezaostávat za úspěšnými německými zeměmi. Pod vlivem osvícenských myšlenek chtěl převést školství pod svou kontrolu a pro posilující centralizaci státní správy potřeboval schopné úředníky. Seibt přesvědčil panovnici o nutnosti zavedení nového předmětu, krásných věd, na pražské univerzitě a v roce 1763 se stal prvním nejezuitou na filozofické fakultě. Panovnice sdílela jeho názor o důležité roli státu v oblasti vzdělávání. Požadavku vládních kruhů, aby vycvičil úředníky, plně vyhověl.

František Němeček,³⁵¹ který po Seibtovi převzal univerzitní stolicí v roce 1802, vzpomínal na svého bývalého profesora takto: „Takového člověka právě tato doba nejsilněji potřebovala. Obeznámen s poklady rozkvétající německé literatury, živen zásadami vytříbené filosofie a vyzbrojen okouzlejícím přednesem uměl tento muž mocně zapůsobit na ducha české mládeže, který toužil vzhůru. Všechno se zdálo tak nové, tak srozumitelné, tak krásně, co plynulo z jeho úst; proto se tlačilo všechno, co mělo ducha a dychtilo po vědě, do jeho posluchárny. Jeho slova a jeho učení byly přijímány s entuziastickou dychtivostí.“³⁵²

Seibt působil jako zprostředkovatel německé literatury v Čechách. Tuto roli kladně hodnotil již Pelcl v roce 1791 a i jiní současníci. Díky Seibtovi znali v Čechách

³⁵¹ František Němeček (1766–1849), pedagog, literární a hudební teoretik, životopisec Mozartův.

³⁵² M. PAVLÍKOVÁ, *Bolzanovo působení na pražské univerzitě*, s. 18.

německé spisovatele krásné literatury a nejvýraznější díla soudobé evropské literatury. Mladí lidé dychtivě četli německou literaturu a oblíbili si tak nejen německý jazyk, ale i německý vkus.³⁵³ V druhé polovině 18. století se v Praze tisklo tolik německých knih jako v kterémkoliv významnějším německém městě.³⁵⁴ A to zvláště od té doby, co byl Seibt povolán na univerzitu a přednášel o krásných vědách.

Od samého začátku poznal Seibt význam školy pro šíření osvícenských myšlenek. Byl přesvědčen, že věda musí být užitečná a že má vzdělávat. Taková věda pak vede člověka k osobnímu blahu a potažmo k blahu státu. Proto viděl ve vzdělávání stěžejný význam pro každého člověka a celý stát. O tom svědčí jeho nejznámější proslov *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staates*. Kritici reagovali na tento proslov tím, že zpochybňovali proveditelnost vzdělání pro širší veřejnost.³⁵⁵ Bylo to ještě před zavedením všeobecné školní docházky. Jeho žáci, kteří později působili v oblasti školství a vzdělávání a podíleli se na realizaci školské reformy, mu dali za pravdu. Kindermann a další vybudovali základy obecného vzdělávání, a tím zásadně ovlivnili další vývoj českých zemí. I když Seibtovým hlavním cílem byla výchova soukromých učitelů pro šlechtické a měšťanské rodiny, měl klíčový vliv na výchovu celé mladé inteligence českých zemí v osvícenském duchu.³⁵⁶

Dlouho byla Seibtova role jako průkopníka pedagogické vědy v habsburské monarchii nedoceněná. Ale dějiny pedagogiky v Rakousku nezačínají založením katedry pedagogiky ve Vídni v roce 1806, nýbrž právě Seibtem v roce 1771 v Praze. Ve svých přednáškách o vzdělávání chtěl ukázat, že chování může být kladně ovlivněno výchovou. Přitom základem pro správnou morální výchovu byla pro Seibta vždy katolická víra. Vymezoval se proti extrémním názorům a radil se spíše k osvícenskému střednímu proudu, který hledal spojení mezi náboženstvím a filosofií.³⁵⁷ Podle Seibta je cílem člověka dosáhnout štěstí pomocí morálního chování. Z jeho děl vyplývá jeho hledání nové osvícenské morálky, která zůstává zakotvená v křesťanské víře. Cílem pro každého bylo dosáhnout osobního štěstí pomocí ctnostného chování.

V jeho pozdějších letech jako pedagog hledal střední cestu mezi tou, která chtěla dítě pomocí vzdělání napravit a přiblížit nějakému ideálu a tou, která chtěla dítě

³⁵³ K. RINAS, *Aufgeklärter Stilwandel in Prag*, s. 31.

³⁵⁴ J. HELLER, *Karel Jindřich Seibt*, s. 127.

³⁵⁵ F. LORENZ, *Karl Heinrich Seibt*, s. 249.

³⁵⁶ M. PAVLÍKOVÁ, *Bolzanovo působení na pražské univerzitě*, s. 18.

³⁵⁷ Ivo CERMAN, *Secular moral philosophy: Karl Heinrich Seibt*, in: Ivo CERMAN – Rita KRUEGER – Susan REYNOLDS (eds.), *The Enlightenment in Bohemia: Religion, Morality and Multiculturalism* (= SVEC, 07, 2011), Oxford 2011, s. 168.

přenechat sobě, aby se vychovalo samo. Seibt se nechal inspirovat německou reformní pedagogikou a navrhoval různé pomůcky, které by učiteli pomohli dítě nenuceně vést k lepším studijním výkonům, správným mravům a dobrým křesťanům.

Seibtova aféra, která byla zlomem v jeho kariéře, ukázala vzdor konzervativních kruhů proti osvícenským proudům v monarchii a připomněla Seibtovi, že učí v katolickém prostředí, kde se filosofie za každou cenu musela podřít náboženství. Ovšem tyto aktivity proti němu také pramenily ze silné osobní nenávisti hlavních aktérů. Seibt se nikdy od náboženství neodklonil, ale hledal odpovědi na otázky, které si kladli i filosofové na mnoha německých univerzitách. Z dochovaných spisů aféry vidíme, že se Seibt dokázal velmi obratně hájit a nebyl žádným povrchním myslitelem, jak mu někteří současníci a historici vytýkali.³⁵⁸

Můžeme říci, že Seibt byl v centru jedné z nejzávažnějších etap českých zemí. Nesl ho proud osvícenských myšlenek, který přicházel hlavně z německých zemí, ale také z Vídně, spolu s reformním katolicismem. „Seibtovo působení na stolicí ‚krásných věd‘ se stalo rovněž jedním z pilířů novodobě budovaného oboru obecné estetiky na pražské univerzitě.“³⁵⁹ Svojí osobností a svým stylem výuky okouznil a ovlivnil mnoho lidí, kteří se cestou přes německou literaturu a německé osvícenské myšlení stali významnými pro vývoj českého národního cítění a českou kulturu.

³⁵⁸ I. CERMAN, *Secular moral philosophy: Karl Heinrich Seibt*, s. 167.

³⁵⁹ P. VÍT, *Estetické myšlení o hudbě (České země 1760–1860)*, s. 12.

Seznam pramenů a literatury

A) Prameny

SEIBT, Carl Heinrich: *Von dem Einflusse der schönen Wissenschaften auf die Ausbildung des Verstandes; und folglich von der Nothwendigkeit, sie mit den höhern und andern Wissenschaften zu verbinden.* Prag, Clauser 1764. ([Online](https://books.google.cz/books?id=dvWt0rrWhs4C&hl=cs&pg=PA1#v=onepage&q&f=false))
<https://books.google.cz/books?id=dvWt0rrWhs4C&hl=cs&pg=PA1#v=onepage&q&f=false>

SEIBT, Carl Heinrich: *Von dem Nutzen der Moral in der Beredsamkeit sowohl in Absehn auf die Fertigkeit und Richtigkeit im Denken, als Genauigkeit im Ausdrücke. Nebst der Einladung zu seinen Vorlesungen.* Prag, Clauser 1767. ([Online](https://books.google.cz/books?id=AeJSAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false))
https://books.google.cz/books?id=AeJSAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

SEIBT, Carl Heinrich: *Von dem Unterschiede des zierlichen, des Hof- und Curialstyls,* Prag, 1768. ([Online](https://books.google.cz/books?id=usNdAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false))
https://books.google.cz/books?id=usNdAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

SEIBT, Karl Heinrich: *Akademische Vorübungen aus den von Karl Heinrich Seibt, Professor der schönen Wissenschaften und der Moral zu Prag, gehaltenen Vorlesungen über die deutsche Schreibart,* Prag 1769. ([Online](https://books.google.cz/books?id=A8ZdAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false))
https://books.google.cz/books?id=A8ZdAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

SEIBT, Karl Heinrich: *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats.* Prag 1771. ([Online](https://books.google.cz/books?id=aiZNAAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&dq=glueckseligkeit+des+staates+karl+heinrich+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q=glueckseligkeit%20des%20staates%20karl%20heinrich%20seibt&f=false))
https://books.google.cz/books?id=aiZNAAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&dq=glueckseligkeit+des+staates+karl+heinrich+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q=glueckseligkeit%20des%20staates%20karl%20heinrich%20seibt&f=false

SEIBT, Karl Heinrich: *Von den Hülfsmitteln einer guten deutschen Schreibart, eine Rede von Karl Heinrich Seibt, zu Eingange seiner öffentlichen Vorlesungen über die deutsche Schreibart, gehalten. Nebst einigen dahin gehörigen Ausarbeitungen,* Prag, 1773. ([Online](https://books.google.cz/books?id=8XBiAAAACAAJ&hl=cs&pg=PP7#v=onepage&q&f=false))
<https://books.google.cz/books?id=8XBiAAAACAAJ&hl=cs&pg=PP7#v=onepage&q&f=false>

SEIBT, Karl Heinrich: *Katholisches Lehr- und Gebetbuch,* Prag 1781. ([Online](https://books.google.cz/books?id=qgo7rnuDbj0C&newbks=0&printsec=frontcover&dq=katholisches+lehr+und+gebetbuch+karl+heinrich+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false))
https://books.google.cz/books?id=qgo7rnuDbj0C&newbks=0&printsec=frontcover&dq=katholisches+lehr+und+gebetbuch+karl+heinrich+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

SEIBT, Karl Heinrich: *Lehr- und Gebethbuch für die unmündige Jugend,* Prag 1782. ([Online](https://books.google.cz/books?id=rhZfAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&dq=katholisches+lehr+und+gebetbuch+f%C3%BCr+die+Jugend+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false))
https://books.google.cz/books?id=rhZfAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&dq=katholisches+lehr+und+gebetbuch+f%C3%BCr+die+Jugend+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

SEIBT, Karl Heinrich: *Akademische Blumenlese,* Prag 1784. ([Online](https://books.google.cz/books?id=5MhdAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&pg=PT6&dq=academische+Blumenlese+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q=academische%20Blumenlese%20seibt&f=false))
https://books.google.cz/books?id=5MhdAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&pg=PT6&dq=academische+Blumenlese+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q=academische%20Blumenlese%20seibt&f=false

SEIBT, Karl Heinrich: *Klugheitslehre, praktisch abgehandelt, in akademischen Vorlesungen.* Bd. 1, Prag 1815. ([Online](https://books.google.cz/books?id=AMBIAAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&pg=PP5&dq=klugheitslehre+karl+heinrich+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q=klugheitslehre%20karl%20heinrich%20seibt&f=false))
https://books.google.cz/books?id=AMBIAAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&pg=PP5&dq=klugheitslehre+karl+heinrich+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q=klugheitslehre%20karl%20heinrich%20seibt&f=false

SEIBT, Karl Heinrich: *Klugheitslehre, praktisch abgehandelt, in akademischen Vorlesungen.* Bd. 2, Prag 1799. ([Online](#))

https://books.google.cz/books?id=buFdAAAACAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&pg=PA1&dq=klugheitslehre+karl+heinrich+seibt&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q=klugheitslehre%20karl%20heinrich%20seibt&f=false

NÁRODNÍ ARCHIV, Salbuchy – Seibt Karel Jindřich, profesor pražské univerzity – rytířský stav (Sal, kn. 259, fol. 392-397).

NÁRODNÍ ARCHIV, České gubernium, Státní ústřední archiv v Praze, České gubernium, díl IX. – Publicum část 2, inv. Č. 2493, sign. 98/1831, karton 5919.

B) Literatura

- BERAN, Jiří: *Ze zápasů mezi borniány a seibtiány*, Literární archiv 5, č. 1, 1970, s. 26–51.
- BRANDL, Vincenc: *Život Josefa Dobrovského*, Brno 1883, ed. Jiří Urban, 2003.
- CERMAN, Ivo: *Die Erziehungskunst nach Karl Heinrich Seibt: Zur Pädagogik der Aufklärung in Prag*, Bildungspraktiken der Aufklärung: Journal für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, De Gruyter Oldenburg 2020, s. 135–156.
- CERMAN, Ivo – KRUEGER, Rita – REYNOLDS, Susan (eds.): *The Enlightenment in Bohemia: Religion, Morality and Multiculturalism* (= SVEC, 07, 2011), Oxford 2011.
- ČORNEJOVÁ, Ivana (ed.): *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl II. (1622–1802), Praha 1996.
- ČORNEJOVÁ, Ivana: *Die Prager Universität in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, Germanistica Pragensia 16, 2002, s. 75–82.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – FECHTNEROVÁ, Anna: *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986.
- DOBIÁŠ, Dalibor – SMYČKA, Václav (Hgg.): *Počátky literární kritiky v českých zemích (1770–1805)*, Praha 2021.
- DOERING, Heinrich: *Die gelehrten Theologen Deutschlands im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert*. Verlag Johann Karl Gottfried Wagner, Bd. 4, Neustadt an der Orla 1835.
- DOLANSKÝ, Julius – HAVRÁNEK, Bohuslav (eds.): *Josef Dobrovský 1753–1953: Sborník studií k 200. výročí narození*, Praha 1953.
- FÖRSTER, Josef – PODAVKA, Ondřej – SVATOŠ, Martin (Hrsgg.): *Historia litteraria v českých zemích od 17. do počátku 19. století*, Praha 2015.
- GRIMM, Gerald: *Von der (Bildungs-)Philosophie zur „Erziehungskunst“, Karl Heinrich Seibt und die Anfänge der Pädagogik als akademischer Disziplin in Österreich im Zeitalter der Aufklärung*. In: *Retrospektiven in Sachen Bildung*, R. 2 (Studien), Nr. 23, Klagenfurt 1998, s. 1–29.
- HAMBERGER, Georg Christoph – MEUSEL, Johann Georg: *Das gelehrte Teutschland, oder Lexikon der jetzt lebenden teutschen Schriftsteller*, Bd. 7, Lemgo 1789, S. 437, ([Online](#)); 1803, Bd. 10, S. 659, ([Online](#)); 1825, Bd. 20, S. 413, ([Online](#)).
- HAVRÁNEK, Jan – PETRÁŇ, Josef – SKÝBOVÁ, Anna: *Universitas Carolina 1348–1984*, Praha 1986.
- HANZAL, Josef: *Vzdělanost a lidová osvěta v počátcích národního obrození*, Sborník historický 18, 1971, s. 39–69.
- HELLER, Jindřich: *Karel Jidřich Seibt, náš první univerzitní učitel pedagogiky, a jeho filosofie výchovy*, Pedagogické rozhledy č. 38/1-6, 1928, s. 1–7, 57–61, 126–131, 182–188, 248–254, 306–310.
- HLOBIL, Tomáš: *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem: počátky pražské univerzitní estetiky ve středoevropských souvislostech 1763–1805*, Praha 2011.
- HLOBIL, Tomáš: *Postoj pražských přírodovědců ke krásným vědám a estetice ve druhé polovině 18. století*, Český časopis historický, č. 106, 2008, s. 288–326.
- HLOBIL, Tomáš – WÖGERBAUER, Michael: *Der Plan des ersten Lehrstuhls für schöne Wissenschaften in der habsburger Monarchie, (Karl Heinrich Seibts Ansuchen um die prager Professur vom 24. Januar 1763)*, Estetika: The Central European Journal of Aesthetics 45, č. 1, 2008, s. 65–96.

KASPER, Tomáš: *Profesionalizace učitelského vzdělávání v českých zemích v pozdním osvícenství*, in: Tomáš Kasper – Markéta Pánková, *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě: profesionalizace vzdělávání: historické a systematické aspekty*, Praha 2015, s. 76–85.

KAZBUNDA, Karel: *Stolice dějin na pražské universitě*, část 1, Praha 1964.

KŘEN, Jan: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*, 4. vyd., Praha 2013.

KUBÍČEK, Jaromír: *Německý tisk v českých zemích, jeho stav a zpracování*, *Vlastivědný věstník moravský* 61, 2009, č. 4, s. 362–369.

KUTNAR, František: *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus. Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenecké*, Praha 2003.

LEMBERG, Eugen, *Grundlagen des nationalen Erwachens in Böhmen*, Reichenberg 1932.

LORENZ, Franz: *Karl Heinrich Seibt*, in: Erich Gierach (ed.), *Sudetendeutsche Lebensbilder*, Bd. 3, Reichenberg 1934, s. 243–250.

LORENZOVÁ, Helena: *Salon a společenská hra*. In: *Salony v české kultuře 19. století : sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998*, Praha 1999, s. 12–21.

de LUCA, Ignaz: *Das gelehrte Oesterreich. Ein Versuch I/2*, Wien 1778.

MAUR, Eduard: *Pojetí národa ve starší české historiografii jako východisko koncepce českého národa v první polovině 19. století*, in: *Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu*, Litomyšl 1998, s. 7–20.

MENZEL, Beda Franz: *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau. Herkunft, Umwelt und Wirkungskreis*, Königstein/Ts 1969.

NEWERKLA, Stefan Michael: *Habsburská jazyková politika a diglosie v Čechách*, *Bohemistika* 1, 2003, S. 1–32 – online.

PAVLÍKOVÁ, Marie: *Bolzanovo působení na Pražské univerzitě*, Praha 1985.

PETRBOK, Václav – PODAVKA, Ondřej: *The Main Trends in Language: Criticism in the Czech Lands during the Enlightenment (1750–1800): Institutional Preconditions and Medialization in the Scholarly and Critical Environment*, *Cornova, Revue České společnosti pro výzkum 18. století* 9, č. 1, 2019, s. 35–71.

PROKEŠ, Jaroslav: *Aféra Seibtova roku 1779*, *Český časopis historický* 37, č. 1, 1931, s. 317–330.

RAUTENSTRAUCH Johann: *Oesterreichische Biedermannskronik I*, Freiheitsburg 1784.

REUSCH, Franz Heinrich: *Seibt, Karl Heinrich von*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie (ADB)*. Band 33, Leipzig 1891, s. 613.

RINAS, Karsten: *Aufgeklärter Stilwandel in Prag: Karl Heinrich Seibts Abhandlung über die Unterschiede der „Schreibarten“ (1768)*, *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis, Studia Germanistica*, č. 30, 2022, s. 25–51.

SCHAMSCHULA, Walter: *Die Anfänge der tschechischen Erneuerung und das deutsche Geistesleben (1770–1800)*, München 1973.

SEIBT, Ferdinand (ed.): *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*, 4 Bde., München 1979–2018.

SEIBT, Ferdinand: *Karl Heinrich Seibt (1735–1806)*, *Germanistica Pragensia* 16, 2002, s. 83–96.

- SLAVÍK, Bedřich: *Od Dobnera k Dobrovskému*, Praha 1975.
- SMYČKA, Václav: *Objevení dějin. Dějepisectví, fikce a historický čas na přelomu 18. a 19. století*, Praha 2021.
- SMYČKA, Václav: *Veřejná nitra. Emoce a výraz v kolegiu Karla Heinricha Seibta*, Cornova, Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 4, č. 1, 2014, s. 61–81.
- TINKOVÁ, Daniela: *Osvícenství v českých zemích I.: Formování moderního státu (1740–1792)*, Praha 2022.
- VESELÁ, Gabriela: *Česko-německá literární křižovatka. Kapitoly k dějinám literatury a překladu*, Praha 2020.
- VEVERKA, Přemysl: *Aféra profesora Seibta: střety a intriky v časech osvícenství. Přísně tajné!*, Literatura faktu, 2013, č. 2, s. 38–48.
- VÍT, Petr: *Estetické myšlení o hudbě (České země 1760–1860)*, Praha 1987.
- VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury*. 2 díl, 1. část, Praha 1898.
- VOMÁČKA, Jiří: *Severočeští bolzanovci*, Liberec-Ústí nad Labem 2000.
- WALF, Knut: *Kirchliche Aufklärung*, in: *Bohemia Sacra: Das Christentum in Böhmen 973-1973*, Düsseldorf 1974, s. 154–161.
- WIELAND, C. M.: *Denkstein auf Karl Heinrich von Seibt. Der neue teutsche Merkur*, Bd. 1, Weimar 1807, s. 175-186. ([Online](#)).
- WINTER, Eduard: *Tisíc let duchovního zápasu*, přel. Oldřich Liška, Praha 1940.
- WINTER, Eduard: *Der Josefínismus und seine Geschichte, Beiträge zur Geistesgeschichte Österreichs 1740-1848*, Brno 1943.
- WOLF, R.: *Karel Jindřich Seibt*, Pokroková revue, č. 6, 1909-1910., s. 676–687.
- WOTKE, Karl: *Karl Heinrich Ritter von Seibt als Direktor der Gymnasien Böhmens*, Wien, 1905.
- WOTKE, Karl: *Karl Heinrich Seibt – der erste Universitätsprofessor der deutschen Sprache in Prag ein Schüler Gellerts und Gottscheds*. Selbstverlag, Wien 1907.
- von WURZBACH, Constantin: *Seibt, Karl Heinrich Ritter von*, in: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Bd. 33, Wien 1877, s. 326–329 ([Digitalisat](#)).

C) Internetové zdroje

<https://www.deutsche-biographie.de/sfz50149.html#ndbcontent>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Eduard_Winter

[https://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Lorenz_\(Schriftsteller\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Lorenz_(Schriftsteller))

<https://data.matricula-online.eu/en/deutschland/dresden/ostritz/05/?pg=118>

https://de.wikipedia.org/wiki/August_Friedrich_M%C3%BCller

<https://www.deutsche-biographie.de/sfz9021.html#ndbcontent>

<https://www.deutsche-biographie.de/sfz26825.html#ndbcontent>

https://www.deutsche-biographie.de/sfz76812.html#adbcontent_leben

<https://www.deutsche-biographie.de/sfz31973.html#ndbcontent>

<https://www.deutsche-biographie.de/sfz7811.html#ndbcontent>

<https://www.deutsche-biographie.de/sfz68160.html#ndbcontent>

https://books.google.cz/books?id=LgE_AAAAcAAJ&newbks=0&printsec=frontcover&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

<https://www.deutsche-biographie.de/sfz43221.html#ndbcontent>

<https://www.deutsche-biographie.de/pnd131654217.html?language=en>

https://data.bnf.fr/12240757/nicolas_remond_des_cours/

https://books.google.cz/books?id=XMCGAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

<https://pulsar.univ-lorraine.fr/s/pulsar/item/4423#?c=&m=&s=&cv=>

https://en.wikipedia.org/wiki/Gerolamo_Cardano#Works

https://en.wikipedia.org/wiki/Cardinal_Mazarin

https://fr.wikipedia.org/wiki/Jules_Mazarin#%C5%92uvre_litt%C3%A9raire

<https://www.deutsche-biographie.de/sfz9658.html#ndbcontent>

Přílohy

Příloha č. 1

Dopis Seibtových dcer z 22. srpna 1815, v kterém po jeho smrti žádaly císařský dvůr o přiznání penze. Zdroj: NÁRODNÍ ARCHIV, České gubernium, Státní ústřední archiv v Praze, České gubernium, díl IX. – Publicum část 2, inv. č. 2493, sign. 98/1831, č. kart. 5919.

37644

22. 2. 1831

Del. for. 98-1831

An
Das hochlöbliche &
Landesgubernium
im Königreich Böhmen

Prag und Grana an Pils
Waisen

Beilagen

7.
1/2

Bitte um eine für gegen
wärtige Zinsverfallens
genossenschaft ansonst
Gewährung d. Summe
nach dem oben anliegenden
Abdrucke ihrer Pils

37644
1831

Stm

Das. 12. Aug. 1715.
N° 8718.

Namen und Qualitäten des Verstorbenen.
nebst Angabe des Sterbetages.

Anna, von Nicht geboren, von Willen, Nitter, die
Sind Heinrich Nitter von Nitter h. v. Nitter und adalbert
den 8. May 1715. im 15. Jahr.

Wohnort.

In der Hauptstadt am Hofmarkt N° 777.

Stand

ledig und Verheiratet.

Verwandtschaft.

Mit oder ohne Testament.

Oben Testament.

Großjährige Kinder, deren Namen
und Aufenthalt ort.

Sohn Anna jüngste Gräfin Lubowowa in Nitter.

Carolina von Nitter, was jetzt in der oben angezeigten
Hofstadt von Nitter die Wohnung der Frau Nitter.

Minderjährige, deren Namen, Alter
und Aufenthalt, wo sie sich befinden.

Kind.

Nächste Angehörige, deren Namen
und Aufenthalt ort.

Oben Testament.

Ob, und welche Vormünder oder
Tutoren, der oder die Verstorbene
auf sich gehabt?

Selbst.

Ob er oder die Verstorbene eine Pension
Nitter, oder einen andern mitter Beitrag
und was was für einen fond gezogen hat.

Bayern und Pension zu jährlichen 500 Gulden und
Nitter, was jetzt Nitter, was jetzt Nitter.

Calla

9

Namen der Zeugen.

J. Christian m. p.
f. L. Agner m. p.

Theresia von Seibt.

Namen der Herrn

Commissäre

Jung. Alt. v. d. W.
Weinacker m. p.
H. L. Paulmühl m. p.
Schulz.

Thomas Lorenz m. p.
H. L. Paulmühl m. p.
Schulz.

Příloha č. 2

Titulní stránka díla K. H. Seibta *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats* z roku 1771.

Příloha č. 3

Výňatek z textu K. H. Seibta *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats* z roku 1771, s. 35–36.

Die allgemeine Glückseligkeit eines Staats ist nichts anders, als die individuelle Glückseligkeit der Bürger zusammengenommen. Und gleichwie keine vollkommene Gesundheit des Körpers möglich ist, wenn nicht alle Theile desselben sich in dem gehörigen Zustande befinden: so läßt sich, ohne die sonderheitliche Glückseligkeit der einzelnen Bürger, keine

Es 2

allge

allgemeine denken. Nun hängt aber die individuelle Glückseligkeit der Bürger, bloß von ihrer Moralität, und diese von der Erziehung ab: folglich muß auch die allgemeine davon abhängen. Es ist daher eine wahre und gefährliche politische Kezerey, wenn man lehrt, man könne noch immer ein guter Bürger seyn, wenn man auch ein lasterhafter Mensch wäre. Gleich, als ob der sittliche Charakter des Bürgers von demjenigen des Menschen unterschieden seyn könnte! Ich gestehe, daß ich

Vlastní překlad:

Obecné blaho/štěstí státu není nic jiného než individuální blaho jeho občanů. A stejně jako není možné dokonalé zdraví těla, pokud nejsou všechny jeho části v náležitém stavu, tak si nelze představit žádné obecné štěstí bez konkrétního štěstí jednotlivých občanů. Nuže, individuální štěstí občanů závisí pouze na jejich mravnosti,

a ta na jejich vzdělání: tudíž na něm musí záviset i obecné štěstí. Je tedy pravou a nebezpečnou politickou herezí učit, že člověk může být dobrým občanem, i když je neřestný. Jako by se morální charakter občana mohl lišit od morálního charakteru člověka!